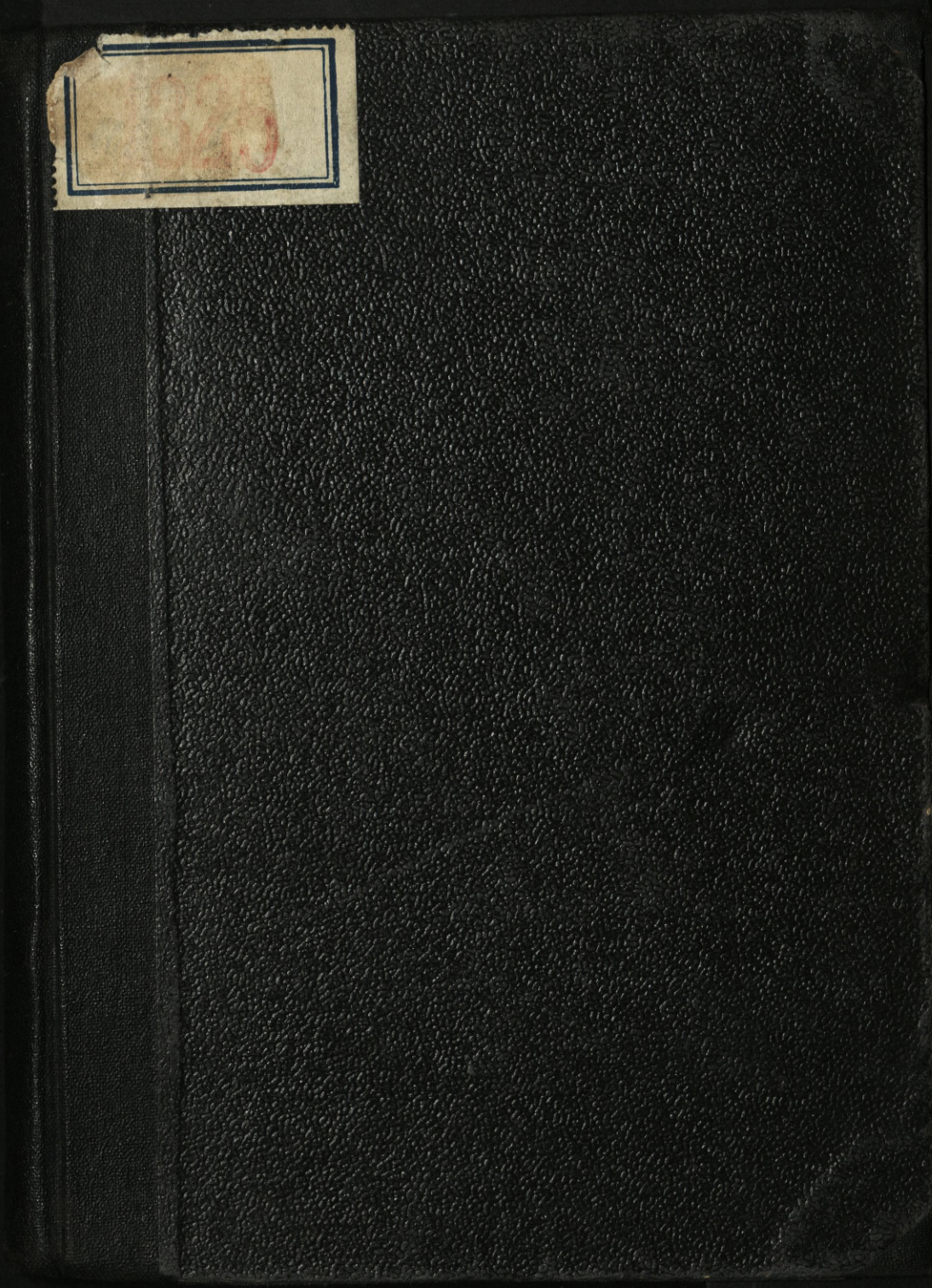

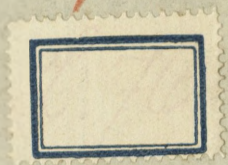
245

Biblioteka Wojskowa
L. 806
9. Pułku Strz. Podhal.

W. K. L. 298

~~1325~~

~~Biblioteka Wojskowa.
8. Pułku Strz. Podbal.~~

FRANCUSKA
TYMCZASOWA INSTRUKCJA
SŁUŻBY POLOWEJ

~~Biblioteka Wojskowa~~

BIBLIOTEKA REGULAMINÓW I INSTRUKCYJ WOJSK OBCYCH
POD REDAKCJĄ PPŁK. S. G. ROWECKIEGO i MJR. S. G. ROMISZOWSKIEGO

- Tom I. Francuski tymczasowy regulamin
piechoty. Cz. I. cena 0.70 zł.
Cz. II. " 2.70 "
Załączniki — tłum. por. Zygmunt Wojcie-
chowski. cena 1.90 zł.
- Tom II. Dowodzenie i walka broni połączo-
nych, przełożyli z niemieckiego:
Cz. I mjr. Stanisław Thun . . . cena 3.00 zł.
Cz. II mjr. S. G. Eugenjusz Quirini
w druku.
- Tom III. Niemiecki regulamin wyszkolenia
piechoty, przełożyli:
Cz. I i II gen. bryg. Ferdynand Zarzycki
cena 4.10 zł.
Cz. III i IV kpt. Konstanty Zaborowski i mjr.
S. G. Mieczysław Czaderski . . . cena 3.60 zł.
Cz. V i Dodatek mjr. S. G. Mieczysław
Czaderski cena 1.60 zł.
- Tom IV. Niemiecka instrukcja o fortyfikacji
polowej, przełożyli:
Cz. I i II ppłk. S. G. St. Roweckie cena 4.50 zł.
Cz. III gen. bryg. M. Dąbkowski „ 2.10 „
- Tom V. Walka o rzeki — instrukcja niemiecka —
w przygotowaniu.
- Tom VI. Francuska tymczasowa instrukcja
o taktycznem użyciu wielkich jed-
nostek, przełożył płk. S. G. Tadeusz Ka-
sprzycki w druku.
*Załączniki do Francuskiej tymczasowej instruk-
cji o taktycznem użyciu wielkich jednostek:*
Załącznik Nr. 1. Tymczasowa instruk-
cja służby polowej, przełożył płk. S. G.
Janusz Gąsiorowski.
Załącznik Nr. 2. Tymczasowa instruk-
cja o organizacji i działaniu łącz-
ności technicznej i taktycznej —
w przygotowaniu.

Załącznik Nr. 3. Instrukcja o urządzeniu pola walki . . . w przygotowaniu.

Załącznik Nr. 4. Tymczasowa instrukcja o zbieraniu i objaśnianiu wiadomości o nieprzyjacielu

w przygotowaniu.

Załącznik Nr. 5. Instrukcja ogólna o obserwacji. [Tymczasowa instrukcja] w przygotowaniu.

Załącznik Nr. 6. Tymczasowa instrukcja o organizacji środków komunikacji i transportów wojskowych w czasie wojny. . . w przygotowaniu.

Załącznik Nr. 7. Tymczasowa instrukcja o ochronie przeciwigazowej

w przygotowaniu.

Tom VII. Bojowa służba piechoty (regulamin sowiecki z dn. 11 kwietnia 1924 r.), przełożył por. Jan Łysiński cena 3.50 zł.

Tom VIII. Angielski regulamin służby polowej w przygotowaniu.

Tom IX. Ogólne zasady walki — instrukcja austriacka—przełożył ppłk. S. G. Tadeusz Kwiatkowski. cena 1.80 zł.

Tom X. Tymczasowe wskazówki o bataljonach k. m., z francuskiego przełożył ppłk. S. G. Mieczysław Ścieżyński . . . w druku.

Tom XI. Francuska instrukcja o organizacji i funkcjonowaniu sztabów w polu, przełożył płk. S. G. Wacław Stachiewicz w druku.

BIBLIOTEKA REGULAMINÓW I INSTRUKCYJ WOJSK OBCYCH
POD REDAKCJĄ PPŁK. S. G. ROWECKIEGO i MJR. S. G. ROMISZOWSKIEGO

TOM VI

~~BIBLIOTEKA DEJERSKA~~
~~2. PUŁKU STRZELCÓW PODHALANSKICH~~

FRANCUSKA TYMCZASOWA INSTRUKCJA SŁUŻBY POLOWEJ

Z POPRAWKAMI DO 28 PAŹDZIERNIKA 1924

ZAŁĄCZNIK Nr. 1
DO TYMCZASOWEJ INSTRUKCJI O TAKTYCZNEM UŻYCIU
WIELKICH JEDNOSTEK

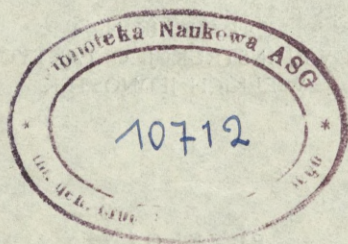
XXXIX. 1.

PRZEŁOŻYŁ
JANUSZ GĄSIOROWSKI
PUŁKOWNIK S. G.

CZĘŚĆ II

PRAWO DOWODZENIA

WARSZAWA 1926
WOJSKOWY INSTYTUT NAUKOWO-WYDAWNICZY

SPIS RZECZY.

	Str.
Uwaga	XIII
Raport do ministra	XV
Skład komisji redakcyjnej	XVII

CZĘŚĆ I.

ORGANIZACJA OGÓLNA.

Rozdział I.

Organizacja ogólna rodzajów broni i służb.

Artykuł 1. Organizacja ogólna	1
„ 2. Poszczególne bronie	4
„ 3. Służby	9
„ 4. Ogólny skład wielkich jednostek	14

Rozdział II.

Administracja armji	15
--------------------------------------	-----------

Rozdział III.

Podział obszarów i teatru działań wojennych	16
--	-----------

CZĘŚĆ II.

PRAWO DOWODZENIA.

Postanowienia ogólne	18
Prawo dowodzenia wojskowych francuskich	19
Prawo dowodzenia oficerów i podoficerów z oddziałów tubylców	19
Prawo dowodzenia oficerów stopnia zagranicznego	20
Prawo dowodzenia oficerów wojsk sprzymierzonych	21

VIII

CZĘŚĆ III.

OGÓLNE OBOWIĄZKI DOWÓDCÓW I ODDZIAŁÓW W POLU.

Artykuł 1. Obowiązki dowódców i oddziałów	22
„ 2. Nagrody. Pochwały	27

CZĘŚĆ IV.

ŁĄCZNOŚĆ	29
--------------------	----

CZĘŚĆ V.

ROZKAZY, SPRAWOZDANIA, INSTRUKCJE (NOTY), MELDUNKI.

Artykuł 1. Instrukcje. Rozkazy	33
„ 2. Sprawozdania o wiadomościach, fotografie, szkice, instrukcje (noty)	38
„ 3. Meldunki, raporty, wykazy liczebne położenia	38
„ 4. Przepisy dotyczące się korespondencji szyfrowanej	41
„ 5. Adresowanie kopert	42
„ 6. Przesyłanie rozkazów i raportów	43

CZĘŚĆ VI.

TAJEMNICA DZIAŁAŃ.

Artykuł 1. Przepisy ogólne	46
„ 2. Środki ostrożności nakazane przy używaniu środków łączności	48

CZĘŚĆ VII.

UBEZPIECZENIE.

Rozdział I.

Postanowienia ogólne	51
--------------------------------	----

Rozdział II.

Organa rozpoznania	55
------------------------------	----

Artykuł 1. Wojsko powietrzne	55
„ 2. Kawalerja	59
„ 3. Oddziały w styczności	63
„ 4. Organa specjalne obserwacji naziemnej	66
„ 5. Organa podsłuchowe	66

IX

Artykuł 6. II oddziały sztabów	68
„ 7. Obowiązki ogólne oddziałów co do powiadamiania dowództwa	68

Rozdział III.

Zarządzenia przeciw nieprzyjacielskiemu wojsku powietrznemu	69
---	----

Artykuł 1. Środki ostrożności przeciw rozpoznaniu powietrznemu	70
„ 2. Obrona przed napadami powietrznymi	71

Rozdział IV.

Ochrona przeciwgazowa	73
---------------------------------	----

Rozdział V.

Ubezpieczenie marszu	74
--------------------------------	----

Artykuł 1. Straże przednie	74
„ 2. Straże tylne	82
„ 3. Straże boczne	84

Rozdział VI.

Ubezpieczenie postoju	85
---------------------------------	----

Artykuł 1. Postanowienia ogólne o ubezpieczeniu postoju	85
„ 2. Postanowienia ogólne o czatach	86
„ 3. Szczegóły dotyczące się ubezpieczenia postoju, gdy poważne natarcie nie jest przewidywane	100
„ 4. Szczegóły dotyczące się ubezpieczenia postoju o ile poważne natarcie jest możliwe oraz w styczności z nieprzyjacielem	105
„ 5. Ubezpieczenie pod koniec walki.	107
„ 6. Szczegóły dotyczące się czat w terenie pokrytym i pociętym	108
7. Szczegóły dotyczące się czat w nocy.	109

C Z Ę Ś Ć VIII.

MARSZE I POSTOJE.

Rozdział I.

Postanowienia ogólne	111
--------------------------------	-----

Rozdział II.

Marsze	112
------------------	-----

X

Artykuł 1.	Części składowe ugrupowania marszowego	112
" 2.	Szybkość marszu	113
" 3.	Zasady ogólne dotyczące się szyku kolumn i wykonywania marszów	115
" 4.	Marsze wykonywane przed nawiązaniem styczności.	133
" 5.	Marsze pod osłoną urządzanego frontu	137

Rozdział III.

Postoje	138
Artykuł 1. Postanowienia ogólne	138
„ 2. Różne rodzaje postojów. Zajmowanie postojów	139
„ 3. Służba na kwaterach i na biwakach	147
„ 4. Ubezpieczenie kwater i biwaków	152

Rozdział IV.

Przepisy wspólne dla marszów i postojów	153
--	-----

CZĘŚĆ IX.

OGÓLNE ZASADY WYKONANIA TRANSPORTU WOJSKA.

Artykuł 1.	Postanowienia ogólne	157
" 2.	Transporty kolejowe	158
" 3.	Transporty samochodowe	164
" 4.	Transporty wodne	169
" 5.	Transporty morskie	172

CZĘŚĆ X.

TABORY I KOLUMNY.

Artykuł 1.	Postanowienia ogólne	175
" 2.	Taborz bojowe	176
" 3.	Taborz pułkowe	177
" 4.	Kolumny	179
" 5.	Zarządzenia szczególne w marszach odwrotowych	179
" 6.	Dowództwo i karność w taborach i kolumnach	179

CZĘŚĆ XI.

ZAOPATRYWANIE. EWAKUACJA.

Rozdział I.

Postanowienia ogólne	182
---------------------------------------	-----

XI

Rozdział II.

Sprzęt różnych służb (zaopatrywanie, ewakuowanie, naprawy)

Artykuł 1.	Służba artylerji	185
" 2.	Służba saperska	185
" 3.	Służba intendentury	192
" 4.	Służba zdrowia	194
" 5.	Sprzęt specjalny służb, nie wymienionych poprzednio	206

Rozdział III.

Leczenie i ewakuowanie chorych i rannych

Artykuł 1.	Służba zdrowia	207
" 2.	Służba weterynaryjna	207

CZĘŚĆ XII.

SŁUŻBA ŻANDARMERJI W POLU.

Artykuł 1.	Postanowienia ogólne	212
" 2.	Policja sądowa	213
" 3.	Policja ogólna	214
" 4.	Wieżenia	216
" 5.	Rola żandarmerji na postoju i podczas marszów. Dozorowanie ruchu	217
" 6.	Rola żandarmerji podczas walki	219
" 7.	Obowiązki wojska wobec żandarmerji	219

CZĘŚĆ XIII.

REKWIZYCJE.

Rekwizycje właściwe	221
Kontrybucje pieniężne	223
Zdobycz wojenna	223

CZĘŚĆ XIV.

ZACHOWANIE SIĘ W KRAJU NIEPRZYJACIELSKIM.

Artykuł 1.	Postanowienia ogólne o administracji i dowodzeniu na nieprzyjacielskich obszarach okupowanych	225
" 2.	Postępowanie podwładnych władz wojskowych w kraju nieprzyjacielskim	227
" 3.	Zachowanie się żołnierzy w kraju nieprzyjacielskim	229

XII

CZĘŚĆ XV.

PARTJE.

Rozdział I.

Partje w ogólności	230
-------------------------------------	------------

Artykuł 1. Postanowienia ogólne	230
" 2. Partje, mające na celu opóźnianie nieprzyjaciela. Drobne działania. Prowadzenie i obrona kolumn. Eskortowanie jeńców wojennych	232

Rozdział II.

Jednostki działające na samochodach	237
--	------------

ZAŁĄCZNIKI.

Załącznik I.

Dzienniki marszów i działań	238
---------------------------------------	-----

Załącznik II.

Utrzymanie niektórych budowli	240
---	-----

Załącznik III.

Przeprowadzenie przez wody w obliczu nieprzyjaciela	242
---	-----

Załącznik IV.

Jednostki działające na samochodach	255
---	-----

Artykuł 1. Postanowienia ogólne	255
" 2. Skład.—Organizacja.—Dowództwo	256
" 3. Sposób użycia jednostek, działających na samocho- dach	258
" 4. Zaoptymowanie. Ewakuacja chorych i rannych	266
" 5. Jednostki na samochodach współdziałające z ka- walerją	267
" 6. Zarządzenia techniczne	268

RAPORT UWAGA STRA.

Szanując międzynarodowe zobowiązania, podpisane przez Francję, rząd francuski w porozumieniu ze sprzymierzonymi dołoży starań na początku wojny, aby uzyskać od rządów nieprzyjacielskich zobowiązanie nieużywania gazów bojowych jako broni wojennej. O ile jednak nie otrzyma tego zobowiązania, zastrzega sobie prawo postępowania zależnie od okoliczności.

APPENDIX

2. The first of these is the fact that the
the first of these is the fact that the
the first of these is the fact that the
the first of these is the fact that the
the first of these is the fact that the
the first of these is the fact that the
the first of these is the fact that the
the first of these is the fact that the
the first of these is the fact that the
the first of these is the fact that the

RAPORT DO MINISTRA.

Niniejsza tymczasowa instrukcja, oparta głównie na zasadach podanych w Tymczasowej instrukcji o taktycznem użyciu wielkich jednostek z dn. 6 października 1921 r., ma na celu podać przepisy, jakie rozmaite bronie i rozmaite służby będą musiały stosować w polu i które są dla nich wspólne.

Porusza ona w istocie te same zagadnienia co Regulamin służby polowej z dn. 2 grudnia 1913 r., z wyjątkiem walki, robót polowych i działania służby wojska powietrznego i telegrafji, które były treścią części V, VIII i IX tego regulaminu. Porusza ona natomiast kilka przedmiotów, jak: transporty, sposób postępowania w kraju nieprzyjacielskim, przeprawa żywej siły przez rzeki, oddziały działające na samochodach, które dawniejsza służba polowa pomijała milczeniem.

Komisja redakcyjna uważała, że Tymczasowa instrukcja o taktycznem użyciu wielkich jednostek poruszyła zagadnienie walki w zupełnie dostateczny sposób, aby dać regulaminom broni wystarczającą wspólną podstawę.

Przepisy dotyczące się robót polowych i działania służby telegraficznej są umieszczone—w obecnym planie przeróbki regulaminów—w instrukcjach o fortyfikacji polowej i organizacji i działaniu łączności technicznej i taktycznej, które są wspólne dla całego wojska. Wydawało się za.

tem zbyteczne powtarzać główne zarządzenia tych instrukcyj.

Co do działalności wojska powietrznego to jest ona przedmiotem szczególnych regulaminów, które nie tyczą się całego wojska. Wystarczy, jak się zdaje, wskazywać przy każdej sposobności sposób postępowania wojska powietrznego w działaniach opisywanych przez Tymczasową instrukcję służby polowej.

Poza tem przedstawienie w ogólnej instrukcji zasad wykonania różnych rodzajów transportu, zachowania się w kraju nieprzyjacielskim lub przeprowadzania żywej siły przez rzeki, odpowiada potrzebom wysuniętym przez wojnę.

Wreszcie komisja starała się podać o organizacji wojska tylko ogólne, niezbędne wskazówki. Usunięto wszelkie szczegóły, których ewentualna zmiana mogłaby unieważnić w krótkim czasie niniejszą instrukcję.

Do regulaminów broni i służb należeć będzie uzupełnienie przepisów lub wskazówek niniejszej Tymczasowej instrukcji służby polowej, przez rozwinięcie ich lub dodanie szczegółów uznanych za wskazane.

SKŁAD KOMISJI REDAKCYJNEJ.

- Generał Duchêne, dowódca 3-go korpusu, przewodniczący komisji.
- Generał Trouchaud, komendant placu w Paryżu, wiceprzewodniczący.
- Generał Ecohard, ze sztabu generała de Boissoudy.
- Generał Fondeur, dowódca artylerji 30-go korpusu.
- Pułkownik Chedeville, dowódca 2-ej brygady czołgów.
- Pułkownik Lafont, z 22-go pułku dragonów.
- Pułkownik Vary, dowódca 5-go pułku piechoty.
- Podpułkownik Godfroy, ze sztabu generała kierownika Centrum Wyższych Studiów Wojskowych.
- Major Maugin, ze Sztabu Generalnego (IV Oddział).
- Major Buat, przydzielony do podpułkownika inspektora sprzętu 1-go okręgu samochodowego.
- Major Gimpel, z sekcji technicznej saperów.
- Major Blaise, z Departamentu Wojska Powietrznego.
- Major Decamp, z 5-go pułku piechoty.
- Kapitan Hamant, ze Sztabu Generalnego (II Oddział).
- Kapitan Alombert, ze Sztabu Generalnego (III Oddział).
- Kapitan Goupil, z centralnych zakładów sprzętu telegrafji wojskowej.
- Kapitan Kreis, z gwardji republikańskiej.
- Podintendent 1-ej klasy Cornet.
- Major lekarz 1-ej klasy Prat, przydzielony do Sztabu Generalnego (III Oddział).
-

CZĘŚĆ I.

ORGANIZACJA OGÓLNA.

ROZDZIAŁ I.

ORGANIZACJA OGÓLNA RODZAJÓW BRONI I SŁUŻB.

CHARAKTERYSTYKA BRONI I SŁUŻB.

Artykuł I.

Organizacja ogólna.

1. Siły działające na tym samym teatrze działań są połączone pod jednym dowództwem. Dowództwo to sprawuje marszałek Francji, albo generał dywizji, który ma tytuł naczelnego wodza. Otrzymuje on rozkaz nominacyjny.

Minister wojny ustala początkowy skład bojowy, regulujący ogólny podział sił.

Każdy naczelny wódz może w toku wojny zmieniać skład bojowy. Może on również pośród podwładnych generałów, oficerów i funkcjonariuszy przeprowadzać zmiany, jakich wymagają straty lub dobro służby.

Władza ta może być przekazana.

2. W polu bronie i służby są naogół ugrupowane w wielkie jednostki.

Wielkie jednostki są następujące:

dywizja piechoty lub dywizja kawalerji;
korpus, złożony z dywizyj piechoty lub dywizyj

Służba polowa.

kawalerji, albo też z dywizyj jednego i drugiego rodzaju (korpus linjowy, korpus lekki, korpus mieszany);

grupa operacyjna;

armja.

Gdy okoliczności tego wymagają tworzy się jedną lub kilka grup armij. Grupa armij łączy pod jednym dowództwem kilka armij lub grup operacyjnych i dywizyj kawalerji lub lekkich korpusów.

Celem spełniania specjalnych i naogół czasowych zadań, części składowe broni i służb o zmiennej sile mogą być połączone w partje (oddziały wydzielone).

Wreszcie inne elementy (bronie lub służby) tworzą odwody do rozporządzenia wyższego dowództwa. Te elementy z chwilą gdy zostały nawet na bardzo krótki czas przydzielone do wielkiej jednostki lub do oddziału wydzielonego uważa się za ich część składową pod względem dowodzenia, dyscyplinarnym oraz, z wyjątkiem rozkazu przeciwnego, pod względem administracyjnym.

3. Wielkie jednostki, odwody główne i—o ile ich siła to usprawiedliwia — oddziały wydzielone składają się z:

dowództwa i sztabu;

oddziałów różnych broni;

służb.

Zadaniem dowództwa jest ustalać, przygotowywać i prowadzić działania w ramach powierzonego zadania. Rozkazy swoje wydaje ono dowódcom oddziałów i szefom służb.

Sztab jest organem pomocniczym dowództwa. Jako organ nieosobowy nie ma on własnej władzy. Szef sztabu jednakże jest uprawniony do podpisywania z rozkazu w granicach nakreślonych przez swego dowódcę.

Co do pewnych aktów może on przekazać swoje prawo podpisu oficerom sztabu. Prócz tego z upoważnienia dowództwa ma on poruczone orjentowanie się w działaniu różnych służb.

Dowódca wielkiej jednostki lub oddziału wydzielonego naogół zachowuje przy sobie, oprócz swego sztabu, dowódców niektórych broni jakoteż kierowników lub szefów służb.

Połączenie sztabu, personelu dowództwa broni i personelu kierownictwa służb wielkiej jednostki tworzy kwaterę główną tej wielkiej jednostki.

Oddziały wszystkich broni walczą, łącząc ściśle swe działanie i uzgadniając swe wysiłki stosownie do rozkazów dowództwa.

Służby mają za zadanie zaspokajać potrzeby oddziałów; ich głównem zadaniem jest starać się o niezbędny sprzęt i żywność, utrzymywać je i zapewniać rozdzielanie.

Wszyscy wojskowi ze służb zaopatrzeni w broń, których nie chroni konwencja genewska, są walczącymi i powinni działać jako tacy ilekroć tego wymagają okoliczności.

Szefowie służb otrzymują rozkazy od dowództwa w sprawie użycia swych służb; zapewniają oni wykonanie rozkazów, za co są odpowiedzialni; kierują oni do dowództwa wnioski co do użycia ich służb.

Poza tem regulują oni działanie techniczne swej służby, stosując się do instrukcji, wydanych w tej sprawie przez ich szefa służby wyższego szczebla.

W razie szczególnych trudności technicznych jest obowiązkiem dowództwa ocenić, w jakiej mierze może ono pod względem użycia służb uwzględnić ich wymagania.

Organa wykonawcze służb otrzymują zaopatrzenie, zawiadują niem i dostarczają je oddziałom. Składają się one z jednostek personelu technicznego, różnych zakładów i ewentualnie ze specjalnych środków przewozowych.

Artykuł 2.

Poszczególne bronie.

PIECHOTA I CZOŁGI.

4. Piechocie przypada główne zadanie w walce.

Poprzedzana, osłaniana i popierana o ile możliwości przez ogień artylerji, ewentualnie wspomagana przez czołgi, lotnictwo lub gazy, piechota zdobywa teren, zajmuje go, fortyfikuje i utrzymuje.

Jej zadanie na polu walki jest szczególnie ciężkie, lecz najzaszczytniejsze. W walce ponosi ona największe straty, wszystkie wysiłki dowództwa, szczególnie przed szturmem, powinny więc zmierzać do oszczędzania jej, unikania niepotrzebnych trudów, do podtrzymania lub do podniesienia jej ducha.

Piechota jest uzbrojona w broń samoczynną i towarzyszącą, które zapewniają jej bardzo wielką potęgę ognia, poza tem posiada ona karabiny, granaty i bagnety do walki na małą odległość; dalej narzędzia aby zaryć się w teren, oraz środki do przesyłania, celem zapewnienia w walce sprawowania dowództwa i łączności.

Działa ona zapomocą ognia i ruchu.

Piechota jest zorganizowana w kompanje, bataljony i pułki lub półbrygady.

5. Czołgi są opancerzone i uzbrojone, mają napęd mechaniczny i mogą posuwać się w różnych terenach. Ich zdolność posuwania się naprzód w terenie nierównym lub zrytym przez ogień artylerji, jako też poprzez urządzenia obronne, zależy zasadniczo od właściwości technicznych rozpatrywanego wzoru czołgu. Rozróżniamy czołgi przełamujące i czołgi towarzyszące.

a) Czołgi przełamujące mogą zapomocą swej masy w każdym terenie utorować przejścia piechocie, czołgom towarzyszącym i artylerji. Przez potęgę swego ognia mogą one z drugiej strony zniszczyć opór szczególnie silnych punktów oporu.

b) Czołgi towarzyszące walczą w ścisłej łączności z piechotą i zwiększają jej siłę zaczepną w walce zbliżka.

Mają one broń samoczynną i armaty. Ich opancerzenie chroni je w pewnej mierze przed pociskami piechoty i przed odłamkami pocisków artylerji.

Są to w istocie swej środki walki zaczepnej, mogące ułatwić posuwanie się naprzód piechoty przez robienie przejść w niektórych przeszkodach biernych i przez obezwładnianie lub łamanie zbliżka żywego oporu następczającego się w terenie walki. W pewnych warunkach mogą one brać udział w różnych fazach bitwy od nawiązania styczności aż do wykorzystania.

Obecne czołgi towarzyszące są ograniczone w swem działaniu wskutek warunków obserwacji i celowania. Same nie mogą one zająć terenu; ich sposób działania zapomocą ruchu i ognia musi być ściśle skombinowany i połączony z działaniem piechoty.

Czołgi towarzyszące są zorganizowane w plutony, kompanje, bataljony i pułki.

ARTYLERJA.

6. Artylerja jest w całym znaczeniu tego słowa bronią ogniową; ogień jest jej wyłącznym środkiem działania. Charakteryzuje ją siła niszczenia i obezwładniania, donośność i ruchliwość, które sprzyjają ześrodkowaniu ognia.

Istotne zadanie artylerji w walce polega na popieraniu piechoty zapomocą swych pocisków; artylerja przygotowuje natarcia, osłania je i towarzyszy im; pomaga ona piechocie w odpieraniu natarć nieprzyjaciela.

Ścisłe i nieustanne współdziałanie artylerji z piechotą narzuca się z całą bezwzględnością.

Artylerja jest uzbrojona w rozmaity sprzęt, zależnie od rozmaitych zadań, jakie przypadają jej w czasie bitwy. Ponadto jest zaopatrzona w karabiny maszynowe i rozmaitą broń potrzebną do zapewnienia sobie obrony zbliiska.

Jednostki organiczne stanowią: baterja, dywizjon, pułk; poza tem można tworzyć grupy pod rozkazami jednego dowódcy przez połączenie kilku dywizjonów mających wspólne zadanie.

Artylerja posiada konne i samochodowe organa zaopatrywania, które pozwalają jej na zaspakajanie swych pierwszych potrzeb na polu bitwy. Rozporządza ona organami wywiadowczemi i obserwacyjnemi, jak również i środkami łączności.

KAWALERJA.

7. Kawalerja przeprowadza zwiady, osłania i walczy w łączności z innemi broniemi.

Zwykłym sposobem działania kawalerji jest walka piesza przy pomocy ognia; walka w szyku konnym białą bro-

nią jest możliwa do zastosowania tylko dla małych jednostek i w wyjątkowych okolicznościach.

Kawalerja zaopatrzona jest w broń samoczynną, która jej zapewnia wielką siłę ognia; jej wielkie jednostki rozporządzają karabinami maszynowymi na samochodach oraz działami i piechotą na rowerach; uzbrojona jest ona poza tem w karabinki i bagnety do walki zbliżonej i zaopatrzona, jak piechota, w sprzęt do urządzania pola walki.

Prócz tego kawalerja uzbrojona jest w szable w przewidywaniu ewentualnego działania z konia.

Kawalerja składa się ze szwadronów, pułków i brygad. Zawiera ona poza tem plutony, szwadrony i dywizjony samochodowych karabinów maszynowych kawalerji.

SAPERZY.

8. Saperzy mają jako główne zadanie budowanie, urządzenie i naprawę komunikacyj. Powierza im się prócz tego wszelkiego rodzaju prace instalacyjne.

Na polu bitwy saperzy współdziałają z innymi bronią.

W działaniu zaczepnem naprawiają, według porządku nagłości ustalonego przez dowództwo, drogi komunikacyjne i wszelkiego rodzaju punkty przejścia.

W obronie urządzają lub ulepszają komunikacje pola bitwy, przygotowują zniszczenia mające opóźnić postępowanie naprzód nieprzyjaciela i mogą brać udział w urządzaniu stanowisk, o ile chodzi o jakieś roboty specjalne.

Mogą też być powołani do wojny minowej.

Saperzy pracują zawsze w jednostkach organizacyjnych pod rozkazami swych dowódców, kierują po-

mocniczymi jednostkami robotników oddanymi do ich rozporządzenia.

Zaopatrzeni są w narzędzia, przyrządy i rozmaity sprzęt do wykonywania robót technicznych, jak również w niezbędną broń do walki, o ileby tego wymagały okoliczności.

Wojsko saperskie składa się z wielu rozmaitych jednostek.

Do jednostek związanych organicznie z wielkimi jednostkami należą głównie: kompanie saperów - minierów, kolumny saperskie i kolumny pontonowe.

Jednostki pełniące służbę łączności poza oddziałami należą do wojska saperskiego.

Dotyczy to również jednostek saperów kolejowych i saperów-pontonierów.

WOJSKO POWIETRZNE.

9. Wojsko powietrzne składa się z lotnictwa i z oddziałów balonowych.

Lotnictwo przeprowadza zwiady, obserwuje i przeprowadza rozpoznanie, bombarduje lub ostrzeliwuje i prowadzi walkę powietrzną.

Działa ono przez swą ruchliwość i swój ogień.

Uzbrojone jest w pociski do obrzucania celów znajdujących się na ziemi, w karabiny maszynowe i działa małego kalibru do walki powietrznej i atakowania pewnych celów na ziemi. Łączność aparatów z ziemią przeprowadza się zapomocą radjotelegrafu, meldunków ciężarkowych, ogní sztucznych i sygnałów.

Przeróżne zadania, które ciążyą na lotnictwie zmuszają je do specjalizowania swych jednostek zarówno w lotnictwie obserwacyjnem, jak i w lotnictwie bojo-

wem, z których ostatnie zawiera lotnictwo niszczycielskie i lotnictwo myśliwskie.

Zasadniczą jednostką jest eskadra.

Eskadry niszczycielskie i eskadry myśliwskie tworzą dywizjony i pułki, które mogą być połączone w większe jednostki powietrzne.

Oddziały balonowe używają balonów na uwięzi i ewentualnie balonów sterowych. Zadanie balonów na uwięzi polega na obserwacji, głównie zaś na obserwacji ognia artylerji.

Obrona przeciwlotnicza polega na współzawodniczącem z lotnictwem przeciwstawianiu się najeźdźcy nieprzyjacielskich płatowców.

Jednostki obrony przeciwlotniczej zawierają jednostki artylerji przeciwlotniczej, reflektory i organa podsłuchowe, należące do artylerji, oraz balony zaporowe należące do wojska balonowego.

Artykuł 3.

Służby.

10. Służby składają się ze służby łączności, służb zaopatrywania i utrzymywania sprzętu, służb przewozowych i służb porządku.

A. SŁUŻBA ŁĄCZNOŚCI.

11. Służba łączności zapewnia użycie środków materialnych potrzebnych do przekazywania rozkazów, wiadomości i raportów.

Różne elementy, należące do tej służby są zgromadzone w każdej wielkiej jednostce pod rozkazami szefa służby łączności, którego zadanie polega na regulowaniu i uzgadnianiu ich użycia.

B. SŁUŻBY ZAOPATRYWANIA I UTRZYMYWANIA SPRZĘTU.

12. Służby zaopatrywania i utrzymywania sprzętu są to służby: artylerji i uzbrojenia, saperów, intendenty, zdrowia, służba wojska powietrznego, służby weterynaryjne, remontu, poczty polowej, kasowa.

13. Służba artylerji i uzbrojenia zaopatruje wojsko w amunicję, w ogień sztuczny, materiały wybuchowe, materiały pędne i smary, wymienia ona i naprawia broń, wozy kolumn wojskowych, wozy samochodowe (z wyjątkiem specjalnych wozów technicznych niektórych służb) i sprzęt czołgów; dostarcza ona uprząż artyleryjskiej i okuć.

Dowódca artylerji wielkiej jednostki jest szefem służby artylerji i uzbrojenia dla całej tej jednostki.

Głównymi organami wykonawczymi są parki, które zawierają kompanje robotników, kompanje i plutony amunicyjne, zaopatrzenie w sprzęt i amunicję i warsztaty naprawcze.

14. Służba saperska dostarcza oddziałom wszystkich broni narzędzi, sprzętu obronnego i materiału do urządzania terenu.

W każdej wielkiej jednostce kieruje tą służbą dowódca saperów tej jednostki.

Organa wykonawcze zawierają jednostki specjalne, parki i składy materiałów.

Do służby saperów jest przyłączonych 5 służb pomocniczych:

służba leśna, mająca za zadanie wykorzystanie drzewa i lasów;

służba wodna, która w razie potrzeby zaopatruje oddziały, urządzając źródła i studnie już istniejące

ce, tworząc i budując nowe, lub ewentualnie przewożąc wodę do ośrodków zaopatrywania;

służba drogowa, która w zasadzie przeprowadza naprawę dróg istniejących, tworzenie nowych dróg i wyzyskanie kamieniołomów;

służba maskowania, która rozporządza specjalnymi jednostkami i materiałami;

służba obozów i kwater, której zadanie polega na doskonaleniu warunków mieszkalnych w obozach i na kwaterach i ewentualnie na tworzeniu nowych urzędzeń.

Obszar armji jest podzielony na pasy, w których komendant pasa zabezpiecza działanie służby obozów i kwater.

Komendanci pasów pozostają pod bezpośrednią władzą dowódcy jednostki zajmującej ich pas; od szefa służby obozów i kwater otrzymują oni jedynie instrukcje techniczne.

15. Służba intendenty ma poruczone:

1. organizowanie, kierowanie i wykonanie techniczne służb żywienia, umundurowania, pomieszczenia, uprzęży kawalerji, jako też regulowanie wydatków tych służb;

2. regulowanie żołądka;

3. sprawdzanie i ustalanie rachunków, rozdziału i zużycia funduszy i materiałów należących do służby intendenty;

4. sprawdzanie rachunków oddziałów i administrowanie personelem, będącym poza oddziałami;

5. kontrolowanie służby kasowej i poczt polowych w granicach ustalonych przez regulaminy.

Służbą intendenty w każdej wielkiej jednostce kieruje funkcjonariusz intendenty.

Służba intendentury rozporządza oddziałami urzędników i robotników administracyjnych, piekarniami, magazynami, współdzielniami, grupami zaopatrywania w świeże mięso, bydłem i kolumnam samochodowymi do zaopatrywania w świeże mięso.

16. Służba zdrowia ma za zadanie stosowanie wszystkich środków tyjących się higieny i zapobiegania, leczenia chorych, zbierania, podziału, umieszczania w szpitalach i ewakuowania rannych i zatrutych gazami, wszystkie operacje, które powinny mieć jako cel główny powetowania strat w stanach liczebnych w jak najkrótszym czasie. Przeprowadza ona zaopatrywanie różnych formacyj w personel i materiał sanitarny.

W każdej wielkiej jednostce służbą zdrowia kieruje lekarz, szef sanitarny tej jednostki.

Poza oddziałami służba zdrowia rozporządza środkami szpitalnictwa, środkami przewozowymi i materiałami zapasowymi.

17. Służba wojska powietrznego zaopatruje jednostki wojska powietrznego w materiał techniczny lotnictwa (płatowce, silniki, wozy i t. d.) i oddziałów balonowych, oraz przeprowadza naprawy.

Rozporządza ona parkami aeronautycznymi.

Zaopatrywanie wojska powietrznego w uzbrojenie i w amunicję specjalną przeprowadza służba artylerji.

Zaopatrywanie w materiały pędne (płatowców i samochodów) i potrzebne smary przeprowadza służba artylerji i uzbrojenia.

18. Służba weterynaryjna przeprowadza nadzór sanitarny nad zwierzętami, leczenie chorych i rannych, ewakuację, zaopatrywanie w leki i w materiał.

W każdej wielkiej jednostce kieruje nią szef służby weterynaryjnej. Rozporządza ona zapasami leków i materiałów, organami szpitalnictwa i ewakuacji.

19. Służba remontu przeprowadza zaopatrywanie w konie, muły i zwierzęta juczne

Rozporządza ona formacjami specjalnymi.

Kawalerja może poza tem otrzymywać konie wprost ze swoich zakładów wewnątrz kraju.

20. Służba poczty polowej otrzymuje i dostarcza oddziałom oraz naodwrot wysyła w głąb kraju korespondencję zwykłą, poleconą i paczki pocztowe.

21. Służba kasowa operuje wszystkimi wpływami pochodzącymi ze skarbu publicznego lub osiągnięciami na rachunek państwa, płaci regularne wydatki oddziałów i służb i przeprowadza wszystkie operacje kasowe i skarbowe tyżące się użycia funduszków i rachunkowości. Służbę tę pełnią biura płatników.

C. SŁUŻBY PRZEWOZOWE.

22. Służby przewozowe zawierają wszystkie organa, mające na celu budowanie, utrzymanie i wykorzystanie dróg żelaznych i wodnych.

Służby przewozowe obejmują:

służbę kolejową, która obejmuje całą sieć dróg żelaznych, używanych dla potrzeb wojska. Część tej sieci, która jest oddana pod rozkazy naczelnego wodza, zależy od szefa kolejnictwa polowego. Służba kolejowa przeprowadza utrzymywanie i wyzyskanie dróg żelaznych (ewentualnie służby kolei wąskotorowych);

służbę żeglugi armij również zależną od naczelnego wodza;

służbę kolejek wąskotorowych;

służbę przewozową drogową, która

zawiera służbę taborów samochodowych i służbę taborów konnych.

D. SŁUŻBY PORZĄDKU.

23. Głównymi służbami porządku są: służba żandarmerji i służba sprawiedliwości.

Służba żandarmerji pełni w polu służbę policji ogólnej, policji sądowej oraz ma wymiar sprawiedliwości przez oficera żandarmerji.

Służba sprawiedliwości przeprowadza śledztwo, wytacza procesy i sądzi przestępstwa i zbrodnie podlegające właściwości sądów wojskowych w obszarze wojennym.

24. Oprócz tego istnieją: służba bezpieczeństwa w polu, służba prasowa i służba jeńciska.

Artykuł 4.

Ogólny skład wielkich jednostek.

25. Dywizja piechoty składa się zasadniczo z piechoty i z artylerji dywizyjnych, kawalerji, z jednostek saperskich, z oddziałów łączności, z oddziałów obserwacji powietrznej (oddziały balonowe i ewentualnie lotnictwo) i naziemnej, oraz ewentualnie z czołgów. Poza tem posiada ona służby konieczne do zapewnienia jej bezpośrednich potrzeb.

27.¹⁾ Korpus składa się z kilku dywizyj i z jednostek nie wchodzących w skład dywizyj, a zawierających oddziały różnych broni. Służby mają przede wszystkim rolę kierowania i uzgadniania w stosunku do służb dywizyjnych; zawierają one przede wszystkim or-

¹⁾ W oryginał'e francuskim brak p. 26. (Przyp. tłum.)

gana kierownicze; ich organa wykonawcze odpowiadają przede wszystkim potrzebom jednostek nie wchodzących w skład dywizyj.

Korpus może otrzymać i wprowadzić do działania znaczne posiłki.

28. Grupa operacyjna jest ugrupowaniem czasowem, o składzie zmiennym, zorganizowanem wskutek chwilowych postanowień.

29. Armja posiada sztab, wojska specjalne i silnie zorganizowane służby, pozwalające na sprawowanie dowództwa i utrzymanie pewnej zmiennej ilości korpusów, dywizyj piechoty i kawalerji, oraz jednostek różnych broni.

30. Dywizja kawalerji zawiera zasadniczo kawalerję, artylerję, kolarzy, oraz samochodowe karabiny maszynowe kawalerji.

ROZDZIAŁ II.

ADMINISTRACJA ARMJI.

31. W polu minister przekazuje swoją władzę administracyjną, w potrzebnych granicach, każdemu dowódcy armji, który w ten sposób reprezentuje ministra wobec dowódców korpusów i komendanta okręgu etapowego armji.

Dowódca korpusu jest odpowiedzialny wobec dowódcy armji za administrowanie swym korpusem. To samo dotyczy się każdego dowódcy jednostki, wobec jego bezpośredniego dowódcy.

Generałowie mają obowiązek przewidywania potrzeb oddziałów i wydawania lub powodowania zarządzeń koniecznych do zaspokojenia tych potrzeb. Wydają

oni rozkazy dostarczania i rozdzielania oraz pilnują, ażeby każdy otrzymał to, co mu się należy

Intendent armji otrzymuje upoważnienie na kredyty niezbędne wszystkim służbom armji; przekazuje on je w miarę potrzeby szefom zainteresowanych służb według wskazówek dowódcy armji.

ROZDZIAŁ III.

PODZIAŁ OBSZARÓW I TEATRU DZIAŁAŃ WOJENNYCH.

32. Minister ustala na początku wojny granice obszaru oddanego pod rozkazy naczelnego wodza, który to obszar nazywa się obszarem wojennym i obszaru pozostającego pod jego władzą, który to obszar ma nazwę obszaru krajowego. Te granice mogą być zmienione, zależnie od wypadków, na wniosek naczelnego wodza.

Obszar wojenny od przodu ku tyłowi obejmuje:

a) obszary przyznane wielkim jednostkom (korpusom i dywizjom), które tworzą tak zwany obszar operacyjny. W tym obszarze dowództwo terytorjalne pełni dowódca wielkich jednostek.

b) Dla każdej armji obszar etapowy, zależny od dowódcy armji, który określa jego przednią granicę; inne granice tego obszaru są określone: z tyłu przez naczelnego wodza; z boków przez dowódcę grupy armij, lub przez naczelnego wodza, zależnie od tego czy dana armja wchodzi lub nie w skład grupy armij.

c) Ewentualnie obszary etapowe, zależne wprost od dowódców grup armij, lub od naczelnego wodza.

W każdym obszarze etapowym dowództwo terytorjalne sprawuje komendant okręgu etapowego, który zależnie od wypadków, podlega wprost dowódcy armji lub grupy armij, albo też naczelnemu wodzowi.

Komendant okręgu etapowego dowodzi i administruje obszarem; zapewnia on wyzyskanie zasobów miejscowych według wytycznych otrzymanych od władzy, od której zależy. Rozporządza on sztabem, kierownikami i szefami głównych służb, oddziałami etapowymi i ewentualnie jednostkami oddanymi do jego rozporządzenia przez dowódcę armji, dowódcę grupy armij lub naczelnego wodza.

CZĘŚĆ II.

PRAWO DOWODZENIA.

POSTANOWIENIA OGÓLNE.

33. Prawo dowodzenia jest zawsze zależne od stopnia. W wypadku równości stopnia wynika ono:

- albo z rozkazu nominacyjnego;
- w braku tego rozkazu ze starszeństwa, z uwzględnieniem zastrzeżeń podanych w punktach 34, 35 i 36.

Każdego oficera wyznaczonego do dowodzenia nie mogącego z jakichkolwiek powodów pełnić tych obowiązków, w braku rozkazu wyznaczającego jego zastępcę i z zastrzeżeniami podanymi wyżej, powinien tymczasowo zastąpić oficer najstarszy w stopniu najwyższym.

Każdy dowódca oddziału wydzielonego powinien mieć stopień conajmniej taki sam, jak inni wojskowi najwyższego stopnia, wchodzący w skład tego oddziału. Tak samo każdy oficer, któremu poruczono jakąś misję specjalną powinien mieć stopień conajmniej równy stopniowi oficerów najwyższego stopnia spełniającym tę samą misję. Wyznaczenie dowódcy oddziału wydzielonego lub kierownika misji przeprowadza władza, która zarządziła utworzenie oddziału lub wysłanie misji; władza ta

w razie potrzeby wydaje rozkaz nominacyjny wyznaczonemu oficerowi.

PRAWO DOWODZENIA WOJSKOWYCH FRAN- CUSKICH.

34. Oficerowie i podoficerowie wojska czynnego mają prawo dowodzenia wobec wojskowych rezerwy w razie równości starszeństwa służby czynnej w danym stopniu.

Jednakże oficerowie w stanie spoczynku, w rezerwie specjalnej lub dymisjonowani, zaliczeni w ich stopniu pomiędzy oficerów rezerwy, zachowują wobec oficerów wojska czynnego prawo dowodzenia przywiązane do starszeństwa stopnia, jaki mieli w chwili wyjścia z wojska. W wypadku równości stopnia mają oni prawo dowodzenia nad innymi oficerami rezerwy nawet starszymi, którzy nie służyli w wojsku czynnem w tym stopniu.

Wojskowi, mający stopień oficera, a należący do korpusu lub personelu posiadającego własną hierarchję korzystają pod względem dowodzenia z praw, wynikających z osobnych regulaminów odnoszących się do ich służb.

Podoficerowie w stanie spoczynku, którzy przeszli do rezerwy z zachowaniem stopnia, mają w tym stopniu podobne prawo dowodzenia, jak wyżej podano dla oficerów w stanie spoczynku.

PRAWO DOWODZENIA OFICERÓW I PODOFICERÓW Z ODDZIAŁÓW TUBYLCÓW.

35. Prawo dowodzenia oficerów i podoficerów z oddziałów tubylców ustalają instrukcje ministerjalne.

PRAWO DOWODZENIA OFICERÓW STOPNIA
ZAGRANICZNEGO¹⁾.

36. Za oficerów francuskich uznani są jedynie oficerowie urodzeni we Francji lub naturalizowani, którzy uzyskali swój stopień zgodnie z prawem o awansach.

Oficerowie stopnia zagranicznego służący w wojsku francuskim tak samo, jak oficerowie francuscy lub naturalizowani Francuzi służący w wojsku zagranicznym, nie mogą, bez osobnej decyzji wodza naczelnego lub osoby upoważnionej przez niego, pełnić, nawet tymczasowo, dowództwa wielkiej jednostki.

Możą oni dowodzić obszarem ufortyfikowanym lub twierdzą tylko na podstawie osobnego postanowienia naczelnego wodza lub osoby przez niego upoważnionej; w braku takiego postanowienia dowództwo obszaru ufortyfikowanego lub twierdzy przechodzi na oficera francuskiego o najwyższym starszeństwie w stopniu najwyższym, bez względu na wysokość tego stopnia. Oficer zagraniczny zachowuje zresztą dowództwo oddziałów, o ile ma wyższy stopień.

Oficerowie zagraniczni mogą tymczasowo sprawować dowództwo nad oddziałami wydzielonemi, gdzie wojska francuskie i zagraniczne są połączone, jednakże jedynie ze względu na wyższość stopnia, a nigdy ze względu na starszeństwo; w razie równości stopnia dowództwo przechodzi zawsze do oficera mającego najwyższe starszeństwo wśród oficerów stopnia najwyższego wchodzących w skład oddziałów.

O ile chodzi o dowództwo tymczasowe nad częściami złożonemi z wojsk zagranicznych i o dowodzenie tymczasowe oddziałami, złożonemi wyłącznie z tych wojsk,

¹⁾ Officier à titre étranger. (Przyp. tłum.).

wówczas wszyscy oficerowie wchodzący w skład, brani są pod uwagę dla sprawowania dowództw według ich starszeństwa i bez odróżniania pochodzenia.

PRAWO DOWODZENIA OFICERÓW WOJSK SPRZYMIERZONYCH.

37. Oficerowie wojsk sprzymierzonych nie mogą wobec oddziału lub służby wojska francuskiego sprawować funkcji dowódcy oddziału lub szefa służby.

Dowództwo wielkiej jednostki, obszaru ufortyfikowanego lub twierdzy francuskiej może im być powierzone jedynie wskutek osobnego postanowienia naczelnego wodza lub osoby przez niego upoważnionej.

W okresie działań wojennych może się zdarzyć, że wielkie jednostki, oddziały lub służby wojska francuskiego będą oddane pod rozkazy dowództwa sprzymierzonego. Oficer wojska sprzymierzonego sprawujący to dowództwo powinien mieć wówczas stopień co najmniej równy stopniowi najwyższego oficera francuskiego, należącego do jednostek oddanych do rozporządzenia tego dowództwa.

CZĘŚĆ III.

OGÓLNE OBOWIĄZKI DOWÓDCÓW I ODDZIAŁÓW W POLU.

Artykuł I.

Obowiązki dowódców i oddziałów.

38. Dowódca przygotowuje swoją jednostkę i dowodzi nią we wszystkich okolicznościach.

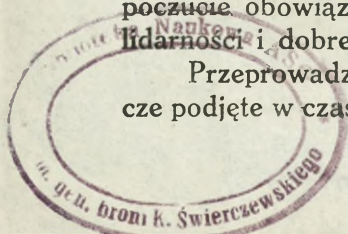
Obowiązkiem jego jest doprowadzenie dowodzonego przez siebie oddziału do tak doskonałych warunków fizycznych, intelektualnych i duchowych, na jakie tylko pozwala położenie i rozporządzalne środki.

Zaradza on w odpowiednim czasie potrzebom oddziału i zapewnia mu najwyższy dobrobyt i odpoczynek, na jakie pozwalają wypadki.

Podtrzymuje on i udoskonala bezustannie wykształcenie techniczne i wyćwiczenie oddziału i utrzymuje stale ścisłą, a przytem zawsze ojcowską karność.

Nie ukrywa przed swymi podwładnymi niczego, co wiąże się z ich obowiązkami, nie przemilcza więc ani o trudnościach, ani o niebezpieczeństwach, które trzeba będzie pokonać. Rozwija w nich bezustannie poczucie obowiązku, honoru i patriotyzmu, uczucie solidarności i dobrego koleżeństwa.

Przeprowadzając w ten sposób dzieło wychowawcze podjęte w czasie pokoju, a wychowujące serce i umysł

żołnierza, przekonywuje go o tem, że ocalenie ojczyzny zależy od zdolności wszystkich odważnego znoszenia cierpień i niebezpieczeństw wojennych, jak również od wytrzymałości, waleczności i zapału każdego żołnierza w walce.

39. Dowódca ustala swój autorytet przez stałość swego charakteru, przez swoją wartość zawodową i duchową, przez umiejętność dowodzenia, przyjęcie na siebie całej odpowiedzialności i wymaganie przyjęcia jej przez innych w razie potrzeby.

Daje on przykład posłuszeństwa wobec obowiązku, przykład energii, odwagi, wytrzymałości i wyrzeczenia się.

Wymagający dla siebie samego, wymaga bez wahania wszystkich ofiar, które nakazuje służba dla ojczyzny.

Najdoskonalsza jedność powinna charakteryzować wzajemne stosunki różnych dowódców, jak też zupełna solidarność powinna panować między różnymi broniąmi.

40. Dowodzić to znaczy przewidywać, organizować, wydawać w odpowiednim czasie jasne i dokładne rozkazy oraz sprawdzać ich wykonanie.

Dowódca świadomy swej wartości zawodowej i znający w każdej chwili stan fizyczny i moralny swego oddziału może powziąć z ufnością stanowcze postanowienia. Jest jednak niezbędnem, aby posiadał poczucie rzeczywistości i możliwości.

Przed każdym działaniem (marsz, rozpoznanie, walka i t. d.) powinien on zasięgnąć wiadomości i powiadomić swoich przełożonych, jak i swoich podwładnych, rozpoznać lub kazać rozpoznać teren i zbadać środki, które mu pozwolą wykonać jego zadanie.

Gdyby wykonanie zadania mogło natrafić na przeszkodę ze strony nieprzyjaciela, rozważa on, nie uprze-

dzając się, rozmaite słuszne z pozoru przypuszczenia o działaniu nieprzyjaciela, jak również sposoby, jak im stawić czoło. Potem ustala swoje wstępne postanowienia.

Postanowienia dowódcy będą tem prędzej i pewniej przesłane i wykonane, im bardziej jego podwładni przyzwyczajeni będą do jego sposobu patrzenia i zaznajomieni z jego metodą.

Aby nie zaniedbać jakiejkolwiek możliwości powodzenia, powinien on skierować przeciwko nieprzyjacielowi wszystkie swoje siły. Aby zwyciężyć, nie waha się rzucić do walki ostatniego odwodu, chyba żeby dostał przeciwny rozkaz.

W wypadku niepowodzenia należy mieć nadzieję i walczyć do ostateczności.

Powziąwszy postanowienie, dowódca przeprowadza je z całą energią. Czynnikiem odpowiedzialnym pozostawia wybór środków wykonania, lecz śledzi wypadki zbliżka, aby móc zawsze wkroczyć, o ile uzna to za potrzebne. W razie potrzeby powoduje on rozkazy i przejawia stale inicjatywę nie tylko ze względu na swoje specjalne zadanie, ale i dla dobra ogólnego.

Przesyła on dowództwu meldunki o położeniu.

41. Bez względu na położenie, każdy dowódca oddziału musi się starać osiągnąć, — mimo wszelkich przeszkód — cel, który mu wyznaczono. W razie nieprzewidzianych okoliczności wydaje on z własnej inicjatywy zarządzenia potrzebne do wprowadzenia w czyn zamierzeń dowództwa. Przesyła meldunki jak najprędzej.

Zabrania się, w braku wyraźnych rozkazów, przerywać walkę lub opuszczać stanowisko pod pozorem,

że jest się oskrzydłonym, że grozi okrażenie, albo też że sąsiednie oddziały się wycofują. Każdy powinien być przekonany, że opór oddziałów upartych, nawet zupełnie otoczonych, pozwala często na poprawienie położenia, które zdawało się być rozpaczliwe. Nikt nie ma prawa ograniczać swego poświęcenia.

Każdy dowódca, który poddaje się, nie wyczerpawszy aż do ostateczności wszystkich środków obrony, hańbi siebie i swój oddział.

42. Dowódca daje przykład przedewszystkiem w walce. Nigdzie żołnierz nie jest bardziej posłuszny i oddany, jak na polu bitwy. Oczy ma utkwione w swoich dowódców; ich męstwo, ich zimna krew udziela się jego duszy i uczynia go zdolnym do najwyższej dzielności i do wszystkich poświęceń.

Dowódca z całą energią stara się o podtrzymanie karności, pobudzenie upadającej woli i o utrzymanie podwładnych jego rozkazom wojskowych na swoim miejscu. W razie potrzeby zmusza ich do posłuszeństwa.

43. Stan ducha oddziału niezaprawionego do wojny może się zachwiać przy pierwszych zetknięciach się z nieprzyjacielem. Trzeba przed walką przypomnieć o wszystkim, co mogłoby go natchnąć nadzieją zwycięstwa; w czasie walki nie należy bać się uprzedzić oddział zgóry o niebezpieczeństwach, jakie go oczekują, gdyż niebezpieczeństwo przewidziane robi mniejsze wrażenie, niżeli niespodziewane.

Bez względu na stan liczebny biorących udział, na siłę użytych środków i zręczność manewrową trzeba zawsze w pewnych punktach posuwać się naprzód mimo strat, albo też stawiać opór walcząc aż do śmierci. Jeśli oficerowie i podoficerowie padli, występuje najdzielniejszy i obejmuje dowództwo.

Nie wolno w żadnym wypadku i pod jakimkolwiek pozorem wchodzić w stosunki z nieprzyjacielem. Każda próba rozmowy powinna być przyjęta wystrzałem. Jedynie parlamentarzy, którzy zjawiają się zgodnie z przepisami, zbiegów i rannych przyjmuje się, zgodnie z przepisami podanymi w punktach 135, 136, i 137.

Wszelkie rozszerzanie fałszywych wiadomości w obecności nieprzyjaciela, jak również każdy czyn, krzyk lub ruch mogące wywołać panikę lub demoralizację powinny być bezzwłocznie i jak najsurowiej ukrócone.

W czasie walki niewolno nikomu udawać się na tyły, choćby po zaopatrzenie, bez wyraźnego pisemnego rozkazu; zabrania się komukolwiek towarzyszyć rannym, poza personelem służby zdrowia lub też żołnierzami przeznaczonymi do tego pisemnym rozkazem.

Wojskowi wzięci do niewoli powinni podawać tylko swoje nazwisko, stopień, datę i miejsce urodzenia. Za obowiązek honoru powinni uważać milczenie wobec wszelkich innych pytań. Jakiegokolwiek rozgłaszanie przez nich wiadomości, nawet mało znaczących z pozoru, podlega osądzeniu przez sąd wojenny po powrocie do kraju.

Wreszcie wojskowi wszystkich stopni stosują się do przepisów podanych w punktach 73, 74, 75, i 100, a dotyczących się zachowania tajemnicy działań i powiadamiania dowództwa.

Zabrania się obrabowywać zabitych i rannych.

Personel, formacje i urządzenia, chronione przepisami konwencji genewskiej powinny być szanowane.

OBOWIĄZKI W STOSUNKU DO JEŃCÓW
WOJENNYCH.

44. Zabrania się zabijać, ranić lub obdzierać nieprzyjaciela, który rzucił broń i zdał się na łaskę. Jeńcy powinni być traktowani litościwie; rannych lub chorych bez względu na ich narodowość pielęgnuje prowadzący wojnę, a mający ich w swej władzy.

Nieprzyjacielski personel sanitarny może tymczasowo w dalszym ciągu wykonywać swoje zadanie, szanuje go się i opiekuje się nim zgodnie z konwencją genewską.

Jeńcy, prócz oficerów, mogą być użyty do robót nie mających bezpośredniej styczności z działaniami wojennymi.

Artykuł 2.

Nagrody. — Pochwały.

45. Oficerowie podają w swoich raportach o działaniach tych wojskowych, którzy się odznaczyli. Tych, którzy nie spełnili swego obowiązku, podaje się w specjalnych raportach, zaopatrzonych we wszystkie możliwe zaświadczenia.

Nagrody (odznaczenia i t. d.) są cennym środkiem pobudzającym. Powinny one być przyznawane możliwie jak najprędzej, niezbędnem jest jednak, aby przyznawanie ich było zaopatrzone we wszystkie zaświadczenia i utrzymane we właściwych granicach, gdyż nadużywanie nagród obniży napewno ich wartość.

Różnych pochwał w rozkazach (pułku, brygady, dywizji, korpusu i armji) udzielają w granicach swych uprawnień dowództwa tych jednostek, jednakże po uprzednim zatwierdzeniu ich przez dowódcę wyższej jednostki.

Jednakże w czasie działania, dowódcy oddziałów mogą natychmiast przyznać krzyż wojenny oficerom, podoficerom, lub szeregowcom, którzy się odznaczyli wyjątkowymi czynami, należycie sprawdzonemi, niezależnie od tego, czy wojskowi ci są stale pod ich rozkazami, czy też tylko chwilowo.

W tych samych okolicznościach, dowódcy oddziałów mogą być uprawnieni przez dowództwo do rozporządzania pewną ograniczoną ilością krzyżów legji honorowej i medalów wojskowych.

Nagrody zbiorowe (pochwały, odznaczenia) mogą być przyznawane rozmaitym jednostkom. Rozdzielają je dowódcy wyższych szczebli według wskazań dowództwa.

CZĘŚĆ IV.

ŁĄCZNOŚĆ.

46. Łączność pozwala dowództwu zapewnić na wszystkich szczeblach styczność konieczną do dobrego wykonywania jego postanowień.

Zapewnia ona ciągłość stosunków między dowódcami a podwładnymi oraz między jednostkami sąsiednimi, ze względu na wykonanie wspólnego zadania. Pozwala ona dokładnie określać myśl każdego, unikać nieporozumień i stale powiadamiać zainteresowanych o położeniu. Jednem słowem ożywia wykoona nanie i zespała wysiłki wszystkich w jedno działanie potężnie i stale kierowane.

Polega ona:

— ze strony dowódcy na śledzeniu zbliśka działań szczebli podwładnych, na dowiadywaniu się o ich potrzebach i na upewnianiu się, że zostały one zaspokojone;

— ze strony podwładnego na dawaniu sprawozdań władzy wyższej o swych działaniach i o swem położeniu; na stałym uwiadamianiu jej o swych potrzebach, ewentualnie na powodowaniu rozkazów;

— ze strony dowódcy całej jednostki na utrzymywaniu stosunków z dowódcami jednostek sąsiednich, celem zapewnienia ścisłej współpracy z niemi, celem wspierania ich lub poproszenia ich o pomoc;

- ze strony każdej broni na pracy w ścisłej jedności z innymi broniąmi w ramach otrzymanego zadania;
- ze strony każdego szefa służby na uprzedzaniu żądań oddziałów walczących i zainteresowanych służb.

47. Łączność zapewniają:

wymiana wszelkiego rodzaju pism pomiędzy rozmaitemi szczeblami (rozkazy, raporty, meldunki i t. d.);

styczność osobista dowódcy, który przenosi się, ilekroć uważa za pożyteczne osobiście wydać rozkazy lub na miejscu zbadać położenie;

wysyłanie do jednostek podwładnych, a w razie potrzeby do jednostek sąsiednich oficerów lub podoficerów zwanych łącznikami; mają oni zadania ściśle określone, o zmiennym czasie trwania, ale zawsze przejściowe;

używanie oddziałów łącznikowych przeznaczonych do stałego porozumiewania się między dwiema broniąmi, mającemi współpracować w sposób szczególnie ścisły: artylerja i piechota, czołgi i piechota (lub kawalerja) i t. d.;

obserwacja bezpośrednia.

Dowódca na każdym szczeblu jest odpowiedzialny za zorganizowanie łączności. Ustala on ją początkowo przez swoje rozkazy operacyjne.

48. Pisma wszelkiego rodzaju sporządza się i przesyła się, jak powiedziano w części V.

49. Styczność osobista jest najlepszym ze wszystkich sposobów i najodpowiedniejszym do osiągnięcia celu moralnego spodziewanego od łączności; powinno się jej możliwie jak najwięcej używać.

Jednakże w wielkich jednostkach w walce stycz-

ność osobista w nagłych okolicznościach może przedstawiać pewne niedogodności wskutek oddalania się dowódcy od stanowiska dowództwa i przez chwilowe pozbawianie go środków łączności niezbędnych do sprawowania dowództwa.

Jest rzeczą wskazaną, o ile okoliczności temu sprzyjają, umieszczać zawsze obok siebie stanowisko dowództwa jednostki piechoty i jednostki artylerji, mającej popierać tę piechotę.

50. Łącznikowi.—Zawsze, gdy położenie tego wymaga, a zwłaszcza w walce dowódca każdej wielkiej jednostki wydziela w zasadzie oficera swego sztabu jako łącznikowego przy jednostkach podwładnych. Jeżeli dowódca wielkiej jednostki nie rozporządza wystarczającą ilością oficerów sztabu, może on wziąć łącznikowego z tej samej jednostki, w której ma on pełnić służbę.

Poniżej szczebla dywizji w zasadzie jednostka podwładna daje łącznikowego do rozporządzenia jednostki wyższej.

W myśl tej samej zasady wydziela łącznikowych każda jednostka do jednostek sąsiednich, a każdy oddział odwodu do jednostek, które według rozkazu może on wesprzeć lub zmienić.

Oficerów łącznikowych wybiera się starannie. Powinni oni być zdolni oceniać położenie i powiadamiać o rozwoju działań.

Znając myśl swego dowódcy starają się oni o unikanie błędów przy interpretacji i w razie potrzeby dostarczają wszelkich potrzebnych wyjaśnień. W danym razie powodują oni rozkazy. Jeżeli ich zadanie na to pozwala powinni oni osobiście zobaczyć położenie w linii walki. Zdają oni sprawę z tego co stwierdzili władzom do których są przydzieleni.

Podoficerowie łącznikowi powinni być zdolni, w granicach znacznie węższych, spełniać zadanie podobnie jak oficerowie łącznikowi. Jest rzeczą ważną, ażeby umieli oni zrozumieć położenie, zapamiętać wyjaśnienia i zdawać ściśle sprawozdanie.

51. Oddział łącznikowy, między dwiema broniami daje zawsze ta broń, która wspiera drugą. W zasadzie dowodzi nim oficer. Oficer ten powiadamia dowódcę, który go wysłał, o potrzebach i życzeniach jednostki popieranej i objaśnia dowódcę, przy którym pełni służbę, o poparciu jakie może mu być udzielone.

52. Obserwacja bezpośrednia jest w marszu ku nieprzyjacielowi lub w walce środkiem najszybszym, często najpewniejszym do zobaczenia i zrozumienia, co dzieje się zarówno we własnym oddziale jakoteż u sąsiadów i u nieprzyjaciela.

Zawsze, gdy okoliczności na to pozwalają, każde stanowisko dowództwa należy urządzać w bezpośredniej bliskości punktu obserwacyjnego, mającego niezbędną widok.

W razie konieczności dowódca wysyła do innych punktów obserwacyjnych umyślnie wybranych obserwatorów zaopatrzonych w środki łączności; obserwatorzy uwiadomwiają go w miarę wypadków.

CZĘŚĆ V.

ROZKAZY, SPRAWOZDANIA, INSTRUKCJE (NOTY), MELDUNKI.

Artykuł I.

Instrukcje.—Rozkazy.

53. Dowódca wyraża swe postanowienia zapomocą instrukcyj i rozkazów.

Instrukcja ma za zadanie objaśniać władze podległe przez dostarczanie im niezbędnych wskazówek, w jaki sposób mają one postępować we wszelkich okolicznościach zgodnie z zamiarami dowództwa. Wskazuje ona ogólną myśl manewru i przedstawia zamierzenia dowódcy; ustala pierwszy cel, jaki należy osiągnąć, lub też cele kolejne i przewiduje ewentualności. Może ona być ważna przez dłuższy lub krótszy okres czasu. Wydaje się ją zawsze na piśmie.

Instrukcja dotyczy naogół wielkich jednostek, może się jednak odnosić również i do mniejszych, szczególnie o ile te mniejsze jednostki powinny działać do pewnego stopnia niezależnie.

Rozkaz zawiera dokładne przepisy, które należy stosować w określonych okolicznościach.

W zasadzie powinien on być wydany na piśmie. Niemniej jednak rozkaz wydany ustnie, zapomocą telegrafu,

telefonu lub znaków powinien mieć natychmiast moc obowiązującą, musi on być jednak potwierdzony na piśmie w jak najkrótszym czasie to znaczy, że potwierdzenie powinno nadejść do miejsca przeznaczenia, jeśli to możliwe, jeszcze przed rozpoczęciem wykonywania rozkazu.

Jednakże pewne rozkazy, jedynie wykonawcze, dotyczące się małych jednostek wystarczy wydawać tylko ustnie lub zapomocą sygnałów.

54. Dowódca podaje w swoich instrukcjach i rozkazach wszystko to, co niezbędne jest dla jego podwładnych do wykonania ich zadania i nic ponadto. Szczególnie zaś objaśnia im, o tyle o ile to jest pożyteczne, położenie i rolę ich w całości działania. Dowódca nie obciąża swych podwładnych, zmuszając ich do postanowień, za które on sam zazwyczaj jest odpowiedzialny, lecz unika jednocześnie hamowania ich inicjatywy ustalając szczegóły wykonania, które im przypadają.

REDAGOWANIE ROZKAZÓW.

55. Rozkazy powinny być jasne, dokładne i zwięzłe.

Redagując je należy: zaznaczać datę i godzinę wysłania rozkazu, miejsce gdzie został wydany, nazwisko, stopień i funkcję wysyłającego, różnych odbiorców, wskazywać mapę, jaką się posługiowano, wypisać ortograficznie nazwy geograficzne, podawać je w pełnym brzmieniu (w razie potrzeby w dwóch językach, w okolicach przygranicznych), wyliczać je w miarę możliwości z zachodu na wschód i z północy na południe, ustalać położenie punktów mało widocznych w stosunku do punktu łatwego do odnalezienia, lub też zapomocą ich współrzędnych, o ile mapa jest pokratkowana,

używać określeń „północ, południe, wschód, zachód”, zamiast określeń „naprzód, wtył, na prawo, na lewo”, unikać zwrotów niedokładnych, takich, jak „o brzasku, w nocy, zależnie od okoliczności, starać się i t. d.”, oraz nieprzepisowych skrótów i zwrotów umówionych, które mogą być nie przez wszystkich zrozumiane oraz pisać słowami, po uprzednim podaniu w cyfrach, wszystkie ważne liczby, daty i godziny (te ostatnie liczy się od 0 do 24).

Rozkazy przesyłane telegraficznie, telefonicznie lub zapomocą sygnałów, powinny być szczególnie zwięzłe. Ze względów technicznych przesyłania, rozkazy te nie powinny zawierać więcej niż pięćdziesiąt słów; jeżeli jednak tekst ich musi być dłuższy, dzieli go się na kilka części.

Różne szczeble nie powinny się ograniczać do przesyłania rozkazów władz wyższych i zadawać im się dołączeniem do nich własnych przepisów w formie dodatku, przeciwnie powinny one starać się, o ile tylko czas na to pozwala, redagować całkowicie własne rozkazy, zamieszczając w nich wszystko to, co dotyczy ich podwładnego i nic ponadto.

56. Rozkazy operacyjne (rozkazy dotyczące się działań: marsz, postój, ubezpieczenie, walka i t. p.) dzielą się na dwie części: pierwszą—tyczącą się działań oddziałów, drugą—tyczącą się działań służb (zaopatrzenie, ewakuacja, umieszczenie i przenoszenie organów służb i t. p.). Różne zarządzenia niewielkiej wagi mogą być połączone w trzecią część.

Nie można dać żadnego wzoru nie podlegającego zmianom, wymagane jest jednak, aby przepisy były podawane w formie zrozumiałej dla zainteresowanych i we właściwym porządku, tak, aby każdy z nich był logicznie wyjaśniony przez treść poprzedzającą go.

Pierwsza część rozkazu musi zatem koniecz-
nie zawierać:

wiadomości o nieprzyjacielu i położeniu sąsiednich
oddziałów w granicach, w jakich te wskazówki mogą
tyczyć się odbiorcy;

zamiary dowódcy wydającego rozkaz, jak również
i cel, który tenże stara się osiągnąć;

przepisy dotyczące się wykonania (zadanie poszczegół-
nych wykonawców, środki jakimi rozporządzają oni, ramy
w jakich powinni oni działać, godziny, marszruty i t. p.);

miejsce, gdzie będzie znajdował się dowódca;
rozporządzenia dotyczące się łączności.

Niektóre przepisy można wydać w formie tablic
lub dołączyć do nich szkice.

Druga część rozkazu operacyjnego podaje prze-
ważnie w poniższym porządku zagadnienia dotyczące
się utrzymania i służb:

zaopatrzenie w żywność;

zaopatrzenie w mięso;

zaopatrzenie w amunicję;

zaopatrzenie w sprzęt różnych służb;

ewakuacja ludzi;

ewakuacja koni;

ewakuacja rozmaitego sprzętu;

poruszenia rozmaitych organów zaopatrywania
i ewakuacji i formacji służb;

przepisy różne (pocztą, sąd i t. p.).

57. Instrukcje i rozkazy powinny być starannie
porównywane.

KLASYFIKOWANIE I REJESTROWANIE IN- STRUKCYJI ROZKAZÓW.

58. Instrukcje bywają ogólne i szczególne, za-
leżnie od tego, czy odnoszą się do wszystkich oddzia-

łów podwładnych władzy je wydającej, czy też tylko do niektórych z pośród nich.

Rozkazy są tak samo ogólne i szczególne.

Może się zdarzyć w wypadkach bardzo pilnych, dotyczących się ogółu oddziałów podwładnych jednemu dowódcy, że dowódca ten nie ma dość czasu na wydanie ogólnej instrukcji lub rozkazu ogólnego, odpowiadającego położeniu. Puszcza on zatem w ruch każdy oddział zapomocą szczególnego rozkazu lub szczególnej instrukcji. Jednakże naogół należy unikać tego sposobu postępowania.

Jeżeli jednak trzeba się do niego uciec, to dowództwo bada, czy potrzeba potem wydać instrukcję ogólną lub rozkaz ogólny, celem streszczenia tych szczególnych przepisów, usunięcia możliwości przeoczenia i zaznajomienia wszystkich ze zmianami zaszłymi w położeniu.

Jeżeli okoliczności nastroczają obawę, że rozkaz nie nadejdzie do odbiorcy we właściwym czasie, zestawia się pospiesznie **rozkaz przygotowawczy**, podający zwięźle wskazówki niezbędne oddziałom do wydania w porę początkowych zarządzeń. Rozkaz przygotowawczy powinien być potwierdzony i uzupełniony przez odnoszący się do niego rozkaz ogólny lub szczególny.

59. Instrukcje dotyczące się działań rozwijających myśl dowódcy są zawsze dokumentami osobistymi i tajnymi, podawanymi do wiadomości władz jedynie przeznaczonych do zaznajomienia się z nimi.

Rozkazy powinny być tylko na tyle rozgłaszane, na ile to jest potrzebne do zapewnienia ich wykonania.

O ile zachowanie tajemnicy jest szczególnie wskazane, dowództwo stara się nie wysyłać rozkazów zbyt

wcześnie, starając się jednak, aby wykonawcy rozporządzali niezbędnym okresem czasu.

60. Wszystkie rozkazy i instrukcje powinny być rejestrowane. Rozkazy i instrukcje odnoszące się do działań umieszczone są w jednym dziale pod nazwą rozkazów operacyjnych.

Artykuł 2.

Sprawozdania o wiadomościach, fotografie, szkice, instrukcje (noty).

61. Sprawozdanie o wiadomościach daje dowództwu możliwość rozejrzenia się w wiadomościach o nieprzyjacielskich oddziałach, przeprowadzania różnych badań i t.p.

Sprawozdaniom dla niektórych służb trzeba nadać formę techniczną (sprawozdanie wywiadowcze artylerji, lotnicze, meteorologiczne i t. p.).

Instrukcje (noty) są to przepisy dotyczące się nauki osiągniętej z działań, sposobów prowadzenia walki, zaopatrywania, przewozu i t. d.

Mogą one być tajne.

W małych jednostkach często zastępuje taką instrukcję ustne objaśnienie.

Sprawozdania i instrukcje mogą być poparte przez fotografie lub szkice.

Artykuł 3.

Meldunki, raporty, wykazy liczebne położenia.

62. Meldunki, wykazy położenia i wykazy liczebne dają podwładnym możliwość powiadomienia przełożonych o swem położeniu i o wypadkach, doniesienia o swoich potrzebach i przesłania zapotrzebowań.

63. **Meldunek** jest to streszczono zdanie sprawy o jakimś wypadku lub o jakimś położeniu zestawione wtedy, kiedy wypadki te już miały miejsce, lub kiedy wiadomość o nich doszła do tego, kto miał ten meldunek złożyć. Meldunki powinny być przesyłane możliwie często i dostarczane bez uprzedniego żądania władzy przełożonej, niemniej jednak ta ostatnia może nakazać przesyłanie meldunków okresowych.

Meldunki bywają pisemne i ustne; w drugim wypadku są potwierdzane na piśmie. Czasem korzystnie jest podawać je w formie szkiców, lub też zestawiać je używając do tego zgóry przygotowanego wzoru. Chęć przesłania dokładnego meldunku nie powinna nigdy opóźniać przesłania pierwszego streszczonego meldunku, przede wszystkim zaś meldunku w sprawie działań.

Niektóre meldunki o wykonaniu mogą być przesyłane przy pomocy umówionego sygnału.

Dowódca powinien się starać o wyspecjalizowanie jednego ze swych adjutantów w redagowaniu meldunków i w pewnym ich przesyłaniu.

64. **Raport** jest pisemnem, szczegółowem zdaniem sprawy, zredagowanem możliwie najprędzej po wypadkach, które są jego przedmiotem, albo też przeznaczonem do uzupełnienia lub uzgodnienia poprzednio wysłanych meldunków. Szczególnie każde działanie jest przedmiotem osobnego raportu zestawianego przez wykonawców różnych szczebli, z chwilą kiedy jest możliwość zebrania wiadomości zupełnie pewnych.

65. **Wykazy położenia i wykazy liczebne** przedstawiają w zasadzie w formie tabel położenie materialne jednostek. Pozwalają one dowództwu zestawiać bilans zapasów. Wykazy takie są naogół okresowe.

Mogą one być przesyłane drogą telefoniczną.

REDAGOWANIE MELDUNKÓW I RAPORTÓW.

66. Przepisy podane w sprawie redagowania rozkazów należy stosować także do redagowania meldunków i raportów.

Meldunki powinny być pisane czytelnie.

Należy zapobiec temu, aby pismo zostało zatarte w czasie przesyłania. O ile meldunki przesyła się telefonicznie powinny one być redagowane w formie depesz.

Meldunek lub raport powinny naogół odpowiadać na pytania: co? gdzie? kiedy? jak? Redagujący meldunki lub raporty podaje w nich to, co sam widział lub wiadomości, których ściśłości sam nie mógł sprawdzić; w danym wypadku podaje źródło, z którego te wiadomości pochodzą.

Meldunek składany w czasie spotkania z nieprzyjacielem powinien w miarę możliwości donosić:

1) o nieprzyjacielu—siły rozpoznane, stanowiska, dokładny czas (godzina), w którym obecność nieprzyjaciela stwierdzono, położenie i poruszenia;

2) o jednostce, od której pochodzi meldunek—nazwisko i stopień podpisującego, miejsce gdzie się tenże znajduje, data i godzina wysłania meldunku; ugrupowanie i położenie jednostki—stanowiska, siły wprowadzone w użycie, rozporządzalne stany liczebne, straty, połączenia z sąsiednimi jednostkami oraz zamiary dowódcy;

3) o ile to jest potrzebne, o terenie—komunikację, dojścia, punkty obserwacyjne.

SPORZĄDZANIE WYKAZÓW LICZEBNYCH STANU I POŁOŻENIA.

67. Wykazy liczebne sporządza się według przepisowych wzorów lub też wzorów ustalonych zależnie od okoliczności przez dowództwo.

Zawierają one przedewszystkiem wykazy zdobytej broni, różne raporty stanów, stany strat, wykazy amunicji i t. p.

Artykuł 4.

Przepisy dotyczące się korespondencji szyfrowanej¹⁾.

68. Należy zachować wszelkie ostrożności, aby szyfr nie został przejęty.

Szyfrowanie i odszyfrowanie wykonywa zawsze, po otrzymaniu szczegółowego wyszkolenia, personel specjalnie przeznaczony do tej pracy. Metody lub sposoby komunikuje się tylko temu personelowi, który powinien je zachować w tajemnicy. Wrazie potrzeby wskazuje się je oficerom, którzy mają powierzone jakieś specjalne zadanie.

Bruljony należy natychmiast palić. Słowniki, klucze lub dokumenty dotyczące się korespondencji szyfrowej należy trzymać pod kluczem i niszczyć bez wahania z chwilą, gdy im zagraża niebezpieczeństwo przejęcia przez nieprzyjaciela.

Rozkazy i meldunki szczególnie ważne powinny być potwierdzane przez jawny tekst, który się wysyła przez kurjera. Redagowanie tego tekstu powinno się zupełnie różnić od tekstu szyfrowego. Należy unikać nazwy „Potwierdzenie” (zob. 4) poniżej).

Zabrania się wyraźnie:

1) pozostawiać w depeszy szyfrowej części tekstu lub pojedyncze słowa nieszyfrowane;

2) powtarzać w tekście jawnym depeszę szyfrowaną przesłaną uprzednio, chyba, że byłoby to zrobione w zupełnie innej formie i bez żadnego powoływa-

¹⁾ Zobacz część VI.

nia się, któreby pozwalało na utożsamienie lub porównanie obu tekstów;

3) przysyłać podwładnym jawny tekst depeszy otrzymanej przedtem w formie szyfru, bez zachowania ostrożności wyliczonych wyżej;

4) czynić chociażby najmniejszą wzmiankę o tekstach szyfrowych, które mogły być wcześniej wysłane. Dlatego też nie należy stawiać tytułu „Potwierdzenie” na jawnych tekstach, których przedmiotem jest powtórzenie przepisów lub meldunków przesłanych już w formie szyfru, lub też prosić o wyjaśnienia w sprawie tekstu szyfrowego z jawnem powoływaniem się na ten tekst.

Środki ostrożności powinny być jeszcze bardziej surowe w stosunku do korespondencji radjotelegraficznych; należy bezwzględnie unikać jawnego powtarzania lub wyjaśniania.

Teksty szyfrowane powinny być bardzo zwarte.

Artykuł 5.

Adresowanie kopert.

69. Adresować należy starannie bez skrótów, oznaczając funkcję odbiorcy i podając dokładnie formację, której tyczy się ta funkcja. Formacji tej nie należy wymieniać według jej nazwy umówionej lub zapomocą skrótów, ale nazwać ją według przepisanej nazwy.

Jeżeli kopertę powierza się poczcie wojskowej powinna ona wskazywać pocztę polową, a nie miejscowość. O ile wysyłający nie wie, jaki jest numer poczty polowej, powinien umieścić na kopercie numer formacji, dla której ona jest przeznaczoną bez jakichkolwiek innych wskazówek.

Zabrania się dodawać do wymienienia numeru poczty polowej numeru armji, korpusu lub dywizji. Nie wolno również w nagłówkach na papierze listowym, lub w napisach na kopertach umieszczać j e d n o c z e ś n i e numeru poczty polowej i numeru wielkiej jednostki, do której należy formacja (armja, korpus, dywizja).

Wskazane jest wymieniać na kopercie lub na opasce posylek służbowych funkcję wysyłającego, formację, do której on należy, jak również numer poczty polowej (z wyjątkiem numeru armji, korpusu lub dywizji).

Niestosowanie tych przepisów pociąga za sobą zawsze opóźnienie, a często odrzucenie korespondencji.

Artykuł 6.

Przesyłanie rozkazów i raportów.

70. Rozkazy i raporty przesyła się drogą służbową. Jeżeli ze względu na pośpiech, niezbędne jest pominąć jednego lub kilku pośredników, to dowódca wydający rozkaz powiadamia natychmiast władzę bezpośrednio podległą, a ten, kto otrzymuje rozkaz, bez opóźnienia melduje wprost swemu przełożonemu. W tym samym wypadku ten, kto przesyła wprost meldunek, musi wysłać równocześnie duplikat drogą służbową.

Koperty zaopatrzone w uwagę „osobiste” otwiera tylko odbiorca.

Na czatach i w oddziałach ubezpieczających dowódcy rozmaitych oddziałów są uprawnieni do zaznajamiania się po drodze ze wszelkimi wiadomościami pochodzącymi ze strony nieprzyjaciela, starając się o ile możliwości nie opóźnić dalszego ich przesyłania.

Zaznaczają oni na marginesie tych dokumentów, że przyjęli ich treść do wiadomości.

71. Rozkazy i meldunki przesyła się:

przez zwykłego łącznika (dokumenty nie pilne) przysyłanego codziennie o ustalonych godzinach i, jeśli potrzeba, według określonych marszrut. W wielkiej jednostce służba jest zorganizowana przez sekcję kurjerską sztabu;

przez gońca w łańcuchu sztafet wyłącznie przeznaczanego do pilnych przesyłek; ewentualnie przez oficera łącznikowego dokumenty szczególnie ważne.

Oficer ten może być wezwany do dostarczenia dodatkowych wyjaśnień; powinien on zatem znać dokładnie położenie i być wtajemniczony w treść depeesz. Podczas pełnienia swego zadania powinien on starać się zdawać sobie sprawę z wypadków, aby móc powiadomić władzę, do której został wysłany, jak również i swego dowódcę. Jeżeli położenie, do którego odnosił się rozkaz lub meldunek zmieniło się w czasie przejazdu oficera, oddaje on tem niemniej dokument tak, jak go otrzymał; dodaje potem konieczne wyjaśnienia, szczególnie co do celu, który sobie stawiał dowódca w chwili, kiedy go opuszczał. Jeżeli rozkaz nakazuje natychmiastowe wykonanie, jest on obecny przy rozpoczęcia wykonywania rozkazu, aby móc zdać sprawę.

Każdy gońiec w łańcuchu sztafet, odnoszący rozkaz lub meldunek, zatrzymany przez jakiś wypadek, zgłasza się do najbliższej władzy, która obowiązana jest okazać mu wszelką możliwą pomoc.

Za pomocą różnych sposobów łączności. Przesyłanie telefoniczne lub telegraficzne odbywa się w formie fonogramów lub depeesz. Rozmowy telefoniczne powinny jednak należeć do wyjątków; powinny one być streszczone potem na piśmie, sprawdzone i przyjęte przez obu korespondentów.

Każdy rozkaz i każdy meldunek szczególnie ważne, powinny być równocześnie wysyłane zapomocą kilku sposobów lub powierzone kilku oficerom czy też sztafetom, udającym się, w miarę możliwości, rozmaitemi drogami.

O ile położenie tego wymaga, oficerowie łącznikowi i gońcy sztafetowi posiadają eskortę. Przygotowani oni są do zniszczenia swych depesz.

Każdy odnoszący depeszę powinien otrzymać od odbiorcy potwierdzenie odbioru.

Rozkazy i meldunki ustne należy, o ile to tylko możliwe, wydawać lub składać bezpośrednio; w każdym razie przesyła się je przez bardzo ograniczoną ilość pośredników. Każdy oficer łącznikowy lub goniec sztafetowy, któremu powierza się rozkaz ustny, powinien go powtórzyć przed odejściem.

Wreszcie dowództwu zależy czasem na zebraniu, okresowo lub nie, władz sobie podległych lub ich przedstawicieli, celem wydania swych rozkazów lub odebrania meldunków o położeniu. Te zebrania nazywają się odprawami.

72. Używanie wszelkich nieprzepisowych skrótów jest surowo zabronione.

CZĘŚĆ VI.

TAJEMNICA DZIAŁAŃ.

Artykuł I.

Przepisy ogólne.

73. We wszelkich okolicznościach jest rzeczą pierwszorzędnego znaczenia, aby zachować tajemnicę działań, czy to projektowanych, czy będących w toku wykonania i ukryć przed nieprzyjacielem poruszenia oddziałów.

Oficerowie powinni przyjąć jako bezwzględną zasadę, by nie rozpowszechniać niczego, co mogą wiedzieć o tym przedmiocie: zastosowywać się ściśle do tego jest dla nich sprawą honoru.

Zarządzenia, podane w punktach 59 i 68 niniejszego regulaminu, należy ściśle stosować. Poza tem wojskowi wszystkich stopni powinni w sposób bezwzględny stosować się do następujących przepisów.

Wszelkie wzmianki, mogące dać jakąś wskazówkę o prowadzeniu działań, o składzie bojowym, o położeniu i t. d. są surowo wzbronione.

Nikt nie powinien odpowiadać na pytania, jakie stawiają w tych sprawach osoby niewojskowe lub wojskowi nieznani.

Wojskowi wszystkich stopni podają swym dowódcom jednostki, które usiłowały uzyskać od nich wiadomości. O jednostkach tych donosi się ewentualnie żandarmerji polowej.

W korespondencji prywatnej nie wolno podawać jakichkolwiek wskazówek o miejscach postoju oddziałów, ich stanach liczebnych, ich stanie, uzbrojeniu, zaopatrzeniu, ani o działaniach, w jakich biorą udział; również nie wolno wymieniać miejscowości, w jakiej pisano listy. Adresy na kopertach, listach, paczkach i t. d. redaguje się zgodnie z przepisami punktu 69.

Zabrania się we wszelkich okolicznościach pozostawiać bez zniszczenia jakikolwiek papier, list, dokument i t.d. Papiery nie zabrane przez sztaby i dowództwa jednostek pali się w obecności oficera.

Każdy oddział przed opuszczeniem miejsca postoju, powinien zniszczyć wskazówki, które mogłyby ustalić jego tożsamość po odejściu (tabliczki z napisami, napisy i t. d.).

Oficerom wysyłanym na rozpoznanie, lub umieszczonym w pierwszej linii pod żadnym pozorem nie wolno zabierać ze sobą dokumentów, mogących dać nieprzyjacielowi ważne wiadomości. Ta sama zasada tyczy się latającego personelu wojska powietrznego.

74. Ludności w zasadzie jest zakazane wszelkie komunikowanie się przy pomocy telefonu, telegrafu, gołębi lub znaków. Dowództwo osądza, jakie uchylenia od tej zasady może przyznać w stosunku do telegramów.

Korespondencja pocztowa cywilna jest dozwolona tylko w warunkach ustalonych przez dowództwo, które może ją zawiesić, przejmować i badać.

Ruch poza miejscami postoju może być zupełnie zabroniony, albo też dozwolony tylko w określonych godzinach i w określonym obszarze.

Aparaty radjotelegraficzne i ukryte telefony, gołębie pocztowe i przyrządy służące do rozpoznawania płatowców są poszukiwane. Każdy wojskowy, który podejrzewa ich istnienie powinien donieść o tem swym dowódcom.

74. bis. Środki ostrożności przeciw rozpoznaniu powietrznemu przedsięwzięcie się zgodnie z punktami 101 i 102 niniejszego regulaminu.

Artykuł 2.

Środki ostrożności nakazane przy używaniu środków łączności.

75. Nierozważne używanie środków łączności technicznej może dać **podśluchom nieprzyjacielskim** sposobność do podchwycenia rozmów lub zleceń.

Należy więc szyfrować, zgodnie z przepisami punktu 68 depesze, które przeciwnik mógłby przejąć, starając się o usunięcie lub o ukrycie wszelkich wskazówek, któreby mu pozwoliły na przystąpienie do odszyfrowania; przedsięwziąć środki ostrożności ustalone w każdej armji na wniosek szefa służby łączności.

W szczególności:

podczas osłony i koncentracji:

nadawanie przez radjotelegraf i telegraf ziemny jest zakazane, chyba że chodzi o pilny rozkaz dowództwa;

linje telefoniczne i telegraficzne czasu pokojowego, skierowane w stronę nieprzyjaciela, przecina się przed obszarem osłony przy pomocy służby łączności;

czołowe linje telefoniczne na głębokości ustalonej przez dowództwo armji powinny być podwójne;

o używaniu telegrafu i telefonu sporządza się jasne i ściśle instrukcje, ustalające przedewszystkiem punkty od których ku nieprzyjacielowi używa się

wyłącznie depesz szyfrowanych lub telegraficznych depesz tajnych.

Podczas działań:

a) przesyłanie zapomocą radiotelegrafu i telegrafu ziemnego ogranicza się do minimum i urządza się w ten sposób, aby nie dawać nieprzyjacielowi żadnych potrzebnych wskazówek: periodyczna zmiana wskaźników, długości fali, używanie telegramów zmyślonych, aby zamaskować działanie środków łączności, organizowanie połączeń bocznych lub sztucznych z posterunkami oddalonymi lub pozornymi, aby ukryć skład i zależność służbową sieci, zmyślane zmiany stanowisk, ustawianie posterunków ćwiczebnych i t. d. Stacji nadawczych nie powinno się urządzać w pobliżu stanowisk dowódców.

Szyfruje się wszystkie telegramy dotyczące się działań.

Nawoływania okólnikowe i zbiorowe adresowanie telegramów są zakazane.

b) Użycie telefonu w oddziale wciągniętym w walkę powoduje następujące rozkazy: zakaz posługiwania się telefonem naprzód od określonej linii; opieczętowanie aparatów czołowych, których użycie jest dozwolone jedynie w wypadkach nagłości; szyfrowanie w pewnym pasie wszystkich przesyłek telefonicznych; używanie wskaźników zmienianych okresowo celem określenia różnych central telefonicznych i władz lub oddziałów, przydzielonych do tych central; niszczenie przez służbę łączności linii wiodących ku nieprzyjacielowi; poszukiwanie urządzeń, mogących ułatwiać szpiegostwo; używanie podwójnych przewodów w określonym pasie; używanie tajnego telegrafu.

Stan linii należy często sprawdzać, celem zapobiegania odpływaniu prądu do ziemi; linje niepotrzebne zwija się.

c) Klucze do ogni sztucznych i punkty wyrzucania rakiet zmienia się zawsze, ile razy zachodzi tego potrzeba.

d) Sygnalizację wzrokową wobec nieprzyjaciela ogranicza się do minimum.

CZĘŚĆ VII.

UBEZPIECZENIE.

ROZDZIAŁ I.

POSTANOWIENIA OGÓLNE.

76. Celem ubezpieczenia jest:

— pozwolić dowództwu powziąć zarządzenia t. j. zebrać środki i uruchomić je do walki;

— zapewnić ochronę wojska przed zagrożeniem z powietrza, zaskoczeniami na ziemi i skutkami gazów bojowych.

Polega ono na rozpoznaniu, na ugrupowaniu wojska i na działalności niektórych jego części: oddziałów ubezpieczających, obrony przeciwlotniczej, lotnictwa bojowego i t. d.

Nie może ono być ujęte w stałe zasady.

77. Dowództwo może tylko wówczas powziąć zarządzenia, kiedy rozporządza wystarczającą ilością czasu i przestrzeni, zależnych od stanu ilościowego, rodzaju wojska, stanu zmęczenia wojska, ogólnego ugrupowania sił, terenu, ilości i stanu dróg komunikacyjnych i naogół od manewru, jaki ma być wykonany. Czas i przestrzeń można zyskać przez oddalenie od nieprzyjaciela, przez działanie opóźniające sił, które

umieszczamy między nieprzyjacielem a sobą, przez popuszczenie lub zniszczenie, w warunkach określonych przez wyższe dowództwo, dróg komunikacyjnych, których mógłby nieprzyjaciel użyć, albo wreszcie przez połączenie tych różnych czynników.

78 a). Nawet na bardzo wielkiej odległości od nieprzyjaciela wojsko jest narażone na napady lotnictwa nieprzyjacielskiego: bombardowanie dzienne i nocne, ogień karabinów maszynowych i t. d.

Ochrona przeciw napadom powietrznym wymaga jednocześnie wszelkiego rodzaju środków, jakie wojsko normalnie powinno przedsięwziąć przeciw płatowcom, aby ukryć się i obronić przy pomocy własnych środków (punkt 103), oraz wymaga o ile możności opanowania powietrza, osiąganego przez walkę i przez działalność organów obrony przeciwlotniczej.

b). Oddziały powinny wystrzegać się zaskoczenia od chwili, gdy weszły w promień działania nieprzyjacielskich sił na ziemi; często odległość nie wystarczy, aby ubezpieczyć je od przedsięwzięć niekiedy silnych oddziałów, zaopatrzonych w szybkie środki przewozowe: samochody, płatowce i t. d.

Prócz tego należy chronić się od działania ognia:

— o ile nieprzyjaciel jest oddalony o kilka dni marszu, wojsko w pewnych wyjątkowych wypadkach może być wystawione na ogień dział o bardzo wielkiej donośności, systematycznie ostrzeliwujących stałe przedmioty wielkich rozmiarów (wielkie miejscowości zamieszkałe i t. d.); wystarczy wówczas zboczyć z drogi;

— w promieniu działania artylerji ciężkiej dalekośnej wojsko powinno unikać punktów znajdujących się pod ogniem wzbraniającym. Tę artylerję można niekiedy obezwładnić zapomocą bombardowania z płatowców lub przez ogień baterji z ziemi;

— w pasie wystawionym na ogień artylerji wszystkich kalibrów, każdy oddział, widziany przez obserwatorów naziemnych lub powietrznych nieprzyjaciela może być nagle wzięty pod ogień skuteczny;

— w terenach skutecznie ostrzeliwanych przez broń samoczynną, jakiegokolwiek poruszenie odkryte nawet w szyku bardzo rozwiniętym będzie możliwe dopiero wówczas gdy środki te ulegną zniszczeniu lub obezwładnieniu.

Ochronę przeciw zaskoczeniu na ziemi dostarcza rozpoznanie, a dla sił głównych wojska działalność oddziałów ubezpieczających, zwanych strażami przednimi, strażami bocznymi, strażami tylnymi, zależnie od tego, czy są umieszczone przed oddziałem osłanianym, z jego boków lub z tyłu; w obszarze wystawionym na ogień ochrona ta wynika prócz tego z wyzyskania terenu i schronów, ze stosowania szyków mniej wrażliwych i z obezwładniania broni przeciwnika.

Ochronę przeciw gazom zapewnia się zgodnie z przepisami rozdziału IV niniejszej części.

79. Rozpoznanie, przez wskazówki dawane o położeniu nieprzyjacielskiem, dostarcza dowódcy pewnych składowych do ustalenia decyzji. Pozwala ono zwłaszcza obliczyć ochronę zapewnioną przez odległość z uwzględnieniem szybkości marszu przeciwnika, promienia działania jego lotnictwa i donośności jego artylerji.

Wojsko powietrzne, kawalerja, oddziały będące w styczności, specjalne organa obserwacji naziemnej, organa podsłuchowe (z włączeniem w pewnych wypadkach podsłuchów minowych), 2-gie oddziały sztabów z organami specjalnymi, zależnymi wprost od dowództwa stanowią główne źródła wiadomości. Podczas bi-

twy sama walka daje najcenniejsze i najpewniejsze wiadomości.

Na każdym szczeblu dowództwo reguluje i uzgadnia działalność różnych organów, mogących mu dostarczyć wiadomości. Jest ono zobowiązane objaśniać swych podwładnych o położeniu, w rozmiarach w jakich je ono interesuje.

80. Ugrupowanie reguluje rozdział wojska i jego rozstawienie w terenie tak, aby wszystkie oddziały bez nadmiernego zmęczenia mogły wziąć udział w działaniu ogólnem przewidzianem przez dowódcę na żądanych stanowiskach i w żądanym okresie czasu. Ugrupowanie powinno pozwalać na zapewnienie działania wgląd tam, gdzie takie działanie jest potrzebne. Ugrupowanie przystosowuje się do terenu, z uwzględnieniem oddalenia od nieprzyjaciela i, o ile to ma miejsce, ewentualnej działalności opóźniającej pewnej części sił.

Powinno ono być dość giętkie, aby móc się dostosować do zmian, jakie dzień za dniem sprowadza zmienne położenie wojenne.

Wreszcie ugrupowanie szczegółowe powinno pozwalać wszystkim oddziałom przyjmować szyki potrzebne do wyzyskania terenu i uchronienia się przed ogniem.

Zdala od nieprzyjaciela ugrupowanie ogólne jest rozczłonkowane wszczep i wgląd, zależnie od planu manewru. W ten sposób nadaje się ono lepiej do zmian kierunku, do manewru otaczającego i do ochrony boków; ułatwia ono marsz i zmniejsza zmęczenie, pozwalając w pełni wyzyskać sieć drogową i możliwość zakwaterowania.

W miarę zbliżania się do nieprzyjaciela ugrupowanie to zacieśnia się, zwłaszcza pod względem głębo-

kości, w ten sposób, by jednostki najbardziej odległe mogły wkroczyć wpórę.

Siły główne ochraniają oddziały ubezpieczające (punkt 78), których skład i zadanie dowództwo ustala w każdym poszczególnym wypadku. Niezależnie od ich roli ochraniać przed zaskoczeniami na ziemi, oddziały te wraz z potrzebą ułatwiają marsz sił głównych, pobieżnie naprawiając drogi; w działaniach wstępnych do walki wyjaśniają one położenie, ustalając styczność, zajmują lub zdobywają ważne punkty i dają dowództwu czas konieczny do wykończenia jego zarządzeń.

Stan liczebny tych oddziałów powinien być ograniczony do niezbędnego minimum.

Prócz tego w pewnych wypadkach inne oddziały mogą być pchnięte na zmienne odległości celem ustalenia położenia wysuniętych oddziałów nieprzyjacielskich, wywarcia działania opóźniającego na ich marsz, zajęcia lub utrzymania pewnych ważnych punktów.

To zadanie przypada często kawalerji.

W pobliżu nieprzyjaciela lub w styczności z nim odpowiedni podział sił ze względu na walkę najlepiej zapewnia ubezpieczenie.

ROZDZIAŁ II.

ORGANA ROZPOZNANIA.

Artykuł I.

Wojsko powietrzne.

81. Trzy czynniki składowe wojska powietrznego: lotnictwo, oddziały balonowe i obrona przeciwlotnicza współdziałają w rozpoznawaniu dla dowództwa co do poruszeń i położenia nieprzyjacielskiego w określonym pasie.

A. LOTNICTWO.

82. Lotnictwo dopełnia lub przedłuża działalność kawalerji w zadaniach rozpoznania dalekiego w szczególności wewnątrz linii nieprzyjacielskich. Dzięki swej możliwości latania nad nieprzyjacielem, dzięki szybkości i promieniowi działania swych aparatów, wskutek wyposażenia w radjotelegraf pozwalający na bezpośrednie przesyłanie zleceń, lotnictwo stanowi, w całym znaczeniu tego słowa, broń dalekich rozpoznań. Jego zdjęcia fotograficzne dają naogół jego wiadomościom prawdziwość nie podlegającą dyskusji i bardzo wielką ścisłość.

Jednakże nie będzie ono mogło rozporządzać dostateczną ilością aparatów, aby codziennie i o każdej porze opanować powietrze, deszcz i mgła częstokroć zasłaniają widok, a niekiedy utrudniają latanie, obecność zaś wojska w lasach prawie zupełnie usuwa się z pod obserwacji lotnictwa; w większości wypadków nie można od niego wymagać pewnych wiadomości negatywnych. Wreszcie naogół nie jest ono zdolne samo przez się określić zarys pozorny nieprzyjaciela. A więc wiadomości, jakie może dać lotnictwo są ograniczone; jego zadania powinny być odpowiednio określone.

Dowództwo nie powinno zapominać, że lotnictwo jest bronią wrażliwą i że zwłaszcza na początku wojny ilość aparatów jest ograniczona. Wskazane jest nie zużywać go przedwcześnie, wymagając od niego bezużytecznych wysiłków.

Lotnictwo obserwacyjne działa na korzyść dowództwa, artylerji i piechoty. Normalnie mając zadania rozpoznawcze, rozporządza ono płatowncami przystosowanymi do tego celu (aparaty fotograficzne, radjotelegraf) i specjalną obsługą. Niemniej jednak wszystkie płatownce powinny obserwować: formacje myśliwskie i niszczy-

cielskie podczas spełniania swych zadań usiłują zbierać wiadomości o nieprzyjacielu lub sprawdzać szczególnie, wskazany im punkt.

ZADANIA LOTNICTWA OBSERWACYJNEGO.

83. a) Podczas wszystkich faz działań lotnictwo obserwacyjne armji ma poruczone zadanie rozpoznania dalekiego dziennego i nocnego.

Podczas okresu poprzedzającego nawiązanie styczności współdziała ono z kawalerją, celem określenia przypuszczalnego zarysu ugrupowania nieprzyjaciela.

b) Lotnictwo obserwacyjne korpusów i dywizyj wykonywa rozpoznanie bliskie w zasadzie w pasie bliższym od pasa przydzielonego lotnictwu armji. Płatowce operują w pasach działania jednostek, od których zależą, na głębokości zmiennej, zależnie od położenia taktycznego i rozporządzalnych sił powietrznych. Współdziałają one w wyszukiwaniu celów artylerji, w obserwacji i we wstrzeliwaniu ognia oraz w kontrolowaniu osiągniętych wyników a szczególnie dokonanych zniszczeń. Towarzyszą one piechocie, wyświetlają jej posuwanie się naprzód i biorą udział w utrzymaniu łączności piechoty z dowództwem i z artylerją. Podczas walki płatowce obserwacyjne zapewniają ogólne dozоровanie terenu i dają dowództwu wiadomości o oddziałach własnych i nieprzyjacielskich.

WYKONANIE ZADAŃ.

84. Lotnictwo obserwacyjne działa w dzień i w nocy. **Rozpoznaniu dziennemu** przeszkadzają deszcz i chmury. Gęsta mgła czyni je niemożliwym. Rozpoznanie bywa wzrokowe lub fotograficzne. Rozpoznanie fotograficzne jest cennem uzupełnie-

niem każdego rozpoznania wzrokowego. Jest ono wskazane, gdy obserwator, działając na wielkiej wysokości nie może zebrać przy pomocy wzroku wiadomości dostatecznie pełnych. Wydajność tego rozpoznania zasadniczo zależy od oświetlenia ziemi i od czystości powietrza.

Płatownice obserwacyjne działają z względem bezpieczeństwem w pasie, w którym obrona przeciwlotnicza i lotnictwo myśliwskie mogą je osłaniać przed lotnictwem nieprzyjacielskim. Poza tym pasem działają one z pomocą zaskoczenia lub siły.

Rozpoznanie nocne niemożliwe podczas deszczu lub mgły, jest trudne podczas nocy ciemnych lub przy zachmurzonym niebie. Wyniki jego nie są pewne.

Poszukuje ono koncentracji, ważnych poruszeń i wzmoczonego ruchu na różnych drogach komunikacyjnych. Podczas ciemnej nocy obserwator może w każdym razie poszukiwać i obliczać ognie odsłaniające czynność nieprzyjaciela.

B. ODDZIAŁY BALONOWE.

85. Kiedy armje są już w styczności, oddziały balonowe uzupełniają wiadomości dostarczane przez lotnictwo. Działają one na korzyść dowództwa, artylerji i piechoty wypełniając zadania dozoru ogólnego, ognia i łączności; ich głównym zadaniem jest jednak obserwowanie ognia artylerji.

Balon ma tę zaletę, że daje obserwację ciągłą i że rozporządza poza radiotelegrafią również telefonem. Jednakże wysokość, na jakiej się go używa i odległość od linii, na jakiej działa, ograniczają jego użycie do obserwowania bliskiego pola bitwy.

W nocy balon może dać w pewnych wypadkach

cenne wiadomości, zwłaszcza przy określaniu czynnych baterij.

C. OBRONA PRZECIWLOTNICZA.

86. Jednostki obrony przeciwlotniczej mają, jako normalne zadanie, przeszkadzanie płatowcom nieprzyjacielskim w lataniu nad naszymi oddziałami lub nad pewnymi punktami na tyłach.

Prócz tego są one tak zorganizowane, aby mogły udzielać dowództwu wiadomości o wszelkich objawach działalności powietrznej lotnictwa nieprzyjacielskiego.

Te wiadomości pozwalają w niektórych wypadkach przewidywać zamiary nieprzyjaciela.

Artykuł 2.

Kawalerja.

87. Kawalerja współdziała z lotnictwem w wykonywaniu zadań rozpoznawczych; w razie potrzeby bierze ona te zadania w całości na siebie. Uzupełnia ona i dokładnie określa wiadomości lotnictwa, ustala przypuszczalny zarys ugrupowania nieprzyjaciela i bierze udział w nawiązaniu styczności, co pozwala na określenie frontu, zajętego przez nieprzyjaciela. Rzeczą dowództwa jest uzgadnianie wysiłków tych dwóch broni i podział pomiędzy nie zadań rozpoznawczyh.

Promień działania kawalerji jest mniejszy od promienia lotnictwa. Natomiast kawalerja może zapewnić obserwację ciągłą, brać jeńców i działać w terenach zakrytych, w których oddziały usuwają się z pod rozpoznania powietrznego; jej działalność nie podlega, jak działalność lotnictwa, wpływom warunków atmosferycznych. Przez wiadomości negatywne, których dostarcza

z całą pewnością kawalerja pozwala określić pas, wewnątrz którego poruszają się siły nieprzyjacielskie.

Naogół kawalerja uzyskuje wiadomości tylko przez walkę; nie powinna ona się wahać uciec się do niej. Jest więc rzeczą pierwszorzędnego znaczenia, aby jej nie osłabiać przez rozpraszanie jej wysiłków, ponieważ jej stany liczebne jedynie rzadko pozwolą równocześnie i skutecznie zmierzać do kilku celów. Dowództwo, mając już wiadomości od lotnictwa, od organów specjalnych lub od władzy wyższej, powinno w zależności od planu manewru i od terenu skierować kawalerję w kierunkach zasadniczych, dając jej bardzo jasne zadania.

W pewnych wypadkach dowództwo musi wesprzeć kawalerję zapomocą oddziałów różnych broni: jednostki piechoty lub saperów, ewentualnie przewożone na samochodach ciężarowych, kolarze, czołgi, artylerja o zaprzęgu konnym lub o ciągu samochodowym, lotnictwo i t. d. W ten sposób zwiększa ono siłę zaczepną i obronną kawalerji i rozszerza jej promień działania. Może ona wówczas śmiało działać wobec liczniejszej kawalerji, zapuścić się w okolice szczególnie pokryte lub pocięte, złamać pewien opór lub skutecznie spełnić zadanie ochrony.

Posiłki dane kawalerji stanowią z nią jedną całość; używa ich ona w ścisłej współpracy ze swojemi własnymi oddziałami, unika rozpraszania ich lub pozostawiania w odosobnieniu.

Aby owocnie rozwinąć swą inicjatywę i uzyskać pełną wydajność rozporządzalnych środków, każdy dowódca kawalerji powinien być dobrze świadom swego zadania i orjentować się w położeniu nieprzyjaciela i własnych oddziałów, z którymi może być w styczności.

Dowództwo powinno szczerzyć kawalerji niepożrebnych przemarszów. Pod grozą przedwczesnego zu-

życia jej, jest rzeczą niezbędną dać jej czas na karmienie koni, pielęgnowanie ich i utrzymanie podkucia.

88. Dywizje kawalerji połączone lub nie w korpusy lekkie zapewniają rozpoznanie bliskie na korzyść armij i rozpoczynają nawiązanie styczności w kierunkach, które im zostały wskazane. Działają one w ścisłej łączności z lotnictwem, które przekazuje im wszystkie wiadomości mogące je interesować. Nawzajem przekazują one lotnictwu wskazówki, jakie mogły zebrać o położeniu nieprzyjaciela.

Starają się one jaknajdalej nawiązać styczność, usiłując uchronić siły główne korpusów pierwszej linii od zaskoczenia przez artylerję nieprzyjacielską.

Zdobycie wiadomości powierzają one oddziałom lekkim (podjazdom, wyjątkowo patrolom) wysłanym do pewnych punktów lub w danych kierunkach; całość tych oddziałów stanowi zwiady. Siły główne dywizyj, tak samo jak posiłki, które mogą być do nich przydzielone, postępują w zasadzie skokami, osłaniając się i zdobywając wiadomości na własną rękę.

Dywizje zorjentowane w swoim zadaniu, otrzymują wiadomości od lotnictwa i od zwiadów i ustalają styczność w miarę jak im na to pozwalają ich siły. Jeżeli nieprzyjaciel jest na pozycji, usiłują one określić front, na którym stawia on opór. Jeżeli nieprzyjaciel jest w marszu, oznaczają jego front marszu.

Posuwają się one naprzód, spędzając lub zmuszając do poddania się przy pomocy manewru wysunięte oddziały nieprzyjaciela (kawalerja, kolarze i t. d.); usuwają je one z działania. Przybywszy przed linię ognia ciągłego starają się one sprawdzić jej siłę i posunąć się dalej.

Ich ruchliwość pozwala im wchodzić w walkę na szerokich frontach, nagle i niespodziewanie ześrodko-

wać koniecznie środki na punktach, w których chcą działać siłą, a w pewnych warunkach wycofać się z walki.

Starają się one przełamywać linje nieprzyjacielskie przy pomocy silnych działań.

Pomijając jakiekolwiek inne rozważania, fronty natarcia powinny być proporcjonalne do sił wprowadzonych w działanie i tak obierane, aby ułatwiać działanie (możność oparcia i obramowania przy pomocy ognia, brak przeszkód, możliwość uzyskania zaskoczenia, wyzyskanie powodzenia i t. d.).

Wyłomy należy odrazu rozszerzać, aby umożliwić przejście siłom głównym dywizji i utrzymać je o ile to jest konieczne, zwłaszcza dla zapewnienia przesyłania wiadomości na tyły.

Nawiązawszy styczność dywizje ustanawiają swój sposób postępowania, albo zależnie od położenia, albo też w myśl otrzymanych instrukcji: mogą one wykonać działanie zaczepne na określony punkt, urządzić się obronnie w terenie, albo też jeszcze manewrować celem wykonania działania opóźniającego.

Straże przednie korpusów pierwszej linji wchodzi w dalszym ciągu w działanie, aby dokładniej określić styczność; w tym celu wspierają one kawalerję. Zastępują one ją całkowicie lub częściowo, jeżeli taki rozkaz został wydany.

89. Kawalerja korpusów i dywizyj będących w linji wchodzi w skład oddziałów zwiadowczych tych wielkich jednostek, których zadanie polega na zapewnieniu zdobywania wiadomości na przodzie lub na bokach.

Oddział zwiadowczy dywizji wraz z lotnictwem wyświeatla marsz dywizji.

Przeprowadza on rozpoznanie nie tylko o nieprzyjacielu, lecz również o rodzaju i stanie terenu (komunikacje, przeszkody, zakrycia i t. d.); pozostaje on w ścisłej łączności z oddziałami kawalerji (dywizje kawalerji lub inne jednostki), działającymi przed nim i na jego bokach; jeżeli te jednostki odsłonią go, usiłuje on utrzymać styczność aż do przybycia straży przednich i utrzymać ważne punkty terenu.

W dywizji w związku działa on w zasadzie pod rozkazami dowódcy straży przedniej. Jeżeli dywizja jest na skrzydle, oddział zwiadowczy działa w zasadzie razem z oddziałem ubezpieczającym odsłonięty bok, albo też w pewnych wypadkach sam przeprowadza to ubezpieczenie.

Oddziału zwiadowczego korpusu używa się normalnie do wzmocnienia oddziałów zwiadowczych dywizyjnych; może on być użyty do poszukiwania wiadomości na wielką odległość w pewnym określonym kierunku. W tym wypadku działa on jako podjazd.

Oddziały zwiadowcze można w pewnych wypadkach wzmocniać przez dodanie jednostki piechoty przeżożonej na samochodach ciężarowych, oraz artylerji; poza swem zadaniem rozpoznawczem, mogą one mieć również polecenie zajęcia pewnych ważnych punktów terenu przed przybyciem straży przednich (punkt 115).

Artykuł 3.

Oddziały w styczności.

90. Poza kawalerją i wojskiem powietrznym każdy oddział wojska będący w styczności bierze udział w poszukiwaniu wiadomości:

zbiera od mieszkańców pewne wiadomości o nieprzyjacielu i o terenie;

organizuje obserwację bezpośrednią wzrokową nieprzyjaciela i przeprowadza ją bez przerwy, o tyle o ile na to pozwala zmienne położenie walki;

stwierdza jednostki nieprzyjaciela;

bierze jeńców, od których otrzymuje pierwsze zeznania i dokumenty.

To źródło wiadomości staje się szczególnie ważne w miarę jak wprowadzenie w walkę postępuje naprzód i w toku walki.

Z chwilą gdy oddziały są w styczności specjalne organa obserwacji znajdują pełne zastosowanie.

91. Po nawiązaniu styczności dowództwo może być zainteresowane w dokładnem oznaczeniu sił i zarządzeń nieprzyjaciela na określonych punktach. Zarządza ono wówczas zwiady, których wykonanie powierza oddziałom o składzie zależnym od okoliczności.

Oznacza ono cel i odległość działania. Przedmioty powinny być proporcjonalne do użytych środków i tak obrane, aby natarcie na nie lub zdobycie ich dawało pożądane wiadomości: punkty wrażliwe, których zaatakowanie może wywołać silne przeciwdziałanie przeciwnika, punkty obserwacyjne, okolice, w których, jak się wydaje, można będzie wziąć jeńców i t. d.

Zwiady przygotowuje się starannie, a wykonywa je często z zaskoczeniem. Popiera się je i obramowuje silnie przy pomocy ognia. Zależnie od okoliczności i od otrzymanych rozkazów oddziały zwiadowcze pozostają w terenie zdobytym lub wycofują się z chwilą osiągnięcia pożądanego wyniku (stwierdzenie sił przeciwnika, wzięcie jeńców).

Zwiady stają się coraz częstsze, gdy przeciwnicy są w styczności na frontach ufortyfikowanych;

stanowią one wówczas często jedyny sposób dowiedzenia się, co dzieje się u nieprzyjaciela i stwierdzenia jego oddziałów. Przyjmują one wówczas nazwę wypadów.

92. Zeznania jeńców wojennych są cennym źródłem wiadomości.

Poniższe przepisy podają sposób zachowania się wobec jeńców:

należy ich oddzielać od oficerów i podoficerów od ich oddziałów;

zakazać wszelkich rozmów pomiędzy jeńcami;

przeszkodzić w pozbywaniu się jakichkolwiek posiadanych przez nich przedmiotów przez wyrzucanie ich lub zniszczenie;

doprowadzać ich w jak najkrótszym przeciągu czasu do miejsca, gdzie mają być szczegółowo wypytani. Jednostki, które ich wzięły do niewoli wypytują ich jedynie o ile wiadomości, jakich mogą dostarczyć jeńcy, bezpośrednio interesują te jednostki.

Jeńców kieruje się najpierw do stanowiska dowódcy pułku, gdzie ich rewiduje i wypytuje oficer wywiadowczy, jednakże tylko co do punktów interesujących pułk. Dokumenty i przedmioty osobiste, znalezione przy nich łączy się w paczki oznaczone nazwiskiem jeńca i wysyła się je szybko do sztabu dywizji; każdy jeńiec zachowuje swoje dowody osobiste (w zasadzie swoją legitymację osobistą).

Oficer wywiadowczy po przeprowadzeniu badania melduje do sztabu dywizji o osiągniętych wynikach, dołączając wszelkie wskazówki mogące objaśnić dowództwo (ilość jeńców, pułk, a o ile możliwości i bataljon, do jakiego należą, dokładne miejsce, dzień i godzina wzięcia do niewoli).

Jeńców odprowadza się potem pod eskortą do

miejsca ustalonego przez dowódcę dywizji. Powinni oni dojść tam jak najprędzej po wzięciu ich do niewoli.

Formacje sanitarne meldują dowódcy wielkiej jednostki, od której zależą, o ilości otrzymanych rannych jeńców i o ich pochodzeniu. Formacje te zbierają w paczki indywidualne dokumenty i przedmioty osobiste znalezione przy jeńcach i szybko posyłają je władzy, której podlegają.

Artykuł 4.

Organa specjalne obserwacji naziemnej.

93. Organa specjalne obserwacji naziemnej mogą zapewnić obserwację ciągłą i daleką; uzupełniają one obserwację oddziałów.

Składają się one:

- a) ze specjalnych organów obserwacji i z obserwatorów naziemnych, działających bezpośrednio na korzyść dowództwa i zaopatrzonych w środki, których siła odpowiada ich zadaniom;
 - b) z oddziałów pomiarowych przy pomocy obserwacji naziemnej i z oddziałów pomiarów słuchowych zależnych od służby wywiadowczej artylerji.
- Jedne i drugie wprowadza się w działanie z chwilą, kiedy ich użycie jest usprawiedliwione.

Artykuł 5.

Organa podsłuchowe.

A. PODSŁUCHY ELEKTRYCZNE.

94. Organa podsłuchowe składają się:

- z podsłuchów telefonicznych;
- z podsłuchów radiotelegraficznych;
- ze stacji radijogonjometrycznych.

95. a) Zadaniem podsłuchów telefonicznych jest przejmowanie nieprzyjacielskich rozmów telefonicznych, telegraficznych lub rozmów zapomocą telegrafu ziemnego.

Stacje odbiorcze telegrafu ziemnego mogą ewentualnie spełniać to zadanie.

Istnienie linii telefonicznych lub telegraficznych, niezniszczonych a ciągnących się aż do przeciwnika, może umożliwić przejęcie niektórych rozmów telefonicznych lub telegraficznych.

b) Specjalne podsłuchy radiotelegraficzne mają zadanie przejmowania nieprzyjacielskich rozmów radiotelegraficznych.

c) Stacje radiogoniometryczne mają za zadanie określanie nieprzyjacielskich stacyj nadawczych radiotelegraficznych.

96. Całokształt tych stacyj w armii stanowi służbę podsłuchową organizowaną przez szefa służby łączności armii według rozkazów dowódcy armii (sztab, oddział II). Ta służba działa stale, nawet, gdy oddziały nie są w styczności.

Przejęte rozmowy przesyła się do oddziału II-go sztabu.

97. Niezależnie od odszyfrowania, ilość i rodzaj przejętych telegramów, ilość i rozmieszczenie różnych stacyj nadawczych pozwalają odnajdywać stosunki pomiędzy stacjami i wysnuwać z tego wnioski o nieprzyjacielskim składzie bojowym, organizacji dowództwa i t. d.

Ponieważ całokształt stacyj telegraficznych stanowi pewną sieć, odpowiada on naogół pewnemu organicznemu ugrupowaniu sił. Ukazanie się nowych stacyj lub nowych sieci w pewnej okolicy pozostaje więc często, w związku ze zmianą w położeniu taktycznym;

może ono odślonić rozwinięcie sił, zmianę oddziałów lub przygotowania do natarcia.

Badanie sygnałów służbowych, a w szczególności wskaźników pozwala na stwierdzenie niektórych elementów. Odszyfrowanie samych depeš może dać najbardziej cenne wiadomości.

Jednakże nie należy zapominać, że nieprzyjaciel może maskować swoje depeše i posługiwać się tem, celem przesyłania wiadomości niedokładnych.

Radjogonjometria pozwala poza tem nadzorować przeloty płatowców nieprzyjacielskich, kierowanych za pomocą radjotelegrafu.

B. PODSŁUCHY MINOWE.

98. Podśłuchy minowe pozwalają na wykrycie i określenie umiejscowienia i rodzaju prac nieprzyjaciela; używa ich się głównie w wojnie minowej.

Artykuł 6.

II oddziały sztabów.

99. II oddziały sztabów uczestniczą w poszukiwaniu wiadomości zapomocą bezpośrednio podwładnych sobie organów: tłumaczy przeznaczonych do badania jeńców, oddziałów do badania zdobytych dokumentów, oddziału szyfrowego, służb tajnych i t. d.

Artykuł 7.

Obowiązki ogólne oddziałów co do powiadamiania dowództwa.

100. Zbieranie i porównywanie najmniejszych wskaźówek i najlżejszych oznak może naprowadzić na ślad ważnych wiadomości.

Każdy dokument, każdy akt, każdy szczegół mogący dostarczyć wiadomości o nieprzyjacielu lub o położeniu powinny być natychmiast przesłane lub powinno donieść się o nich w drodze służbowej.

Bada się niestarte napisy na kwaterach, tak samo postępuje się z częściami umundurowania lub innymi przedmiotami pozostawionymi przez nieprzyjaciela; raport o ich ilości oraz oznakach lub napisach, jakie noszą, przesyła się dowództwu.

Zbiera się i przesyła rozmowy prowadzone przez wojskowych nieprzyjacielskich, podane przez mieszkańców.

Przeprowadza się badania w urzędach pocztowych i w skrynkach na listy.

ROZDZIAŁ III.

ZARZĄDZENIA PRZECIW NIEPRZYJACIELSKIEMU WOJSKU POWIETRZnemu.

101. We wszelkich okolicznościach, zarówno w dzień jak w nocy, podczas marszów, na postoju, podczas transportów i jakichkolwiek zmian miejsca oraz podczas walki należy o ile możliwości chronić oddziały od rozpoznania lotnictwa nieprzyjacielskiego i przedsiębrać środki odpowiednie do odparcia jego ataków.

W tym celu bardzo często wykonywa się marsze w nocy i używa się ukrytych dróg. W pewnych wypadkach dowództwo żąda, aby lotnictwo bojowe zapewniło opanowanie powietrza podczas określonego czasu.

Artykuł I.

Środki ostrożności przeciw rozpoznaniu powietrznemu.

102. Rozwój środków powietrznych, udoskonalenie metod badania, zwiększenie donośności dział i siły środków bombardowania, przewożonych na płatowcach czynią z maskowania przed wzrokiem zasadniczą ręką i mię ubezpieczenia i możliwości urzeczywistnienia zaskoczenia.

Maskowanie to powinno być przedmiotem stałego starania dowództwa i oddziałów.

Podczas marszów na drogach jest rzeczą wskazaną, skoro tylko doniesiono o płatowcu nieprzyjacielskim, opuścić jasne części szosy i o ile możliwości zejść na brzegi porośnięte trawą lub wysadzone drzewami, usuwając się z widoku. W razie potrzeby piechota i kawalerja maszerują rowami lub zatrzymują się, pozostając nieruchomo i unikając jakichkolwiek światła: latarni, papierosów i t. d.

Za dnia, kiedy niebo jest bez chmur, płatowce lecące tak wysoko, że nie można spostrzedz ich z ziemi będą często fotografowały kolumny; a więc podczas bardzo ładnej pogody należy stale stosować wszelkie środki ostrożności przeciw rozpoznaniom powietrznym, dające się połączyć z dobrem wykonaniem marszów.

Poza drogami przede wszystkim wielkie masy i oddziały w ruchu ściągają na siebie uwagę obserwatorów powietrznych. O ile możliwości korzysta się z lasów, sadów i pól.

W terenie otwartym unika się tworzenia linii regularnych, szyki są rozwarte i luźne; w razie potrzeby zatrzymuje się, przyjmując przede wszystkim postawę klęczącą.

Miejsca, dające najlepsze ukrycie przed wzrokiem są to linje oddzielające dwa różne odcienie, jak granica między dwoma polami, nie mającemi tej samej barwy, brzegi dróg, skraje miejsc zamieszkałych i lasów, płoty i t. d.

Ponieważ wskazane środki powodują znaczne zwolnienie marszu dowódca powinien osądzić, zależnie od położenia i od otrzymanych rozkazów, w jakiej mierze ma je stosować. Często obowiązek przybycia na czas przeważa nad obowiązkiem osłony.

Na postoju naogół parki i ogniska zdradzają obecność oddziałów.

Należy więc unikać regularnych zgrupowań wozów. Umieszcza się je pod hangarami, pod drzewami, na podwórzach lub szeregiem wzdłuż domów i płotów z zastrzeżeniem, aby nie przeszkadzały w ruchu.

Kuchnie urząda się o ile możności w domach. W nocy gasi się wszystkie światła, nawet w lasach.

Przeciwnie rozwinięte formacje sanitarne osłaniają się przy pomocy godeł konwencji genewskiej, dobrze widzialnych z płatowców.

Artykuł 2.

Obrona przed napadami powietrznymi.

103. We wszelkich położeniach oddziały bronią się przy pomocy swych własnych środków przeciw napadom powietrznym z małych wysokości.

Każdy walczący, zarówno w dzień, jak i w nocy, powinien znać sposób zachowania się w razie napadu i o ile tego potrzeba, swoje stanowisko bojowe.

Prócz tego dowództwo rozporządza ochroną przeciwlotniczą, celem odpierania nieprzyjacielskich przedsięwzięć powietrznych.

Ochrona przeciwlotnicza dzieli się na ogół na dwie części.

a) Ochrona przeciwlotnicza pierwszej linii, utworzona głównie z artylerii przeciwlotniczej, która wzdłuż całego frontu zagrożonego ma tworzyć zaporę o sile odpowiadającej niebezpieczeństwu najazdów nieprzyjacielskich.

Podczas walki i podczas postoju, jednostki mające utworzyć tę zaporę są tak ugrupowane, aby zapewnić ciągłość linii obronnej, starając się o ześrodkowanie ognia w obszarach głównych.

Podczas marszu ochraniają wszystkie kolumny przeciw pławowcom jednostki artylerii, umieszczone z obu stron i przodu sił głównych kolumny. Inne jednostki artylerii osłaniają tyły. Jeżeli nie można zapewnić kolumnie ochrony ciągłej, będzie się co najmniej usiłowało zapewnić ochronę najbardziej wrażliwych punktów drogi marszu. Jednostki wyruszające wraz ze strażą przednią mogą zająć stanowiska w pobliżu tych punktów przed przybyciem sił głównych kolumny.

b) Ochrona przeciwlotnicza drugiej linii, która zapewnia ochronę żywotnych punktów na tyłach zarówno w obszarach armij, jak w obszarze kraju.

Wielka ilość punktów, których należy bronić nie pozwala przydzielać do każdego z nich specjalnych jednostek ochrony przeciwlotniczej. Oddziały stojące w nich są powołane w razie potrzeby do przeprowadzenia swej ochrony. Ewentualnie powołuje się personel z różnych służb; przewiduje się specjalne karabiny maszynowe, o ile to jest konieczne.

We wszystkich wypadkach wzmocnienie jednostek ochrony przeciwlotniczej będzie rozpatrywane w myśl powyższych zasad.

Ochrona obszaru tyłowego ma zmienne znaczenie zależnie od żywości działań. Powinna więc ona być zmieniana lub wzmacniana zgodnie z przewidywaniami dowództwa i z przypuszczalnymi zamiarami nieprzyjaciela.

ROZDZIAŁ IV.

OCHRONA PRZECIWGAZOWA.

104. Gazy bojowe mogą być zastosowane z pomocą pocisków, albo też w formie fal. Mogą one również skazić i uczynić niedostępnymi pewne części terenu przez dłuższy lub krótszy okres czasu.

105. Ochrona przeciwgazowa polega głównie na stosowaniu przyrządów indywidualnych, w które powinni być zaopatrzeni wszyscy ludzie.

Prócz tego zawsze, ilekroć okoliczności na to pozwalają, przygotowuje się w najszerszych rozmiarach środki ochrony zbiorowej: budowanie specjalnych schronów, ulepszanie schronów istniejących, stosowanie pewnych przyrządów i t. d.

Po każdym napadzie gazowym dowództwo przedsięwzięcie środki do odkażenia podejrzanych obszarów i do oznaczenia ich w sposób widoczny tak długo, jak długo mogą być niebezpieczne.

Z punktu widzenia taktycznego trzeba:

1) poszukiwać wszelkich oznak, wskazujących na użycie gazów: uprzednie skażenie niektórych obszarów, przyrządy do wypuszczania fal, tworzenie składów pocisków gazowych i t. d. W tym celu będzie się używało specjalnych obserwatorów, rozpoznania powietrznego, będzie się usiłowało wziąć jeńców i t. d.,

2) przesyłać zebrane wiadomości, a razie potrzeby alarmować przy pomocy jak najszybciej i najbardziej

zrozumiałych środków: dzwony, syreny, ognie i t. d., określając o ile możności rodzaj zastosowanego gazu i sposób jego użycia;

3) zarządzić w porę przygotowanie przyrządów ochrony indywidualnej;

4) unikać obszarów zagrożonych lub skażonych, albo też, jeżeli musi się je zajmować, trzymać je zapomocą jak najmniejszych oddziałów wyposażonych w jak najlepsze środki ochrony;

5) zmienić jak najprędzej oddziały, które doznały działania gazów.

Obrona przeciwgazowa jest przedmiotem osobnego regulaminu, którego nakazy powinno się stosować ze szczególną starannością.

ROZDZIAŁ V.

UBEZPIECZENIE MARSZU.

106. Ubezpieczenie marszu zapewniają wiadomości, ugrupowanie wojska i działalność niektórych oddziałów: obrona przeciwlotnicza, lotnictwo bojowe, a przede wszystkim oddziały ubezpieczające (punkt 76).

Oddziały te trzyma się w ścisłej zależności od sił głównych, tak pod względem czasu, jak i odległości.

Artykuł I.

Straże przednie.

107. Straże przednie są to organa ochrony i rozpoznania, które jednostki wysyłają naprzód na swej drodze marszu. Ich działalność jest zawsze podporządkowana działalności siły głównej, której powinny pozwolić na spełnienie jej zadania. W granicach swych sił chronią one siłę główną przed bliskim zaskoczeniem na ziemi.

Wrazie bitwy spotkaniowej dają one dowódcy czas i teren potrzebne do wprowadzenia w działanie środków i zapewniają mu posiadanie punktów obserwacyjnych dających się użyć w dalszym ciągu działań. Badają one teren w ten sposób, by unikać jakiegokolwiek zaskoczenia.

Przerywają one jakiekolwiek komunikowanie się między obszarem zajęтым a nieprzyjacielem. W tym celu zwłaszcza zatrzymują wszystkie osoby nie należące do wojska, a kierujące się ku nieprzyjacielowi, lub przychodzące od niego.

Usuwać one przeszkody i pobieżnie naprawiają drogi.

108. Dowództwo ustala zadanie straży przednich i, w miarę uznania tego za potrzebne, ich ilość i skład w ten sposób, by osłonić cały front marszu.

O ile daje się przewidzieć użycie oddziałów, wydane zarządzenia zmierzają do przygotowania rozwinięcia sił głównych, do opóźnienia i do ograniczenia pomieszania się jednostek. Właśnie dlatego w dywizji maszerującej w kilku kolumnach jest naogół rzeczą korzystną, by każda kolumna miała swoją straż przednią.

W dywizji (i w jednostkach mniejszych) straże przednie są w zasadzie — o ile na to pozwalają rozciągłość frontu i rodzaj terenu — połączone pod rozkazami jednego dowódcy.

109. Straże przednie mają skład zmienny, zależnie od okoliczności, ale każda z nich jest zawsze utworzona z jednostek organizacyjnych, oddanych pod rozkazy jednego dowódcy, który jest dowódcą tej straży przedniej.

Straż przednia zawiera w zasadzie: piechotę w stosunku nieprzekraczającym jednej trzeciej stanu liczebnego piechoty kolumny, jednostki organizacyjne saperów obliczone według znaczenia i rodzaju przewidzia-

nych robót, oddziały zwiadowcze dla rozpoznania na przedzie i na bokach (p. 89.). Jeżeli położenie tego wymaga, straż przednia może być wyposażona w kolarzy, w jednostki piechoty na samochodach, w karabiny maszynowe na samochodach, w czołgi, w jednostki artylerji towarzyszącej i obrony przeciwlotniczej, oraz w dodatkowe środki łączności.

Lotnictwo przeprowadza rozpoznanie dla straży przedniej.

Z wyjątkiem zupełnej niemożliwości, artylerja zawsze wspiera straż przednią od chwili, kiedy ta rozpoczyna działanie.

110. O ile bliskość nieprzyjaciela nie zmusza do przyjęcia przygotowawczego szyku bojowego, straż przednia dzieli się naogół na kilka członów, zwanych: szpica, oddział przedni i oddział główny straży przedniej.

Szpicę tworzą naogół organa zwiadowcze, ewentualnie wspierane przez jednostki piechoty bez tornistrów lub przewożone na samochodach. W zasadzie dowodzi nią oficer.

Oddział przedni zawiera jedną trzecią, do jednej czwartej piechoty straży przedniej oraz, w razie potrzeby, saperów.

Oddział główny składa się z większej części piechoty ewentualnie wraz z artylerją i z czołgami.

Oddziały mające urządzić sieć łączności w kierunku marszu pracują pod osłoną i jak najbliżej oddziału przedniego straży przedniej.

Różne człony straży przedniej używają sieci drogowej tak długo, jak na to pozwalają okoliczności. Na przełaj posuwają się wówczas, gdy to jest konieczne.

Każdy człon, wspiera człon poprzedzający, który go równocześnie osłania.

To ugrupowanie przekształca się stopniowo, gdy działalność artylerji nieprzyjacielskiej da się odczuć lub gdy rozpoczęcie walki jest możliwe, w przygotowywawczy szyk bojowy.

Zdala od nieprzyjaciela dowódca straży przedniej maszeruje zazwyczaj na wysokości swojego oddziału głównego. Gdy spotkanie jest możliwe pozostaje on w miejscu najkorzystniejszym do otrzymywania wiadomości i obserwacji terenu, oraz z którego najlepiej może wywierać swój wpływ na działanie.

Dowódca mający uzgadniać działania kilku straży przednich ustala swoje przesunięcia według tych samych zasad.

Dowódca dywizji (lub w mniejszych jednostkach dowódca tej jednostki) maszeruje przy straży przedniej lub przy głównej straży przedniej.

III. Odległość pomiędzy strażą przednią, a siłą główną zmienia się przedewszystkiem zależnie od łatwości manewrowania i rozwinięcia siły głównej, co znów zależy od bliskości nieprzyjaciela, od terenu, od siły i od zadania straży przedniej. Nie powinna ona być zbyt wielką, aby nie narażać straży przedniej na pokonanie jej w odosobnieniu.

W wielkich kolumnach najbardziej wysunięte oddziały piechoty straży przedniej powinny być dość daleko od czoła siły głównej, aby ją uchronić od skutecznego ognia artylerji lekkiej. W kolumnach mniejszych, jeżeli straż przednia, ze względu na swój ograniczony stan liczebny, nie może zapewnić tak dalekiej osłony, powinna ona przynajmniej ochraniać siłę główną przed ogniem broni samoczynnej.

Odległość pomiędzy różnemi członami straży przedniej określa się według podobnych rozważań i w ten

sposób, aby mogły one wzajemnie wspierać się i manewrować.

Oddziały straży przedniej lub siły głównej, których nie chroni odległość osłaniają się, z chwilą gdy to jest konieczne, przy pomocy odpowiednich szyków i wyyskiwania terenu.

112. Siła główna kolumny powinna zawsze utrzymywać łączność ze swoją strażą przednią. Każdy członek straży przedniej ma ten sam obowiązek w stosunku do członka, który go poprzedza.

113. Dowódca dywizji lub, w jednostkach mniejszych, dowódca kolumny śledzi zbliska, o ile możliwości przypatrując się osobiście, działania swoich straży przednich. Uzgadnia on ich działalność i kieruje je, ustalając ich kierunki, pasy działania i części terenu, jakie powinny zająć. Popiera on je przy pomocy siły głównej, szczególnie za pomocą artylerji, gdy to jest potrzebne. Każdy dowódca straży przedniej ze swej strony powinien, nie czekając na rozkazy, wykazać inicjatywę celem wykonania swego zadania, zwłaszcza, celem opanowania pozycji, które wydają mu się korzystne.

SPOSOBY DZIAŁANIA STRAŻY PRZEDNIEJ.

114. Straż przednia działa w ścisłej łączności z lotnictwem i z kawalerją.

Ochronia się ona zawsze wprzód i na boki przy pomocy swoich własnych środków.

115. O ile okoliczności (nieprzyjacieli odlegli i nie mający szybkich środków transportowych i t. d.) po-

zwalają liczyć się tylko ze spotkaniem nieznanych oddziałów (kawalerja, kolarze, podjazdy), wówczas głównem zadaniem straży przedniej jest usunięcie oddziałów nieprzyjacielskich z pasa marszu i pobieżna naprawa głównych dróg. W skład jej wchodzi wówczas naogół piechota, saperzy, kawalerja i kolarze, a wrazie potrzeby, oddziały robotników.

Usuwa ona opór miejscowy przy pomocy oskrzydlenia.

Jeżeli położenie na to pozwala, kawalerja ewentualnie wzmocniona przez kolarzy, przez jednostki piechoty i saperów na samochodach ciężarowych, a nawet przez artylerję (p. 89) może być wysłana naprzód, aby jak najprędzej zająć pewne ważne punkty, jak na przykład pewne budowle, których utrzymanie jest ważne dla rozwoju działań. W tym wypadku pozostawia ona niezbędnie potrzebnych jeźdźców do bezpośredniej ochrony straży przedniej.

Tego samego rodzaju zadania mogą otrzymać oddziały przewożone na samochodach lub na płatowcach.

116. Gdy poważne spotkanie jest możliwe, wówczas zadaniem straży przedniej jest zapewnienie dowództwu czasu i terenu potrzebnych do użycia środków oraz dokładne określenie styczności.

Może być wówczas rzeczą niezbędną wzmocnienie straży przedniej przez piechotę i czołgi; dowództwo wydaje zarządzenia, by udzielić straży przedniej skutecznego poparcia artylerji, z chwilą gdy to będzie potrzebne. W zasadzie dowództwo zachowuje pod swemi rozkazami baterje mające udzielić tego poparcia; jeżeli teren tego wymaga, a siła straży przedniej na to pozwala, wówczas dowództwo może oddać całą artylerję lub jej część do rozporządzenia dowódcy straży przedniej.

We wszelkich wypadkach dowództwo jest gotowe wkroczyć z całą swoją artylerją.

Lotnictwo i kawalerja przeprowadzają rozpoznanie przed marszem. Ich badania odnoszą się nie tylko do położenia nieprzyjacielskiego, ale również do rodzaju i stanu terenu: komunikację, przeszkody, zasłony i t. d. Wszystkie zasłony przeszukuje się gruntownie.

Lotnictwo metodycznie rozpoznaje teren w pasie dość głębokim, aby straż przednia mogła uniknąć za-skoczenia przez ogień nieprzyjacielskiej artylerji ciężkiej dalekonośnej.

Balony napełnione gazem posuwają się gotowe do rozpoczęcia działania. Od chwili gdy mogą obserwo-wać posuwają się skokami od jednego punktu wznie-sienia do następnego.

Organa obserwacji naziemnej wysuwają naprzód oddziały lekkie, które przygotowują rozpoczęcie dzia-łania tych organów i rozwijają się z chwilą, gdy mogą stać się użyteczne.

Wobec nieprzyjaciela na stanowisku straż przednia działa z roztropnością. Wybiera ona kolejne przedmioty, ku którym posuwa się skokami, wyzyskując teren i przygotowując rzuty ogniowe, mogące ją natychmiast wesprzeć. Artylerja mająca ją wspie-rać przesuwa się również skokami i schodami w ten sposób, aby miała zawsze część swych baterij gotową do działania.

Straż przednia łączy się z oddziałami będącemi w styczności, sama nawiązuje tę styczność i zacieśnia ją na całym swym froncie.

Bada ona, czy układ ognia nieprzyjaciela ma ja-kieś luki, aby z nich skorzystać i posunąć się naprzód; oskrzydla ona opory miejscowe, z którymi oddziały wysunięte nie mogły sobie dać rady.

Nawiązawszy styczność z frontem ciągłym straż przednia urządza się w terenie w ten sposób, aby zapewnić posiadanie punktów obserwacyjnych.

Jeżeli wiadomości pozwalają się domyślać, że nieprzyjaciel tworzy jedynie zasłonę, którą straż przednia może przełamać i jeżeli otrzymane instrukcje na to pozwalają, wówczas straż przednia przechodzi do natarcia z inicjatywy swego dowódcy, albo też na rozkaz dowódcy dywizji (lub kolumny). Dowódca, który uważnie śledzi działania (p. 113), wzmacnia straż przednią lub w potrzebnych rozmiarach wspiera ją przy pomocy siły głównej, szczególnie przy pomocy artylerji.

Przedmioty wybiera się z uwzględnieniem korzyści, jakie przedstawiają dla dalszego toku działań (punkty obserwacyjne, punkty oporu, punkty przejścia) i możliwości wykonania natarcia ograniczoną ilością piechoty. Ogień, który nie może być nigdy zbyt skuteczny, przygotowuje, wspiera i obramowuje natarcia. Część piechoty może pozostać na swych pozycjach wypadowych, aby w razie niepowodzenia zebrać oddziały wprowadzone do walki. Wyłomy rozszerza się natychmiast, aby doprowadzić do upadku pozycji; straż przednia w dalszym ciągu posuwa się naprzód, według tych samych zasad.

Wobec silnego oporu straż przednia energicznie utrzymuje się w zajmowanym terenie.

Wobec nieprzyjaciela w ruchu lub w terenie niepewnym straż przednia posuwa się naprzód skokami w gotowości bojowej, jak wyżej powiedziano. Zajmuje ona kolejne linje terenu wytyczone przez punkty obserwacyjne i punkty oparcia, których posiadanie może sprzyjać rozwinięciu i ewentualnej działalności siły głównej; prowadzi ona swoje posuwanie się naprzód aż do chwili, gdy siła

przeciwdziałań nieprzyjacielskich wymaga wkroczenia siły głównej; urzadza się ona wówczas w terenie. Wytycza ona w ten sposób front, na którym lub za którym mogą rozwinąć się oddziały mające ją wspierać, wzmocnić lub przyjąć i pozwala ona dowództwu wydać zarządzenia.

Artykuł 2.

Straże tylne.

117. W marszu naprzód strażę tylną mają osłaniać tyły od przedsięwzięć lekkich oddziałów: kawalerzystów, kolarzy, samochodów z karabinami maszynowymi, oddziałów na samochodach, oddziałów przetransportowanych przez płatowce i t. d.

Ich ilość, skład i odległość dzielącą je od siły głównej oblicza się zależnie od powagi natarć, jakie należy przewidywać: jednostka organiczna piechoty, rozporządzająca działami małego kalibru przeciw samochodom pancernym, prowadząca przy pomocy kilku kawalerzystów zwiady z tyłu i na bokach wystarczy w większości wypadków.

Straż tylna ma prócz tego zadania policyjne (zob. część VIII).

118. W marszu odwrotowym strażę tylną mają za zadanie pozwolić sile głównej uniknąć walki.

Ich stany liczebne i sposób działania zależą od przestrzeni jaką rozporządzają do manewrowania.

Przerywają one wszelkie połączenia między pasem zajęтым a nieprzyjacielem.

Straże tylne nie mogą liczyć na poparcie siły głównej; jest zatem konieczne przydzielić im odrazu te wszystkie siły, które mogą im być potrzebne.

Powinny one być obficie wyposażone w środki

ogniowe i w jak największej mierze poparte przez kawalerję i przez liczne lotnictwo. Artylerja działając na wielką odległość, opóźnia zdaleka posuwanie się nieprzyjaciela ¹⁾. Kawalerja utrzymuje styczność i pilnuje bezpieczeństwa boków; o ile jej stan liczebny na to pozwala tworzy ona rzuty ogniowe, którym ruchliwość, w korzystnym terenie, pozwala wycofać się nagle. Lotnictwo dozoruje nieprzyjaciela z frontu i na skrzydłach; odpędza ono nieprzyjacielskie lotnictwo bojowe i przy pomocy swego ognia i bombardowań przyczynia się do opóźniania nieprzyjaciela.

W pewnych wypadkach straż tylne stawiają opór przez przeciąg ustalonego czasu na określonej pozycji. W innych wypadkach przeprowadzają one manewr odwrotowy, zgóry rozstawiając swe siły, a w szczególności swoją artylerję na pozycjach kolejnych, których mają zamiar bronić. Każdy rzut urządzony na stanowisku korzystnem dla ognia na wielką odległość zmusza przeciwnika do rozwijania się i do maszerowania zdaleka poprzez pola, poczem wymyka się, zanim zostanie związany i odślania następny rzut. Przerwanie walki odbywa się naogół w nocy, o ile bliskość zasłon nie pozwala rzutom walczącym wycofać się za dnia.

Ubezpieczenie boków jest jedną z głównych trosk dowódcy straży tylnej.

Manewr straży tylnych łączy się z psuciem dróg komunikacyjnych oddanych nieprzyjacielowi. Te zniszczenia wykonywa się zgodnie z przepisami wyższego dowództwa; przygotowuje je i zarządza w zasadzie dowódca straży tylnej z chwilą, gdy nie mogą one już

¹⁾ W oryginale francuskim (wyd. II z 1925 r.) brak części powyższego zdania. Zostało ono uzupełnione na podstawie wyjaśnień gen. Trousson'a, z Wojskowej Misji Francuskiej w Polsce. (P r z y p. t ł.).

przeszkadzać jego działaniom. Zniszczenia budowli dokonywa się zawsze pod bezpośrednim kierownictwem oficera.

Gdy oddalenie od nieprzyjaciela na to pozwala, straż tylne są tak samo rozczłonkowane, jak straż przednie podczas marszu naprzód, t. j. na szpicę, oddział tylny i oddział główny straży tylnej; oddziały te używają dróg.

Artykuł 3.

Straże boczne.

119. **Straże boczne** mają za zadanie osłaniać otwarte boki wojska w marszu lub na postoju przez zamknięcie nieprzyjacielowi na potrzebny przeciąg czasu niebezpiecznych kierunków.

Ich siła pozostaje w stosunku do wielkości osłanianej kolumny i do powagi możliwych natarć.

Naogół zajmują one na zagrożonej flance punkty, z których nieprzyjaciel mógłby niepokoić siłę główną i pozostają tam przez potrzebny przeciąg czasu. W pewnych wypadkach maszerują one równolegle z kolumną dostatecznie daleko w bok i wprzód, przeprowadzając zwiady na odległość wystarczającą, by móc w odpowiednim czasie zająć niebezpieczny punkt. Jest więc rzeczą konieczną, aby lotnictwo zdaleka dostarczyło im wiadomości i aby posiadały one kawalerię ewentualnie kolarzy i piechotę na samochodach. Rozstawiają się one w taki sposób, aby ułatwić sobie manewrowanie.

Jeżeli nieprzyjaciel ubiegnie je, nie wahają się natrzeć na niego, aby go odwrócić od sił głównych.

Czuwają one szczególnie nad ubezpieczeniem swych boków.

Badają one gruntownie teren i przeszukują wszystkie zakrycia. Przerywają one wszelką komunikację między swoim pasem działania a nieprzyjacielem.

ROZDZIAŁ VI.

UBEZPIECZENIE POSTOJU.

Artykuł I.

Postanowienia ogólne o ubezpieczeniu postaju.

120. Ubezpieczenie postaju, tak samo jak ubezpieczenie marszu (p. 106), zapewnia się przez wiadomości, ugrupowanie wojska i działalność niektórych jednostek, szczególnie oddziałów ubezpieczających oraz zasłonę z ognia karabinów maszynowych.

Zarządzenia mające zapewnić ubezpieczenie zmieniają się zależnie od możliwości natarcia nieprzyjaciela.

121. O ile niema powodu liczyć się z możliwością poważnego natarcia, wówczas oddziały ubezpieczające umieszczone na głównych kierunkach prowadzących ku nieprzyjacielowi, wysuwają naprzód pod nazwą czat oddziały ochrony, które w wypadku alarmu dają im czas potrzebny do wydania zarządzeń. O ile oddziały ubezpieczające posiadają mały stan liczebny, wówczas mogą one być w całości na czatach.

Poza obszarami chronionymi przez oddziały ubezpieczające siła główna, w razie potrzeby, osłania się, wydzielając wprost czaty.

122. Gdy można spodziewać się po-

ważnego natarcia, a szczególnie w styczności z nieprzyjacielem, dowództwo określa pozycję głównego oporu, na której w razie natarcia ma ono zamiar przyjąć walkę swymi siłami głównymi. Ustawia ono czaty, mające tym siłom głównym dać czas potrzebny do chwycenia za broń i do zajęcia tej pozycji.

123. Pod koniec walki, gdy pozostaje się w styczności, możliwość ponownego rozpoczęcia walki na pierwszy znak stanowi najlepszy sposób ubezpieczenia.

Artykuł 2.

Postanowienia ogólne o czatach.

SPOSÓB DZIAŁANIA CZAT.

124. Sposób działania czat zależy od położenia. Czaty wypełniają swoje zadanie:

1) stale czuwając, aby dać znać o bezpośrednim zbliżaniu się nieprzyjaciela lub o jego przygotowaniach do natarcia, zatrzymując we wszelkich okolicznościach jego patrole i małe oddziały.

2) W razie natarcia opóźniając nieprzyjaciela tak długo jak to jest potrzebne, aby ochraniane oddziały mogły wydać lub uzupełnić swe zarządzenia bojowe. Dowództwo wycofuje je z chwilą, gdy pożądaný wynik został osiągnięty.

a) Gdy zarządzenia bojowe powzięto z góry, jak to się najczęściej zdarza w styczności, lub w bezpośredniej bliskości nieprzyjaciela, wówczas czaty dają znak alarmu. Dowództwo każe im odsłonić front zanim natarcie się rozwinie, lub podczas tego, gdy staje się widoczne.

b) Gdy czaty powinny zyskać czas, stawiają one opór na miejscu, lub wykonywają manewr odwrotowy.

W pierwszym wypadku wdają się one w poważną walkę, w razie potrzeby aż do poświęcenia się, ale wówczas dowództwo może mieć trudności z wycofaniem ich, głównie w terenach pozbawionych ukrytych połączeń z tyłami; wycofanie to można niekiedy wykonać jedynie w nocy.

Jeżeli nieprzyjaciel jeszcze nie rozpoznał miejsca rozstawienia czat, w takim razie czaty mogą często wykonać swoje zadanie dzięki nawiązaniu styczności, której czas trwania starają się przedłużyć, a później uchylić się przed poważnem natarciem.

Do wykonania manewru odwrotowego czaty powinny rozporządzać przestrzenią i siłami potrzebnymi do rozstawienia na nieodzowną głębokość, oraz powinny mieć bardzo dobre poparcie artylerji szczególnie w terenie odkrytym. Dobre działanie łączności i przesyłania jest rzeczą zasadniczą. Dowództwo ustala linię tyłową, poza którą czaty nie mogą się wycofać bez otrzymania odpowiedniego rozkazu.

Czaty starają się zyskać czas przez ogień na wielką odległość; starają się one starannie zamaskować przed obserwacją z ziemi i z powietrza.

Wycofanie się w warunkach, przewidzianych przez dowództwo (przesłanie rozkazu, droga, łączność z artylerją i t. d.) powinno być szczegółowo przygotowane zapomocą prostych i wszystkim znanych znaków umówionych. O ile możliwości przygotowuje się je przy pomocy ćwiczeń alarmowych.

W pewnych okolicznościach oddziały będące na czatach, poza swem normalnem zadaniem ubezpieczenia mogą otrzymać zadanie uczestniczenia w pewnym manewrze sił głównych, przez poświęcenie się, celem rozproszenia natarcia i utrzymywania go pod ogniem

pozycji głównego oporu. Stawiają one wtedy opór na wybranych stanowiskach silnie ufortyfikowanych i zorganizowanych w ten sposób, aby mogły trzymać się po okrażeńiu. Ogień piechoty i artylerji kombinuje się w ten sposób, aby utworzyć ciągłą zaporę z pocisków na całym froncie i opanować międzypola oddzielające stanowiska bojowe czat.

We wszelkich wypadkach dowództwo wydzielające czaty powinno jasno ustalić ich zadanie i określić odpowiedzialność.

Wobec tego:

a) to zadanie jak również i sposób zachowania się ustala się dla dowódcy czat pisemnie;

b) poszczególne człony aż do placówek włącznie są w zasadzie zaopatrzone w pisemne instrukcje mające w każdej chwili dla wykonawców znaczenie prostego rozkazu, jak—wycofania się lub stawiania oporu na miejscu;

c) rozkaz wycofania się, o ile nie wynika z instrukcyj, powinien być przesłany dowódcy czat w formie niedopuszczającej żadnej dwuznaczności i w zasadzie na piśmie. Przesyła go się tak samo różnym członom.

STANOWISKO CZAT.

125. O ile okoliczności nie każą przewidywać poważnego natarcia, wówczas czat dostarczają oddziały ubezpieczające (punkt 121). Każdy dowódca oddziału ubezpieczającego, zależnie od roli przypadającej jego oddziałowi, ustala **stanowisko czat**, o ile okoliczności nie doprowadziły do tego, że dowódca wojska sam nie oznaczył tego stanowiska (np. aby zapewnić łączność z sąsiednimi oddziałami ubezpieczającymi).

Gdy poważne natarcie jest możliwe t. j. zawsze ilekroć czaty ochraniają „pozycję głównego oporu”, na

której w razie natarcia dowództwo zamierza wydać bitwę przy pomocy swych sił głównych (punkt 122), wówczas jest obowiązkiem dowódcy tych sił głównych dokładnie określić stanowisko czat.

Przy wyborze stanowiska czat uwzględnia się korzyści, jakie przedstawia ono do stawiania oporu; jest pożądane, aby miało ono widok pozwalający dobrze dozorować teren i wyzyskać największą donośność broni, oraz aby chroniło ono oddziały będące w tyle przed obserwacją z ziemi od strony nieprzyjaciela.

Fortyfikuje się je i o ile możliwości zabezpiecza przeciw czołgom zapomocą naturalnych przeszkód lub osobnych urządzeń.

Jeżeli stanowisko czat znajduje się przed „pozycją głównego oporu” (punkt 122), jest rzeczą ważną, aby było ono wysunięte dość daleko naprzód i dzięki temu mogło uchronić tę pozycję od bezpośredniego uderzenia nieprzyjacielskich oddziałów szturmowych i ognia nieprzyjacielskiej artylerji okopowej; tyły tego stanowiska powinny być skutecznie ostrzeliwane przez ogień pozycji głównego oporu. Poza tem obrona tego stanowiska powinna być dobrze poparta przez ogień artylerji siły głównej (punkt 146).

Gdy przeciwnicy zatrzymują się w styczności, zarys zewnętrznego skraju stanowiska czat, zależy od położenia i od zamiarów dowództwa.

SIŁA I UGRUPOWANIE OGÓLNE CZAT.

126. Siła i ugrupowanie zależą od oddalenia od nieprzyjaciela, od szybkości, z jaką może się on przesunąć, od zamiarów dowództwa, od postoju ochraniających oddziałów i od terenu. Wydane zarządzenia mogą być różne za dnia i w nocy.

127. Czaty składają się zawsze z organizacyjnych jednostek piechoty. Zależnie od okoliczności, są one wyposażone w kawalerję i wspierane przez artylerję. Wojsko powietrzne przeprowadza dla nich zwiady.

Ich stan liczebny powinien być sprowadzony do jak najmniejszej ilości, ze względu na zmęczenie, jakie powoduje nieprzerwana służba podczas nocy.

Jednostki wystawiające czaty zmieniają się wzajemnie.

128. Ugrupowanie rozczłonkowsuje się mając na względzie walkę. Zawiera ono w zasadzie:

rzut oporu mający bronić linii oporu czat; zadaniem jego jest osłaniać teren, który ma być utrzymany. Jego siła jest proporcjonalna do siły natarć, jakie czaty powinny odeprzeć. Składa się on w istocie z jednostek o zmiennej sile, tak zwanych czat głównych, umieszczonych na ważnych punktach linii oporu, oraz ewentualnie z jednego lub z kilku odwodów.

Rzut czuwania, którego zadaniem jest powiadamiać o zbliżaniu się nieprzyjaciela i niebezpieczeństwach natarcia. Zawiera on placówki, wystawiające czujki, które czuwają w kierunkach nieprzyjaciela, a są ustawione na linii czuwania czat. Linję tę obiera się tak, aby obserwacja była łatwa. Patrole obserwują poza terenem widzianym przez czujki.

Stosunek wzajemny sił rozmaitych części ugrupowania zmienia się zależnie od okoliczności. Niekiedy niektóre z nich można znieść. Robi się to, gdy zdala od nieprzyjaciela lub w kierunkach, skąd natarcie jest nieprawdopodobne, naogół wystarcza: głębokie ugrupowanie postojów lub biwaków, posterunki na ich wyjściach lub w bezpośrednich przystępach do nich, ustawienie posterunków i barykad na głównych drogach.

Jeżeli stanowisko czat nie jest głębokie, jeżeli komunikacje poprzeczne na niem są trudne lub jeżeli ma ono nadmierną szerokość, wówczas jest rzeczą korzystną podzielić je na o d c i n k i, których dowódcy podlegają dowódcy czat. Jako granic odcinków unika się dróg lub ważnych punktów terenu.

Łączność między dwoma sąsiednimi odcinkami mogą zapewnić wspólne posterunki ustawione na linii oporu i na linii czuwania.

RÓŻNE CZŁONY CZAT. ODWODY CZAT.

129. Odwody czat umieszcza się i rozczłonkowsywa w ten sposób, aby mogły zależnie od poruczonego im zadania:

wzmocnić czaty główne;

jeżeli czaty główne są zmuszone do wycofania się, zebrać je, podtrzymując swym ogniem ich ruch odwrotowy, lub zajmując stanowisko, na które lub za które mają się one udać;

wykonywać przeciwnatarcie na każdego nieprzyjaciela, który przekroczył linię oporu.

Odwody dostarczają zwiadów i rontów, nakazanych przez dowódcę czat (lub przez dowódcę odcinka).

W oddziale ubezpieczającym lub w oddziale odo-sobnionym o małym stanie liczebnym, sama siła główna tych oddziałów może stanowić odwód.

W razie natarcia unikają one uwikłania się w działania cząstkowe.

Odwody stoją na kwaterach alarmowych albo biwakują; dostarczają one wart policyjnych.

CZATY GŁÓWNE.

130. Czaty główne stanowią główny składnik czat. Ich zadanie polega, w warunkach ustalonych przez dowództwo, na utrzymaniu całości linii oporu. Są one w ten sposób rozstawione, by nieprzyjaciel nie mógł zbliżyć się do tej linii bez wpadnięcia pod ich ogień.

Mają one zmienną siłę, lecz zawsze składają się z jednostek organizacyjnych (plutony, kompanje lub nawet bataljony) pod rozkazami jednego dowódcy.

Każda czata główna otrzymuje odcinek, nad którym musi czuwać i bronić go. Odcinek ten wytyczony według terenu, o ile to jest tylko możliwe, nie powinien mieć, jako granic dróg ani ważnych punktów. Na ogół jest korzystnem, aby dwie sąsiednie czaty główne łączyły się przy pomocy wspólnych posterunków na linii oporu i na linii czuwania.

Czaty główne wydzielają placówki i patrole potrzebne do obserwowania i do dania czatom czasu na wydanie zarządzeń. Wydzielany w ten sposób stan liczebny powinien być o ile możności jak najmniejszy. Część czaty głównej stanowi pogotowie, gotowe do wyruszenia na pierwszy znak. Pogotowie dostarczające ludzi potrzebnych do obserwowania znaków placówek utrzymuje z niemi łączność.

Czaty główne tak urządzają swój ogień, aby mogły ostrzeliwać cały front linii oporu i krzyżować swój ogień z ogniem sąsiednich czat głównych. Usiłują one panować na wielką odległość, szczególnie nad koniecznymi punktami przejścia, nad drogami podejścia i nad dostęпами z jakich może skorzystać nieprzyjaciel. Przedsiębiorą one środki do stawiania oporu nawet w tym wypadku, gdyby sąsiednie czaty główne zostały pokonane. Wyzyskują one przeszkody, osłony i naturalne punkty oparcia, oraz fortyfikują obronnie teren.

Ich stanowiska bojowe są, o ile możności, w pobliżu osłon i ukrytych dróg, tak by mogły one łatwo wycofać się nawet w jasny dzień; przeprowadzają one rozpoznania dróg, jakich należy użyć w razie wycofania się i podają je do wiadomości artylerji, którą zawiadamiają zapomocą znaku umówionego o opuszczeniu stanowiska.

O ile nie są atakowane, pozostają one w bezpośredniej bliskości swego stanowiska bojowego lub nawet na samem stanowisku, utrzymując dobrą łączność wzrokową lub przy pomocy łączników ze swojemi placówkami; są one w łączności z sąsiednimi czatami głównymi, z odwodami i z artylerją, mającą je wspierać.

Żołnierze w dzień i w nocy zatrzymują na sobie swoje oporządzenie bojowe.

W razie natarcia czaty główne ściągają swoje placówki jeżeli muszą się wycofać.

Zależnie od otrzymanych rozkazów stawiają one opór na miejscu, albo też wycofują się w warunkach przepisanych przez dowództwo.

O ile nie mają one rozkazu wycofania się, utrzymują swoje stanowisko aż do ostateczności.

Czata główna nie powinna porzucać swego odcinka, aby udać się na pomoc innej zaatakowanej czacie głównej; usiłuje ona pomóc jej zapomocą swego ognia, osłonić bok i podwaja swoją czujność.

PLACÓWKI I CZUJKI.

131. Każda placówka czuwa nad określonym pasem. W tym celu wydziela ona podwójne czujki i potrzebne patrole. Utrzymuje ona w pobliżu swojego stanowiska czujkę pojedynczą, mającą obserwować znaki czujek podwójnych i alarmować placówkę.

Stan liczebny placówki jest ograniczony do ilości ludzi niezbędnej do dostarczania czujek i patrolów.

Każdą placówką dowodzi oficer lub doświadczony podoficer.

Placówki są dość blisko swoich czujek podwójnych, aby obserwować ich znaki, czy to wprost, czy też za pośrednictwem małej ilości posterunków. Poza tem powinny one łatwo komunikować się ze swoją czatą główną. Ich stanowiska są pobieżnie ufortyfikowane.

Żołnierze są w pełnym oporządzeniu i mają broń pod ręką. W nocy, przynajmniej połowa powinna czuwać. Nie wolno zapalać ogni.

Placówki dają znać o zbliżaniu się nieprzyjaciela; zatrzymują one jego patrole i małe oddziały. Zaatakowane przez większe siły nie pozwalają się otoczyć; alarmują one chatę główną i dołączają do niej, walcząc w ten sposób, aby odsłonić jej pole ostrzału.

W razie zaskoczenia strzelają celem zaalarmowania.

132. Czujki mające obserwować nieprzyjaciela są w zasadzie podwójne; zmienia się połowę ich w ten sposób, by przynajmniej jeden z dwu żołnierzy był zawsze obznajmiony z terenem i z instrukcjami. Starają się one ukryć, zachowując zupełną możność dobrego obserwowania. Nie oddają one honorów i nie pozwalają nigdy odrywać się od czuwania, nawet wskutek ukazania się przełożonego. Mają one broń gotową do strzału, ale strzelają tylko we własnej obronie lub celem zaalarmowania w razie zaskoczenia. Strzelają one również do każdego, kto nie zatrzyma się na ich rozkaz.

Czujki przepuszczają swego dowódcę placówki. Zatrzymują one w sposób ustalony w punktach 135, 136 i 137 innych ludzi pojedynczych oraz ukazujące się oddziały.

133. Patrole są to małe oddziały o zmiennej sile, które placówki, czaty główne i, w razie potrzeby, odwody wysyłają przed czujki, aby dozorować części terenu usuwające się z pod obserwacji czujek, albo też, obserwować poruszenia nieprzyjaciela, gdy oddziały są w styczności.

Patrol w zasadzie składa się z jednostki organizacyjnej. Wyjątkowo może on być zmniejszony do kilku szeregowców pod rozkazami kaprała, podoficera lub nawet oficera.

Dowódcy placówek i czat głównych ustalają skład, ilość, godzinę i drogi patrolów, które wysyłają, zależnie od siły swego oddziału, rodzaju terenu i możliwości natarcia.

Dowódcy czat lub odcinków czat tak samo ustalają działalność patrolów, które każą wydzielać z odwodów czat.

Instrukcje dane dowódcy patrolu powiadamiają go:
o jego zadaniu;

o ogólnej drodze, jaką ma iść lub o odcinku, jaki ma przebyć;

o punktach, których nie należy przekraczać lub o przybliżonym czasie trwania jego zadania;

o znakach rozpoznawczych lub alarmowych.

Patrole stanowią ruchomy czynnik czuwania. Maszerują one ostrożnie i bez hałasu, zatrzymując się często celem słuchania i zorientowania się; pozostają one niekiedy nieruchome, aby lepiej obserwować lub zrobić zasadzkę.

Przed świtem powinny one być częstsze i rozpoznawać teren na większą odległość.

Patrole unikają wdawania się w walkę, a jeszcze bardziej odcięcia; w tym celu obierają one inną drogę

powrotu. Jeżeli spotkają nieprzyjaciela, usiłują one wziąć jeńców, wciągając go w zasadzkę. Jeżeli nieprzyjaciel jest silny, zawiadamiają one placówki w tyle i w dalszym ciągu obserwują, wycofując się w razie potrzeby.

Mogą one być zaopatrzone w rakiety świetlne, celem dania znaku alarmu.

Dowódca patrolu składa po powrocie raport dowódcy, który go wysłał. Każdą ważną wiadomość przesyła się, jako pilną, dowódcy czat.

Gdy czaty pozostają przez pewien czas na tem samym miejscu, wówczas godziny wyruszania i drogi patrolów zmienia się codziennie.

Godziny te i drogi podaje się do wiadomości artylerji i jednostkom sąsiednim.

RONTY.

134. Ronty mają za zadanie zapewnić czujność czujek. Przeprowadza je dowódca placówki lub dowódca od którego zależą oddziały będące na czatach. Dowódcy temu powinien towarzyszyć dowódca placówki.

SPOSÓB ZATRZYMYWANIA I ROZPOZNAWANIA PRZEZ CZATY.

135. Nikomu nie wolno przekraczać linii czujek bez rozpoznania go przez dowódcę placówki lub czaty w sposób poniżej ustalony. Żadnemu pojedynczemu człowiekowi nie wolno wychodzić z linii czat o ile nie jest zaopatrzony w przepustkę, wystawioną przez dowódcę dywizji.

Wskutek tego:

- 1) czujki zatrzymują każdego pojedynczego człowieka lub grupę przechodzącą w pobliżu i zawiada-

miają o tem dowódcę placówki, jak to jest dalej powiedziane.

2) Dowódcy placówek towarzyszą aż do linii czujek oddziałom, pojedynczym ludziom mającym jakieś zadanie lub osobom zaopatrzonym w przepustkę. Za dnia i w nocy pozwalają oni wchodzić pojedynczym wojskowym i patrolom po rozpoznaniu ich. Za dnia pozwalają oni również wchodzić oddziałom, będącym w składzie czat i tym, co do których otrzymali osobne instrukcje.

3) Dowódca czaty głównej, uwiadomiony przez placówkę, sam przychodzi rozpoznać oddziały przybywające w nocy. Pozwala on posuwać im się dalej, o ile nie ma żadnej wątpliwości co do ich tożsamości.

Ażeby zatrzymać, czujki krzyczą zarówno w dzień, jak i w nocy: stój! Jeżeli człowiek nie zatrzyma się, krzyczą powtórnie: stój bo strzelałam! Strzelają one w razie, gdy pomimo tego drugiego rozkazu nie przestano posuwać się naprzód. Jeżeli zatrzymano się, zawiadamiają one dowódcę placówki, ale nie pozwalają zbliżyć się do siebie. Dowódca placówki przedsięwzięcie wszystkie potrzebne środki ostrożności, celem przekonania się o tożsamości zatrzymanych osób. Każe on zbliżyć się im kolejno i pozostaje obok czujek.

Dowódca oddziału zatrzymanego przez czujkę powinien sam wysunąć się naprzód; jego oddział pozostaje w oddaleniu aż do chwili, gdy po rozpoznaniu jego dowódcy otrzyma pozwolenie przekroczenia linii.

W razie wątpliwości, pojedynczych ludzi pragnących przekroczyć linię prowadzi się do dowódcy czaty głównej, który ich wypytuje, w razie potrzeby każe zrewidować i, o ile uzna to za potrzebne, wysyła ich pod eskortą do dowódcy czat (lub odcinka czat). Dowódca czaty głównej postępuje w ten sam sposób wzglę-

dem dowódców oddziałów, wobec których ma pewne wątpliwości.

Bez względu na stopień wojskowy, każdy pojedynczy człowiek albo dowódca oddziału zatrzymany przez czaty jest obowiązany do odpowiadania na wszystkie pytania, jakie mu zadano celem sprawdzenia jego tożsamości.

PARLAMENTARZE.

136. „Za parlamentarza uważa się człowieka upoważnionego przez jedną ze stron wojujących do wejścia w pertraktacje z drugą stroną prowadzącą wojnę i który zjawia się z białą chorągwią”. (Załącznik do konwencji haskiej art. 32).

Każdego parlamentarza wraz z jego trębaczem prowadzi się z zawiązanymi oczami do dowódcy czat, który prosi dowódcę dywizji o instrukcje.

Jeżeli parlamentarz ma być odesłany zpowrotem, prowadzi się go z temi samemi ostrożnościami do placówki, przy której się zjawił. W pewnych okolicznościach można go zatrzymać chwilowo, np. jeżeli mógł zebrać pewne wiadomości lub zauważyć poruszenia, które należy utrzymać w tajemnicy przed nieprzyjacielem.

Wszelkie rozmowy z parlamentarzem są surowo wzbronione.

ZBIEGOWIE.

137. Czujki, do których zgłaszają się zbiegowie nieprzyjacielscy nakazują im ustnie, albo za pomocą znaków odłożyć broń, — jeżeli są konno zsiąść z konia i popuścić popręgi, — jeżeli są w samochodzie zatrzymać silnik i oddalić się od wozu, — jeżeli są wraz z płatowcami,

oddalić się od swego aparatu. Czujki strzelają do nich, jeżeli nie usłuchali rozkazu.

Dowódca placówki alarmuje swoich żołnierzy i podchodzi, aby rozpoznać zbiegów.

Zbiegów kieruje się na tyły, według zasad podanych dla jeńców w punkcie 92.

Dowódca czaty głównej wypytuje ich bardzo pobieżnie o to, co może interesować go ze względu na bezpieczeństwo czat i każe ich odprowadzić do dowódcy czat. Tenże wypytuje ich na nowo i kieruje ich do stanowiska dowództwa dywizji lub, o ile taki rozkaz wydano, do wysuniętej składnicy meldunkowej.

O każdym przybyciu zbiega melduje się natychmiast, w sposób najbardziej szybki, dowódcy dywizji.

PRZEPISY OGÓLNE TYCZĄCE SIĘ CZAT.

138. Niezależnie od osobnych instrukcyj, dotyczących się zachowania w każdym poszczególnym wypadku, czaty we wszelkich okolicznościach kierują się następującymi instrukcjami ogólnymi.

1) Gdy czaty są w styczności, muszą one ją zachować zapomocą patrolów, w razie potrzeby prowadzonych przez oficerów. Jeżeli patrole te zauważą, że nieprzyjaciel usuwa się, wówczas zawiadamiają natychmiast dowódców czat głównych, którzy pospiesznie składają o tem raport dowódcy czat.

2) Wszystkie człony czat: placówki, czaty główne i odwody chwytają za broń z brzaskiem dnia.

3) Wojska na czatach nie oddają honorów. Bicie w bęben i trąbienie jest wzbronione.

4) Z chwilą zajęcia przeznaczonego stanowiska, każdy dowódca członu czat przesyła swemu bezpośred-

niemu dowódcy raport o zajęciu stanowiska, ujmujący wydane zarządzenia. Każdego ranka sporządza on ogólny raport o wypadkach ubiegłej nocy.

Artykuł 3.

Szczegóły dotyczące się ubezpieczenia postoju, gdy poważne natarcie nie jest przewidywane.

139. O ile okoliczności pozwalają nie spodziewać się poważnego natarcia, wówczas czat dostarczają oddziały ubezpieczające, względnie jednostki sił głównych (punkt 121).

Przedsięwzięte zarządzenia powinny o ile możliwości zabezpieczać najbardziej wysunięte oddziały sił głównych przed zaskoczeniem przez ogień artylerji lekkiej.

Każdy oddział ubezpieczający powinien przez określony przeciąg czasu zapewnić posiadanie ustalonego terenu. Dowódca tego oddziału otrzymuje od dowódcy wielkiej jednostki, od której zależy, wszystkie potrzebne w tym celu wskazówki, jakoteż wskazówki co do łączności, którą należy nawiązać lub utrzymać z sąsiednimi oddziałami ubezpieczającymi, albo czatami.

Spełnia on swoje zadanie, stawiając opór na obronem stanowisku, albo też wykonywając manewr odwrotowy.

Ośłania się on za pomocą czat, które wystawia stosownie do celu, jaki sobie nakreśla, terenu i możliwości natarcia.

Zależnie od ich stanu liczebnego i od okoliczności, dowódca zachowuje je pod swojemi bezpośrednimi rozkazami, albo też wyznacza oficera do sprawowania nad nimi dowództwa. Daje on temu oficerowi wszystkie potrzebne wiadomości o nieprzyjacielu, o stanowisku, które ma być trzymane, o kierunkach, jakie mają być

nadzorowane, o oddziałach własnych (kawalerja, kolarze, zwiady i t. p.), które będą działały na przodzie, o położeniu sił ochraniających przez czaty, o jednostkach sąsiednich i łączności, jaką należy z niemi nawiązać, o poparciu artylerji, łączności z lotnictwem, ewentualnie o warunkach wycofania się czat i t. d.

W razie potrzeby prosi on o poparcie artylerji sił głównych.

140. Każdy dowódca oddziału ubezpieczającego ponosi odpowiedzialność za swoje czaty. Każdy dowódca jednostki sił głównych ma te same obowiązki i tę samą odpowiedzialność pod względem służby czat, jak gdyby ta jednostka miała sama wydzielić czaty.

141. W marszu naprzed ustawia się czaty, gdy oddziały ubezpieczające lub oddziały sił głównych, mające ich dostarczyć, osiągnęły miejsca przeznaczone im w rozkazie do postoju.

Po podjęciu marszu pozostają one w zasadzie na stanowisku, aż do chwili, gdy pierwsze oddziały piechoty straży przedniej przekroczyły linię czuwania. W tej chwili zbierają się i zajmują w kolumnie miejsce, jakie powinny zająć.

W razie marszu odwrotowego czat dostarcza straż tylna, albo też siła główna. W tym ostatnim wypadku ustawiają się one pod osłoną straży tylnej, która je później wymija i zajmuje postoje za niemi.

Po podjęciu marszu wyruszają one, gdy siła główna kolumny osiągnęła oddalenie nakazane przez dowództwo. Zależnie od wydanych rozkazów dołączają one do straży tylnej, lub stanowią jej ostatni człon.

USTAWIANIE CZAT.

142. Dowódca czat wydaje na podstawie mapy rozkazy do **ustawienia czat**. Podaje on w nich:

wiadomości o nieprzyjacielu;

zadanie i skład czat, narys linii oporu i linii czuwania;

zachowanie się na wypadek natarcia, względnie warunki, w jakich czaty powinnyby się wycofać; zadanie lotnictwa i kawalerji;

stan liczebny każdej czaty głównej, jej odcinek, jej punkty styczności z sąsiednimi czatami głównymi;

w razie potrzeby, stan liczebny i miejsce ustawienia odwodów; ich prawdopodobne użycie w razie natarcia;

zadanie artylerji;

zarządzenia, jakie należy przedsięwziąć przeciw lotnictwu, przeciw gazom, przeciw czołgom;

stanowisko dowództwa czat;

łąčność, jaką należy urządzić;

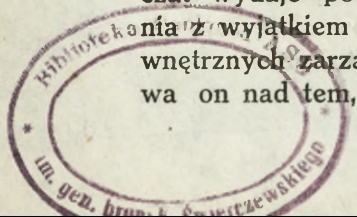
łąčność, jaką należy nawiązać z czatami sąsiednimi;

rozkazy dotyczące się zorganizowania obserwacji;

szczególne zarządzenia dotyczące się służby podczas nocy;

wszelkiego rodzaju wiadomości interesujące czaty: kierunki lub punkty, które należy szczególnie dozorować, oddziały własne działające na przodzie, jednostki sąsiednie i t. d.

Jeżeli czaty są podzielone na odcinki, dowódca czat wydaje podobne zarządzenia, ale, bez wchodzenia z wyjątkiem koniecznej potrzeby, w szczegóły wewnętrznych zarządzeń wydawanych na odcinkach. Czuwa on nad tem, aby odcinki te dobrze łączyły się ze

sobą i ewentualnie tworzy ogólny odwód czat pod swemi bezpośrednimi rozkazami.

Dowódcy odcinków wydają rozkazy podobne do rozkazów, jakie sporządza dowódca czat, o ile nie utworzono większej ilości odcinków.

143. W zasadzie lotnictwo, kawalerja względnie kolarze rozpoznają i ochraniają ustawianie czat.

Każda czata główna kieruje się ku swojemu odcinkowi przedsiębiorając potrzebne środki ostrożności; jej dowódca rozpoznaje teren, o ile możliwości wyprzedzając ją, później ustala miejsce ustawienia samej czaty i stanowiska dowództwa oraz urządza swój system czuwania (czujki, placówki, patrole). Ustala on swój plan obrony, organizuje swój ogień i określa roboty, jakie należy wykonać. Zapewnia on łączność z sąsiednimi czatami głównymi, z odwodami, z artylerją i z dowódcą czat (lub dowódcą odcinka), któremu zdaje raport o wydanych zarządzeniach o czem powiadamia również sąsiednie czaty główne, artylerję oraz odwody.

Każdy dowódca odwodu ustawia swój oddział z zachowaniem tych samych ostrożności. Zapewnia on łączność z czatami głównymi, z sąsiednimi odwodami oraz z dowódcą czat (lub odcinka)¹⁾. Wydaje on zarządzenia, tyjące się wdawania się w walkę za dnia lub w nocy, w myśl różnych przypuszczeń i przeprowadza potrzebne rozpoznania (drogi, stanowiska i t. d.).

Odwody pozostają pod bronią, aż do chwili, gdy czaty główne są już na stanowisku; czaty główne po-

¹⁾ W oryginale francuskim (wyd. II z 1925 r.) brak części powyższego zadania. Zostało ono uzupełnione na podstawie wyjaśnień gen. Trousson'a z Misji Wojskowej Francuskiej w Polsce. (P r z y p. t ł.)

stępują tak samo, o ile placówki jeszcze nie są ustawione.

Każdy dowódca czat (lub odcinka) bezzwłocznie sprawdza odwody, czaty główne i ważne placówki. Sprawdza on łączność, zwłaszcza pomiędzy sąsiednimi czatami głównymi, sposób zorganizowania ognia piechoty i artylerji, jak również środki zastosowane celem zmiany służby dziennej na nocną. Nakazuje on potrzebne zmiany; osobiście znajduje się niedaleko swoich odwodów. Zapewnia on łączność z władzą przełożoną, z artylerją i z sąsiednimi czatami.

KAWALERJA CZAT.

144. Kawalerja oddziału ubezpieczającego, ukończywszy ochronę ustawiania czat, urządza się na postoju, z chwilą, gdy placówki piechoty są już na stanowiskach. O ile jej stan liczebny i oddalenie od nieprzyjaciela na to pozwalają, pozostaje ona przed frontem, ubezpieczając się sama i przeprowadzając zwiady w kierunku nieprzyjaciela; wybiera ona wówczas, przedewszystkiem poza głównymi drogami, kwatery łatwe do obrony. W wypadku przeciwnym, zajmuje ona miejsca postoju poza czatami.

Pewna część kawalerji pozostaje pod rozkazami dowództwa czat.

W dzień część ta, naogół podzielona pomiędzy odwody i czaty główne, dostarcza czujek kawalerji i patrolów, celem odciążenia piechoty. Ewentualnie wzmocniona przez kolarzy, może ona wydzielać specjalne posterunki na różnych miejscach przed linią czuwania.

W nocy jest ona zgromadzona i odpoczywa na tyłach. Posterunki specjalne wystawiane za dnia utrzymuje się jedynie wyjątkowo po zapadnięciu ciemności.

Kawalerzystów przydzielonych do czat nie powin-

no się w zasadzie używać do łączności i do przesyłania rozkazów.

ARTYLERJA CZAT.

145. Gdy czaty są narażone na niebezpieczeństwo natarcia, nawet przez oddziały lekkie (kolarze, jednostki na samochodach i t. d.), wówczas zapewnia się im poparcie artylerji.

Zależnie od okoliczności, a zwłaszcza stosownie do stanu liczebnego czat, artylerję tę oddaje się w całości lub w części pod bezpośrednie rozkazy dowódcy czat, albo też pozostawia się ją w całości do rozporządzenia dowództwa wyższego stopnia, które zapewnia jej wdanie się w walkę.

Przygotowywa ona to wkroczenie w formie ognia wzbraniających na drogi podejścia, jakich nieprzyjaciół może użyć, oraz ognia powstrzymujących na ważne punkty. Przygotowywa ona sobie możność wspierania czat głównych na przodzie i na ich bokach.

Ogień rozpoczyna się w zasadzie na żądanie czat, według jasno określonych znaków umówionych i z uwzględnieniem własnych oddziałów (placówki, patrole, posterunki specjalne i t. d.), które się jeszcze znajdują przed czatami głównymi.

Pewne jednostki artylerji mogą być trzymane do rozporządzenia, celem wzmocnienia obrony, gdyby okoliczności tego wymagały, lub celem zapewnienia zwalczania artylerji.

Artykuł 4.

Szczegóły dotyczące się ubezpieczenia postoju o ile poważne natarcie jest możliwe oraz w styczności z nieprzyjacielem.

146. Gdy poważne natarcie jest możliwe a zwłaszcza w styczności z nieprzyjacielem (punkt 122), czat dostarczają dywizje pierwszej linii.

Dowództwo ustala ich stanowisko (punkt 125).

Siła ich zależy od poruczonego im zadania. Są one zawsze wspierane przez artylerię i utrzymują ścisłą łączność z wojskiem powietrznem.

Dowódcy dywizyj pierwszej linii dają swoim czatom — według rozkazów, jakie sami otrzymali — wskazówki i środki potrzebne do wypełnienia ich zadania. Są oni odpowiedzialni za ich działalność i za wydane zarządzenia.

147. Sposób ustawiania czat w pobliżu nieprzyjaciela lub w styczności z nim zależy od okoliczności.

Jeżeli tylko kawalerja lub kolarze są w styczności, wówczas ustawianie wykonywa się, jak to wskazano w punkcie 142 niniejszej instrukcji i pod osłoną artylerji.

Jeżeli styczność była nawiązana przez siły główne, dowództwo ustala warunki, w jakich dokona się ustawianie czat.

ZMIANA CZAT W STYCZNOŚCI Z NIEPRZYJACIELEM.

148. W styczności z nieprzyjacielem zmianę czat otacza się szczególnymi środkami ostrożności, celem uniknięcia strat, celem zabezpieczenia się od jakiegokolwiek zaskoczenia, zapewnienia ciągłości ochrony oraz celem ukrycia przed nieprzyjacielem samych czynności zmiany. Poza wyjątkowymi okolicznościami wykonywa się ją podczas nocy.

O ile okoliczności na to pozwalają, część kadr mających dokonać zmiany przystępuje do uprzedniego rozpoznania, porozumiewa się z czatami, będącymi na stanowisku, bada teren, zaznajamia się z wydanymi zarządzeniami i instrukcjami. Prócz tego kilku oficerów

i podoficerów zmienianych czat można zatrzymać przez kilka godzin przy jednostkach, które świeżo weszły w linie. Ten sposób jest szczególnie wskazany, gdy rozpoznanie nie mogło poprzedzić zmiany.

Usiłuje się nie zmieniać równocześnie piechoty i artylerji, ani też w samej piechocie karabinów maszynowych i zwykłych kompanij.

149. Podczas działań zaczepnych gdy siła główna jest w bezpośredniej styczności, gotowa do przejścia do natarcia, czaty mogą być zniesione. Oddziały pierwszej linii zapewniają ochronę całości.

Artykuł 5.

Ubezpieczenie pod koniec walki.

150. Pod koniec walki, gdy pozostaje się w styczności, przedsięwzięcie się wszystkie zarządzenia do ponownego zaczęcia walki na pierwszy znak. Dowództwo każdego stopnia, w razie potrzeby, poprawia stanowiska zajęte pod koniec dnia.

Jednostki pierwszej linii pozostają na swych stanowiskach bojowych, lub w ich bezpośrednim pobliżu, gotowe do ponownego zajęcia tych stanowisk. Zajmują one je stale zapomocą jednostek zorganizowanych, mających za zadanie dawać znak alarmu i ewentualnie stawiać pierwszy opór.

Te małe jednostki przystosowują swój ogień do ostrzeliwania dostępów do stanowiska, dojść, z których nieprzyjaciół mógłby skorzystać i punktów zbiórki, skąd mógłby wyjść.

Artylerja ma przygotowany swój ogień przeciwdziałający i powstrzymujący. Wykonywa ona ognie wzbraniające nakazane przez dowództwo.

Jeżeli oddalenie od nieprzyjaciela na to pozwala każda jednostka pierwszej linii ubezpiecza się w swoim zakresie zapomocą małych jednostek zorganizowanych, znających teren, mających wytropić niebezpieczeństwo natarcia. Patrole zachowują styczeńność; sygnały (rakiety świetlne i t. p.) pozwalają im natychmiast dawać znak alarmu.

Artylerja powinna znać te zarządzenia i być bezwzględnie powiadomiona o wycofaniu w ten sposób oddziałów naprzód wysuniętych.

Artykuł 6.

Szczegóły dotyczące się czat w terenie pokrytym i pociętym.

151. W terenie pokrytym i pociętym określenie linii oporu czat, bronionej przez ciągłą zaporę ognia, może być niemożliwe. Czaty główne opanowują wówczas przejścia i drogi wiodące od strony nieprzyjaciela i okopują się, aby stawiać opór w razie okrążenia. Rozpoznają one we wszystkich kierunkach i zapomocą patrolów nawiązują łączność z sąsiednimi czatami głównymi.

Na drogi podejścia wysuwają one posterunki dostatecznie mocne do zatrzymywania patrolów nieprzyjacielskich, na które urządzają zasadzki. Jeżeli zostaną odepchnięte, wycofują się, walcząc, drogami rozpoznawania w ten sposób, aby wciągnąć nieprzyjaciela pod ogień czaty głównej.

Czujki powinny być w pobliżu swojej placówki. Patrole nabierają szczególnego znaczenia. Powinny one być liczne, czynne i dozorować raczej kierunki, niż odcinki rozciągnięte w kierunku frontu. Małe patrole nie powinny oddalać się ponad jeden kilometr od linii czuwania; jeżeli muszą rozpoznawać teren dalej leżący, zwiększa się ich siłę.

Odwody wzmacniają, zbierają lub uwalniają za pomocą przeciwnatarć napadnięte czaty główne.

Dobre działanie łączności technicznej jest rzeczą zasadniczego znaczenia.

Artykuł 7.

Szczegóły dotyczące się czat w nocy.

152. Ciemność sprzyja niespodziankom i utrudnia poruszenia większych jednostek poza drogami na długich przestrzeniach. Prócz tego ogień jest skuteczny tylko na małą odległość, chyba że został on za dnia przygotowany na określone cele.

Czaty powinny więc w nocy, lub podczas mgły szczególnie bronić dróg, wiodących ku nieprzyjacielowi. Ześrodkowują one swój opór na punktach odpowiednich, usiłując osłonić się zapomocą jakiejś przeszkody i przygotować swój ogień na drogi dojścia, z których mogłoby skorzystać natarcie. Artylerja jest gotowa do ostrzeliwania punktów przejścia nieuniknionego i głównych dróg podejścia, z których nieprzyjaciel mógłby wyjść.

Zajęte budynki urząda się do obrony.

Znosi się odosobnione czujki.

Stan liczebny placówek powinien być zmniejszony do ścisłej ilości potrzebnej do utrzymania podwójnych czujek w bezpośredniej bliskości placówki. Wystawia się je w niewielkiej odległości od czat głównych w przejściach lub na drogach dojścia.

Patrole powinny być liczniejsze szczególnie przed brzaskiem dnia. Wysuwa się je na drogi i dojścia, z których może korzystać nieprzyjaciel tak, aby czuwać nad ważnymi punktami przejścia przed frontem (skrzyżowania dróg, mosty i t. d.). Utrzymują one łączność czat głównych pomiędzy sobą.

W nocy lub podczas mgły miejsca ustawienia czat głównych i członów czuwania są więc naogół różne od miejsc zajętych w dzień. Aby udaremnić wypadki, usiłuje się ukryć te stanowiska przed nieprzyjacielem. Niekiedy uda się wciągnąć nieprzyjaciela w zasadzkę przez wysunięcie miejsc ustawienia bardziej naprzód.

Sposób zachowania się w razie natarcia powinien być prosty i dobrze wszystkim znany: użycie ogni, zajęcie stanowiska, przeciwnatarcie celem odrzucenia nieprzyjaciela lub uwolnienia napadniętej czaty głównej.

Przeciwnatarcia nocne wykonywują jednostki mniej liczne i dobrze znające teren.

Wszelkie zarządzenia, jakie mają być wykonane w nocy, powinny być uprzednio przygotowane za dnia.

153. Późne przybycie na stanowiska, które mają być zajęte, może zmusić do ustawiania czat podczas nocy. Zarządzenia ogólne, przygotowane według mapy, polegają na zajęciu jasno określonych punktów w ważnych kierunkach: domy, mosty, rozstaje i t. d. Przedsiębierze się wszelkie środki, aby miejsca ustawienia różnych członów i drogi prowadzące do nich były dobrze znane, a łączność dobrze zapewniona.

Z brzaskiem dnia poprawia się zarządzenia, o ile to jest potrzebne.

CZĘŚĆ VIII.

MARSZE I POSTOJE.

ROZDZIAŁ I.

POSTANOWIENIA OGÓLNE.

154. Marsze i postoje powinny być w ten sposób ustalone, aby ułatwiały poruszenia, aby dawały wojsku wszelką wygodę dającą się pogodzić z okolicznościami, oszczędzały mu trudów i w granicach możliwości usuwały je z pod działania lotnictwa i dalekonośnej artylerji nieprzyjacielskiej. Jednakże, gdy spotkanie jest prawdopodobne, wówczas głównym celem powziętych środków jest doprowadzenie do nieprzyjaciela różnych oddziałów w odpowiednim czasie i w takim stanie, aby mogły wejść w walkę w jak najlepszych warunkach.

Marsze nocne bez względu na trudy, jakie powodują, są często konieczne, nawet zdala od nieprzyjaciela, aby uniknąć rozpoznania przez jego wojsko powietrzne i przygotować sobie zaskoczenie.

Zarządzenia zmieniają się zasadniczo, zależnie od tego, czy oddziały są osłonięte przez front urządzony, czy też nie, oraz we wszelkich wypadkach, zależnie od oddalenia od nieprzyjaciela. Zdala od nieprzyjaciela można naogół dawać daleko idące ulgi podczas marszów i postojów. Bliżej przeciwnika względy na wygody ustę-

pują konieczności przystąpienia do bitwy w korzystnych warunkach i unikania strat; ugrupowanie zacieśnia się, dalekonośny ogień i nieprzyjacielskie bombardowania powietrzne ograniczają używanie wielkich dróg i kwaterowanie; najczęściej staje się koniecznym biwak.

Zarządzenia zależą prócz tego od terenu, ilości i dobrego stanu dróg komunikacyjnych, stanu i od wyszkolenia wojska, długości przemarszu dziennego i warunków atmosferycznych.

155. Pomiedzy następującem po sobie ugrupowaniem do marszu i do postoju zachodzi ścisły, wzajemny stosunek, wpływający na wydajność marszu. O ile oddziały są na postoju wzdłuż i w pobliżu swojej drogi marszu, na głębokości odpowiadającej głębokości kolumny, wówczas boczne poruszenia nie zwiększają przebytego przemarszu i można owocnie wyzyskać pełną zdolność marszową oddziałów. Przeciwnie, ugrupowanie mało głębokie jest silnie rozłożone na szerokość, w bok od przebytych dróg; tworzenie kolumn wymaga dodatkowych trudów, które o tyle zmniejszają użyteczną długość przemarszu dziennego.

Wszelkie zacieśnianie ugrupowania powinno dokonywać się w sposób stopniowy, aby unikać nadmier-nych trudów jednostek, umieszczonych na końcu kolumny.

ROZDZIAŁ II.

MARSZE.

Artykuł 1.

Części składowe ugrupowania marszowego.

156. Uszykowanie marszowe zawiera pewną zmienną ilość ugrupowań, które przesuwać się pewnymi

określonymi linjami, lub pasami marszu. Te zgrupowania noszą ogólną nazwę **kolumny**, o ile korzystają z jednej drogi lub z całej szerokości pasa marszu.

157. Oddziały wojska, tabory bojowe, tabory pułkowe i różne kolumny stanowią człony składowe kolumn.

Wojsko składa się z oddziałów pieszych (piechota, saperzy i t. d.), z kolarzy, z oddziałów konnych (kawalerja, artylerja o zaprzęgu konnym), samochodowych (oddziały piechoty przewożone na samochodach, czołgi, artylerja o ciągu samochodowym, formacje wojska powietrznego i t. p.).

Tabory bojowe, tabory i kolumny mają ciąg konny lub samochodowy. Mogą one zawierać i oddziały piesze.

Określenie taborów i kolumn, jak również ogólne zasady dotyczące się ich ugrupowania, poruszenia i postojów stanowią przedmiot części X.

Artykuł 2.

Szybkość marszu.

158. Poniższa tablica podaje przeciętną s z y b k o ść marszu członów, jak również przeciętne i największe przemarsze dzienne, jakie mogą one wykonać.

Ta szybkość i te przemarsze dzienne zmieniają się wraz z terenem, stanem dróg, wprawą i obciążeniem oddziałów oraz z warunkami atmosferycznymi.

Podczas jasnej nocy, na dobrych drogach szybkość jest prawie taka sama, jak w dzień; zmniejsza się ona znacznie na złych drogach i w razie zupełnej ciemności.

Szybkości oddziałów pieszych nie można zwiększyć, ale można zwiększyć znacznie ich zdolność marszową, kładąc przewozić na wozach ich plecaki.

W zasadzie jednostki przenoszące się swobodnie

J e d n o s t k i	Przeciętna szybkość marszu w go- dzinie km	Przemarsz dzienny	
		przeciętny km	najwięk- szy km
Oddziały piesze	4 (z włącze- niem odpoc- zynków co- godzinnych)	25	25
Kawalerja	8	35	50
Artylerja konna	7 do 8	35	50
Artylerja lekka, haubice 155 mm o zaprzęgu konnym	7	20 do 30	40
" 105 mm	5	20 do 25	35
" 155 mm długa o za- przęgu konnym	4	20 do 25	30
" górska	5	20 do 25	40
" na samochodach	10 do 12	75	90
Ciągniki ciężkie ciągnące sprzęt " ciężkie wiozące sprzęt na sobie	7 do 8 5	50 30	60 40
Kolumna samochodów ciężaro- wych	10 do 12	75	90
Samochody półciężarowe i wozy wywiadowcze (w ko- lumnach)	12	75	90
Kawaleryjskie karabiny maszy- nowe na samochodach	20	80	120

Czołgi

Szybkości i przemarsze dzien-
ne zmienne, zależnie od rodza-
ju sprzętu i od tego, czy czołgi
przesuwają się na gąsienicach
czy są przewożone przez samo-
chody ciężarowe.

poruszają się swoim zwykłym tempem. Tempo wo-
zów samochodowych nie powinno przekraczać granic
ustalonych w regulaminach.

Szybkość marszu kolumny, złożonej z wszystkich
broni, jest taka sama, jak szybkość marszu piechoty.

Największego przemarszu nie można powtarzać
przez kilka następujących po sobie dni bez wywołania
poważnych trudności. Jednakowoż w okresach kry-
tycznych można wymagać od oddziałów większego wy-
siłku. Wykonywają one wówczas marsze forsow-
ne, których wydajność będzie zależała od stanu fizycz-
nego i duchowego jednostek, od stanu sprzętu samo-
chodowego, od terenu i od warunków atmosfē-
rycznych.

Właściwy przemarsz przeciętny wielkiej kolumny
prawie nie przekracza dwudziestu kilometrów.

Artykuł 3.

Zasady ogólne dotyczące się szyku kolumn i wykonania marszów.

159. Niema zwykłego szyku marszowego. Każdy
człon powinien znajdować się na miejscu i w odległości
nakazanych przez położenie.

Celem ułatwienia poruszeń dowództwo kieruje się,
o ile możliwości, następującymi przepisami, w całej pełni
uwzględniając zasady ruchu, ewentualnie wydane przez
władzę wyższą (punkt 160).

a) Zostawiać każdemu jego właściwe tempo; w tym
celu tworzyć oddzielne kolumny z jednostek posiadają-
cych tę samą szybkość i przydzielać im, o ile to jest
możliwe, niezależne linje marszu; jeżeli kolumny o róż-
nych szybkościach muszą postępować za sobą tą samą
drogą, kazać przechodzić najpierw kolumnom najszyb-
ciej maszerującym, albo też tworzyć pomiędzy kolum-

nami wystarczające odległości, aby każda z kolumn mogła maszerować swoim tempem bez zetknięcia się z kolumną poprzedzającą przed ukończeniem przemarszu dziennego.

b) Przydzielać najkrótsze drogi jednostkom pieszym lub konnym. W pewnym stopniu wydłużać drogi jednostek samochodowych, o ile wskutek tego zarządzenia przydzielili im się drogi mniej przeładowane lub w lepszym stanie.

c) Zachowywać drogi szosowane do ruchu w jednym kierunku dla sprzętu ciężkiego (jednostki czołgów przewożonych na samochodach, artylerja ciężka i t. d.). Sprawdzać uprzednio wytrzymałość i szerokość budowli, przez które należy przejść.

d) Aby zapobiec wypadkom, oddawać, w razie potrzeby, pod to samo dowództwo człony korzystające z tej samej drogi lub z tego samego pasa marszu, zawsze ilekroć ich rozstawienie nie przekracza odległości przynajmniej jednego przemarszu dziennego.

ORGANIZACJA RUCHU.

160. Wyższe dowództwo ma obowiązek wzięcia na swoje barki zorganizowania i dozorowania ruchu na drogach, mających ogólne znaczenie. Rozporządza ono w tym celu służbą transportów drogowych, która działa za pośrednictwem drogowych komisji regulujących. Te komisje regulujące wykonywają swoją władzę w określonych pasach podzielonych na okręgi.

Na podstawie wniosków służby transportów drogowych, dowództwo określa drogi o prądzie ruchu wyłącznie w jednym lub w obu kierunkach, ustala ruch na drogach, przydziela osobne drogi różnym środkom

ciągu lub dokładnie określa godziny, podczas których każdy z nich będzie korzystał z tej samej drogi. Wyznacza ono drogi, które będą zastrzeżone, strzeżone chwilowo lub wolne, sporządza ono instrukcje ogólne i miejscowe oraz przydziela osobny personel do dozorowania ruchu.

Droga nazywa się „zastrzeżoną”, gdy znajduje się na niej stale personel dozorujący.

Zwie się ją „strzeżoną chwilowo”, jeżeli ten personel umieszcza się tylko przez czas ograniczony, odpowiadający wielkim poruszeniom. Drogę nazywamy „wolną”, gdy niema na niej wcale personelu dozorującego, chociaż nawet osobne instrukcje regulują na niej ruch.

Komisje regulujące rozporządzają wszystkimi drogami, nawet wolnymi, położonymi w ich pasie działania. Mogą one wydawać tam zarządzenia, jakie uznają za potrzebne: wydawać szczególne rozkazy, zachowywać je chwilowo lub stale dla pewnych kolumn taborowych i t. d. Drogi wolne, będące przedmiotem tych zarządzeń nazywają się „dozorowanymi”; na rozkaz dowództwa można je szybko zamienić na drogi „zastrzeżone” lub „chwilowo strzeżone”.

Władze podległe, bez uprzedniego zezwolenia, nie powinny nakazywać wielkich poruszeń na drogach położonych w obszarze komisji regulującej.

Każda kolumna powinna poddawać się przepisom wydanym przez służbę transportów drogowych bez względu na rodzaj drogi, którą posuwa się lub którą przecina.

ROZKAZY MARSZU.

161. Rozkazy regulujące przesunięcia różnych jednostek nazywa się **rozkazami marszu**.

Rozkazy marszu, wydawane przez każdy szczebel dowództwa, podają do wiadomości (z uwzględnieniem okoliczności, jednostek, do których się zwracają i zarządzeń nakazanych przez szczebel wyższy):

położenie ogólne i cel, jaki należy osiągnąć;

ogólne ugrupowanie marszowe;

skład, linję lub pas marszu każdej kolumny i, o ile to jest potrzebne, ugrupowanie, jakie powinna przyjąć (skład, linję lub pasy kolumn drugorzędnych, porządek marszu różnych członów, głębokość ugrupowania i t. d.);

zarządzenia, dotyczące się ubezpieczenia (wojsko powietrzne, kawalerja, oddziały ubezpieczające, obrona przeciwlotnicza), sposób zachowania się w razie spotkania;

ogólne warunki marszu (godziny, odpoczynki i t. d.), ewentualne ograniczenia (pasy lub drogi, które należy oswobodzić o określonych godzinach i t. d.), mające na celu zapewnienie poruszeń różnych jednostek kolumny, albo też ruch pewnych członów, jak np. kolumn taborowych lub organów zaopatrywania;

przepisy dotyczące się ruchu: drogi zastrzeżone, drogi o podwójnym lub pojedynczym prądzie, kierunek ruchu i t. d.;

łączność, jaką należy nawiązać między kolumnami;

ogólne działanie służby łączności (organa, jakie należy urządzić, linje, jakie trzeba zbudować, godziny otwarcia lub zamknięcia pewnych stacyj i t. d.);

warunki przesuwania i działania kwater głównych; miejsca dowódcy kolumny;

ewentualnie postój po ukończeniu marszu;

zarządzenia dotyczące się zaopatrywania i ewakuacji.

162. Dowódcy kolumn mają obowiązek badania zgóry, z wyzyskaniem wszelkich wiadomości jakie mogą zdobyć, warunków wykonania nakazanego marszu, jak

również komunikacji poprzecznych, które im pozwolą na łączność z kolumnami sąsiednimi.

Jeżeli zły przebieg dróg (szczególnie poprzez lasy) lub niedokładności map wymagają tego, biorą oni przewodników oraz każą rozpoznać linię marszu. Każą oni naprawiać i urządzać drogi marszu.

Oddziały wysłane naprzód mogą otrzymać polecenie sprawdzenia stanu dróg, upewnienia się, że nie są one przeładowane, lub oswobodzenia ich, wytyczenia ich w miejscach, w których pomyłka jest możliwa, sprawdzenia wytrzymałości mostów, rozpoznania i wytyczenia brodów, oraz uwiadomienia w porę o trudnościach. Jeżeli daną drogą wolno poruszać się tylko w jednym kierunku, trzeba będzie zapewnić sobie, by żaden członek mogący przerwać ruch, nie poruszał się po niej w kierunku przeciwnym.

Wreszcie na wszystkich szczeblach dowództwo jest obowiązane chronić oddziały od trudów bezużytecznego oczekiwania przed wejściem w kolumnę.

PRZYGOTOWANIE WYRUSZENIA.

163. W zasadzie żołnierze jedzą przed wyruszeniem; zabierają oni zimny posiłek, jeżeli kuchnie polowe nie postępują za jednostkami.

O ile możliwości poi się i karmi konie conajmniej na dwie godziny przed wyruszeniem.

Pojazdy samochodowe uzupełniają benzynę i oliwę.

Gasi się ognie, biwaki i kwatery przyprowadza się do porządku. Oficerowie pilnują by niepozostawiono wskazówek, z których nieprzyjaciel mógłby skorzystać (punkt 73).

Zegarki reguluje się według zegarka dowódcy kolumny.

WYRUSZENIE WOJSKA.

164. Wyruszenia nigdy się nie opóźnia. Jeżeli dowódca jakiejś jednostki jest nieobecny przy swem oddziale, w chwili gdy ma on wyruszyć, wówczas nakazuje wyruszenie najstarszy oficer.

Przed wyruszeniem urządza się ogólną zbiórkę tylko dla kolumny o małym stanie liczebnym.

Zarządzenia, jakie należy przedsięwziąć, celem utworzenia kolumny, zależą od rozciągłości i od kształtu obszaru postoju.

Jeżeli oddziały zajmują kwatery rozciągnięte w kierunku frontu, tworzy się kolumnę przez kolejne przybywanie różnych członów do tego samego punktu, zwanego punktem wyjściowym.

Dowództwo ustala godziny przejścia przez ten punkt czołowego członu głównych jednostek oraz, w razie potrzeby, drogi, jakimi mają się tam udać. Może ono wyznaczyć dla niektórych oddziałów osobne punkty wyjściowe. Dowódcy jednostek podległych rozpoznają drogi dojścia do punktu wyjściowego, oceniają czas potrzebny, aby czoło kolumny tam doszło i odpowiednio do tego ustalają godzinę wyruszenia swojego oddziału. Mogą oni dla swojej jednostki oznaczyć pośredni punkt wyjściowy.

Każdy punkt wyjściowy powinien być łatwo dostępny i mieć swobodny przystęp w ten sposób, aby jednostki, które przyjdą wcześniej mogły zatrzymać się, nie tamując drogi marszu.

Jeżeli kwatery są rozstawione w głąb, wzdłuż drogi, którą należy iść, lub jeżeli są bardzo skupione, kolumnę tworzy się przez wyruszanie różnych jej członów w odpowiednim czasie. Dowództwo ustala godzinę, o której główne człony opuszczają swe kwatery; dowódcy podlegli

postępują tak samo względem oddziałów, będących pod ich rozkazami.

SZYKI MARSZOWE.

165. Szyki marszowe na drodze są ustalone w regulaminach poszczególnych broni.

Jeżeli położenie tego wymaga, a szerokość drogi na to pozwala, mogą oddziały w bardzo korzystnych warunkach atmosferycznych przyjmować szyki zdwojone; jednakże ten sposób przyczynia się do zmęczenia i wywołuje znaczne zmniejszenie szybkości marszu.

Wreszcie wypadki szczególne jak np. przechodzenie przez niektóre budowle drogowe, upał lub mróz mogą wymagać chwilowego zastosowania specjalnych szyków (punkty 173, 175, 176, 177). To samo dotyczy się przechodzenia przez drogi, na których ruch jest zorganizowany (zobacz punkt 172).

WYKONANIE MARSZU.

166. W zasadzie wykonywa się marsz prawą stroną drogi, w ten sposób, aby lewa strona została wolna dla ruchu. Jednakże niektóre rodzaje ciężkiego sprzętu, jak n. p. czołgi przewożone na samochodach i wozy artylerji wielkiego kalibru powinny używać wyłącznie części drogi szosowanej niekiedy nawet samego jej środka.

Różne jednostki jednorodnej i ugrupowanej kolumny są oddzielone od siebie przez odległości, ustalone w specjalnych regulaminach różnych broni. W taborach i kolumnach służb w zasadzie dzieli się kolumnę na grupy złożone z najwyżej ośmiu do dziesięciu wozów, oddzielone od siebie odległościami około pięćdzie-

sięciu metrów. Grupy te oznacza się zapomocą czerwonego kręgu, umieszczonego ztyłu na ostatnim wozie.

Nagle wyruszanie i zatrzymywanie się przyczyniają się do znacznego zmęczenia ludzi, koni oraz zużycia sprzętu samochodowego. Regularność tempa powinna więc być utrzymana z całą możliwą surowością. Ten warunek wymaga, aby czoło każdego bataljonu, szwadronu, baterji, jednostki wozów konnych lub samochodowych poruszało się z jednostajną szybkością bez nagłych zwolnień i bez gwałtownego przyspieszania. W szczególności w kolumnach samochodowych zmiany tempa powinny dokonywać się stopniowo.

W każdej kolumnie lub znacznej jej części jeden oficer ma za zadanie regulowanie tempa.

Jeżeli jakiś członek jest wstawiony w kolumnie pomiędzy dwa inne członki o mniejszej szybkości, porusza się on we właściwym swoim tempie aż do chwili, gdy dołączy do członka poprzedzającego. Wówczas zatrzymuje się on aż do czasu, gdy członek poruszający się za nim prawie go dościga i ponownie rozpoczyna marsz dość wcześnie, aby nie zatrzymać członka posuwającego się za nim.

Każdy członek kolumny ma obowiązek utrzymywania łączności z wyprzedzającym go członkiem, celem uniknięcia zgubienia drogi. Można w tym celu używać kolarzy i kawalerzystów, a wyjątkowo w terenach bardzo pociętych łańcucha wytyczających kierunek. Przepis ten dotyczy się szczególnie czoła siły głównej kolumny, które powinno utrzymywać łączność z końcem straży przedniej.

Poza wyjątkowymi okolicznościami różne jednostki powinny zachowywać pomiędzy sobą to ugrupowanie, które byłoby nakazane ze względów taktycznych.

Każdy członek, odłączający się od kolumny jest obowiązany powiadomić o tem członka posuwającego

się za nim, aby tenże nie poszedł w tym samym, co on kierunku.

Na początku marszu i często podczas wykonywania tegoż dowódca oddziałów, które posuwają się tą samą drogą upewnia się, czy idą one w nakazanej kolejności. Dowódcy podległych jednostek czynią to samo w stosunku do członów będących pod ich rozkazami. Ewentualnie można użyć lotnictwa do szybkiego powiadomienia dowództwa o punktach, do których kolumny doszły, oraz o pewnych zdarzeniach podczas marszu.

Jednostki mające urządzać łączność techniczną mogą swobodnie poruszać się, czyto między dwiema częściami, czy też po bokach kolumny.

ODPOCZYNKI.

167. Marsze w zasadzie przerywa się przez odpoczynki. Są to odpoczynki krótkie, naogół w regularnych odstępach, albo też odpoczynki długie, trwające tak długo, aby jednostki mogły pożywić się i odpocząć.

168. a) Odpoczynki krótkie. — Gdy droga jest wyłącznie przydzielona oddziałom mającym jednakową szybkość marszu, urządza się te odpoczynki:

dla oddziałów pieszych po pięćdziesięciu minutach marszu. Trwają one dziesięć minut i nazywają się odpoczynekami cogodzinnymi. W zasadzie odpoczynek cogodzinny zaczyna się na dziesięć minut przed pełną godziną;

dla oddziałów konnych lub samochodowych mniej więcej co dwie godziny. Trwają one przez przeciąg czasu potrzebny do sprawdzenia stanu koni, okucia, uprząży lub sprzętu. Urządza się je w zasadzie w pobliżu wody. Pierwszy odpoczynek zawsze urządza się w godzinie, która następuje po wyruszeniu. W forma-

cjach samochodowych ostatni odpoczynek urządzany w dzień powinien dać możliwość uzupełnienia o ile to jest potrzebne benzyny, gdyż tej czynności nie powinno się wykonywać w nocy ze względu na niebezpieczeństwo pożaru.

W każdym członie marszowym dowódcy bataljonu, szwadronu, baterji, jednostki wozów ściśle o nakazanej godzinie zatrzymują i ponownie wprawiają w ruch jednostkę, którą dowodzą. W chwili zatrzymania oddziały wojska i wozy dołączają do czoła jednostki. Oddziały piesze ustawiają broń w kozły i odkładają plecaki, oddziały konne zsiadają z koni, obsługa samochodowa schodzi z wozów. Zatrzymuje się silniki. Wyjścia dróg poprzecznych i ciałnin (mosty, przejścia w poziomie drogi i t. d.) należy oswobodzić. Unika się stawiania w punktach stanowiących wyraźne cele dla nieprzyjacielskiej artylerji i lotnictwa, jakoteż zatrzymywania się w miejscach zamieszkałych, gdzie drogi są często zwężone, wskutek czego można obawiać się tłoku, a nadzór jest trudny.

Gdy jednostki o różnej szybkości marszu są wsunięte na drogę używaną przez oddziały piesze, odpoczywają one wtedy co godzinę, jak piechota.

Odpoczynki o ustalonej godzinie są w zasadzie obowiązujące. Jednakże w pobliżu nieprzyjaciela urządza się je w chwilach i w miejscach, które najlepiej nadają się do odpoczynku oddziałów, bez narażania na spostrzeżenie przez przeciwnika i jego ogień.

169. b) Długi odpoczynki.—Długi odpoczynek urządza się, jeżeli to jest potrzebne ze względu na odległość do przebycia, na temperaturę lub na jakąkolwiek inną okoliczność.

Długi odpoczynek naogół wyzyskuje się w tym celu, aby wojsko mogło zjeść oraz uzupełnić benzynę. Czas

trwania ustala dowództwo; tyczy się on całości, albo części kolumny. Wyznacza się potrzebną ilość miejsc długiego odpoczynku dla różnych części.

Każde miejsce długiego odpoczynku wybiera się w pobliżu wody, poza ciałninami i miejscami zamieszkałymi, uwalniając drogę, o ile to się da zrobić. O ile możliwości długi odpoczynek urządza się po przebyciu dwóch — trzecich lub trzech — czwartych całej drogi. Jeżeli nie urządzono go podczas marszu, można go z korzyścią w większości wypadków urządzić przed zajęciem kwater.

W wielkich kolumnach należy długi odpoczynek starannie przygotowywać. Oficer sztabu i przedstawiciele oddziałów, wszyscy na koniach, zgóry powinni rozpoznać miejsca ustawienia różnych członów.

Każda jednostka maszerująca drogą zastrzeżoną lub chwilowo strzeżoną, powinna ją zupełnie uwalniać podczas długich odpoczynków.

KARNOŚĆ MARSZOWA.

170. Oficerowie i podoficerowie czuwają nad tem, aby każdy żołnierz maszerował na swoim miejscu. Utrzymując stale jak najściślejszy porządek w szeregach, unika się chwiejności i zmian tempa, będących przyczyną zmęczenia.

W zasadzie nikt nie opuszcza szeregów, poza odpoczynkami. Gdy wyjątkowo jakiś żołnierz otrzymał pozwolenie chwilowego opuszczenia szeregów, oddaje on swój karabin sąsiadowi; jest on obowiązany jak najprędzej powrócić.

Jakiegokolwiek okrzyki, wzywające do marszu lub zatrzymania się są wzbronione.

Podoficerowie zafrontowi maszerują za swoim oddziałem, a nie z boku. Jeden oficer pozostaje na końcu każdej jednostki marszowej.

Oficerowie mogą maszerować z boku swojego oddziału, aby go nadzorować oraz zdawać sobie sprawę z jego stanu, jednakże nie powinni przez to tamować ruchu.

W oddziałach konnych lub samochodowych miejsce wozów unieruchomionych wskutek wypadków lub uszkodzenia zachowuje się w jednostce aż do następnego zatrzymania się. Wozy te usiłują uwolnić drogę; po naprawieniu uszkodzenia wsuwają się one pomiędzy dwa człony marszowe i stopniowo zbliżają się do swojego miejsca, wyzyskując odpoczynki i zwiększając tempo. Wozy, których nie można naprawić ani holować, pozostają na miejscu wraz z swoimi kierowcami; zawiadamia się o nich organa naprawcze, od których zależą.

Zatrzymany oddział lub wozy nie powinny nigdy zajmować drogi, którą się maszeruje: usuwają się one zupełnie na prawą stronę. Jednakże ciężkie wozy pozostają na tej części szosy, która ma podkład kamienny, o ile boki nie są dość wytrzymałe.

Podczas odpoczynku ludzie i konie pozostają po stronie kozłów lub wozów, chyba, że ta strona drogi jest obrzeżona murem lub płotem. W tym wypadku ludzie mogą dostać pozwolenie przejścia na stronę przeciwną, pod warunkiem, że zupełnie opróżnią drogę.

Oddział policyjny, pod dowództwem oficera, idący za każdym samodzielnym oddziałem powinien zbierać maruderów; przegląda on miejsca zamieszkałe, przez które przechodzi i zatrzymuje maruderów i ludzi pozostających w tyle. Po przybyciu na miejsce oddaje on żandarmerji maruderów schwytanych na gorącym uczynku, a innych żołnierzy odsyła do oddziału. O ile jakąś drogę przeznaczono do ruchu w jednym kierunku, nie

wolno żadnemu oddziałowi lub odosobnionym wozom używać jej w innym kierunku.

WYMIJANIE I KRZYŻOWANIE SIĘ ODDZIAŁÓW.

171. Wymijanie się ma miejsce, w zasadzie, w czasie odpoczynków. W razie uznanej konieczności, trzeba zatrzymać wymijany oddział. Dowódca oddziału, który chce wyminąć, musi się porozumieć przedtem z dowódcą oddziału wymijanego. Ten ostatni przedsięwzięcie środki, aby uniknąć zetknięcia się wozów lub kolumn idących w przeciwnym kierunku. W razie sporu, rzeczą dowódcy wyższego stopnia jest rozstrzygnąć ten zatarg na własną odpowiedzialność. Oddział (jednostka lub oddzielny wóz) wezwany do pójścia naprzód wykonywa swoje poruszenia przyspieszając tempo, jeśli jest konny lub o zaprzęgu konnym, zachowuje natomiast umiarkowaną szybkość, jeśli jest na samochodach. Przepis ten powinien być ściśle przestrzegany, szczególnie przez samochody osobowe i motocykle.

Na drogach przeznaczonych do ruchu w jednym kierunku, tylko wozy oficerów łącznikowych upoważnione są do prób wymijania innego wozu.

Zabrania się wozom jednakowego rodzaju wymijać się w czasie marszu.

W zasadzie do wymijania kolumn samochodów ciężarowych w marszu uprawnione są: wozy osobowe, sanitarne, lotnicze, wozy służby łączności, motocykle oraz samochody półciężarowe należące do zwiadów. Inne samochody półciężarowe tylko w wyjątkowych wypadkach mogą wymijać samochody ciężarowe.

Każdy wóz, wymijający kolumnę, powinien poruszać się od jednej przerwy do drugiej, aby pozwolić prześcignąć się przez pojazdy jadące szybciej lub móc skrzy-

zować się z jednostkami idącymi w przeciwnym kierunku.

Nie wolno żadnym wozom wsuwać się na stałe w przerwę w kolumnie samochodowej.

172. Poruszenia powinny być w zasadzie tak regulowane, aby unikać krzyżowania się oddziałów.

Jeżeli położenie powoduje skrzyżowanie dwóch oddziałów, dowództwo wydaje potrzebne rozkazy, aby mogły one przejść bez zamieszania i z możliwie najmniejszym opóźnieniem.

Jeżeli oddział maszerujący spotka nagle zapórę na drodze, którą ma iść, wtedy dowódca jego porozumiewa się natychmiast z dowódcą jednostki maszerującej przed nim, aby zabezpieczyć skrzyżowanie, stosując się w danym razie, do przepisów służby transportów drogowych.

Oficer najwyższy stopniem lub najstarszy z obecnych oficerów ustala szczegóły wykonania.

Jeśli dostępne do punktu skrzyżowania są wolne, każda kolumna grupuje stopniowo swoje oddziały w jednostki organiczne i umieszcza je poza drogą poprzeczną w przerwach przygotowanych w ten sam sposób przez drugą kolumnę; przyjmuje ona potem szyk marszowy.

W wypadkach kiedy wyjście poza drogę jest niemożliwe, skrzyżowanie odbywa się jednostkami, które przyjmują zdwojony szyk marszowy tuż przed dojściem do punktu skrzyżowania, wchodzą szybko w przerwę w podobnych zgrupowaniach drugiej kolumny i przyjmują potem szyk marszowy i zwykłe tempo. Poruszenia te odbywają się w obecności dowódcy oddziału, lub oficera wyznaczonego przez niego.

O ile to tylko możliwe, przy krzyżowaniu się kolumn jest obecny oficer, jako przedstawiciel wyższego

dowództwa, aby mógł natychmiast usunąć wszelkie mogące się zdarzyć trudności.

PRZECHODZENIE PRZEZ MOSTY.

173. Przechodzenie przez mosty pontonowe, mosty wiszące i tymczasowe wymaga naogół szczególnych ostrożności.

Jednostki stosują się do przepisów ogólnych i rozkazów szczególnych, ustalonych dla każdego mostu. Komendant mostu powinien nakazać stosowanie tych przepisów na całej długości ciałniny, wytworzonej przez most i przy wstępowaniu na jego wjazdy. Powiadamia on znacznie wcześniej dowódców kolumn o tem, jakie szkiki należy przyjąć i do jakich rozkazów się stosować.

Ogólne rozkazy są następujące.

Zachować największe milczenie i unikać jakiegokolwiek zatrzymywania się mogącego spowodować zator na moście.

Oddziały piesze idą dwójkami, trójkami lub czwórkami w kolumnie marszowej lub w szyku marszowym, bez podoficerów za frontem. Idą one dowolnym krokiem, wstrzymuje się wszelkie bębnienie oraz muzykę. Kompanie idą za sobą w odległości 10 metrów, bataljony w odległości 40 metrów. Oficerowie jadący konno zsiadają z koni, konie ich idą na czele lub na końcu bataljonów.

Oddziały konne przechodzą stępą pojedynczo lub dwójkami, oficerowie i szeregowi pieszo; konie zajmują środek mostu, otoczone przez kawalerzystów i trzymane ręką blisko wędzidła; szwadrony postępują za sobą w odległości 20 metrów, a pułki w odległości 80 metrów.

Kolumny samochodowe posuwają się powoli, wozy trzymają się środka drogi i zachowują między sobą

wolną przestrzeń 10 metrów. Woźnice, prócz woźniców tylnych zaprzęgów à la Daumont¹⁾, idą pieszo i prowadzą konie ręką z lewej strony; ludzie przewożeni schodzą z wozów. Niektórzy ludzie, wyznaczeni zgóry, maszerują z prawej strony i na czele zaprzęgów, pozostali idą za wozami.

Kolumny o zaprzęgu konnym maszerują najwyżej z szybkością 6 kilometrów na godzinę; wozy postępują za sobą w odległości ustalonej dla każdego mostu i trzymają się ściśle środka drogi. Personel przewożony nie zsiada z wozów.

Wozy o zaprzęgu konnym lub samochodowe zbyt ciężkie należy wyładować przed wejściem na most. Ładunek zdjęty przewozi się na drugi brzeg przy pomocy łodzi lub innego sposobu.

Stad bydła w zasadzie nie wpuszcza się na mosty wojskowe. Jeżeli ich przejście jest niezbędne, dzieli się je na małe grupy.

Rozkazy szczególne dla każdego mostu uzupełniają lub zmieniają rozkazy ogólne.

Ustalają one:

zależnie od wytrzymałości mostu, stanu zużycia mostu i warunków atmosferycznych: najwyższy dozwolony ciężar wozów, najmniejszą możliwą odległość między wozami, zarządzenia jakie należy wydać w sprawie przewiezienia na drugi brzeg sprzętu wyładowanego z wozów oraz szyki, jakie należy przyjąć podczas przejścia.

Stosownie do rozkazów dowództwa: zarządzenia dotyczące się porządku, w jakim mają oddziały przechodzić w kierunku ruchu, wytyczania dróg dostępu i t. d.

¹⁾ Zaprzęgi, których woźnice siedzą na koniach zaprzęgu—np. zaprzęg artyleryjski. (P r z y p. t ł u m.).

Dostępy do mostów powinny być wolne w każdym kierunku. Nie wolno zatrzymywać się na nich.

Mosty kolejowe, używane przez jednostki konne lub kolumny wozów, powinny być uprzednio urządzone przy pomocy pokrycia żwirem i tarcicami.

MARSZE FORSOWNE.

174. Jeżeli wskutek położenia, zachodzi potrzeba przyspieszenia nadejścia kolumn, oddziały wykonywają marsze forsowne, podczas których ruch trwa w nocy i we dnie.

Czas trwania tych marszów nie może naogół być dłuższy ponad trzydzieści sześć godzin.

O ile to jest możliwe, ustanawia się kolejność między okresami poruszania się,—w które wplata się co godzinne i długie odpoczynki,—a wyjątkowo długimi odpoczynkami po cztery do sześciu godzin, podczas których oddziały mogą spać i jeść.

W pewnych wypadkach może być wskazane zaznajomienie ludzi z celem wymaganego od nich wysiłku, a to, aby podnieść ich nastrój.

MARSZE NOCNE.

175. Marsze nocne należy przygotować z jak największą starannością ze względu na zmęczenie, jakie za sobą pociągają. Dowództwo przedsięwzię wszystkie środki, mogące zapewnić prawidłowość marszu.

Przydziela się przewodników do głównych członów, zmniejsza się odległość między jednostkami podwładnymi, wytycza się drogę, po której ma się iść, zagrada się rozwidlenia i t. d.

Naogół o ile okoliczności na to pozwalają lepiej jest wyruszyć w nocy i przyjść na miejsce w dzień, niż odwrotnie.

W czasie marszów nocnych należy szczególnie unikać nagłych zatrzymań. Bardziej jeszcze niż w dzień, dowództwo musi się starać umożliwiać rozmaitym broniom maszerowanie w ich tempie, przeznaczając im osobne linje marszu lub zachowując wystarczające odległości wewnątrz kolumn.

Ruch samochodowy trudno jest uregulować w nocy, jest on męczący dla obsługi, a często szkodliwy dla wozów. Wozy oświetla się zgodnie z rozkazami dowództwa. Jeżeli niewskazane jest żadne ograniczenie, wtedy oświetla się zgodnie z przepisami drogowymi.

MARSZE W CZASIE UPAŁÓW, W CZASIE MROZÓW LUB W TRUDNYM TERENIE.

176. O ile marsze wykonywane są w czasie upału należy, o ile położenie pozwala na to, zwiększyć odległości między jednostkami, zmniejszyć szybkość, zatrzymać poruszenia podczas najgorętszych godzin dnia, unikać zatrzymywania się w miejscach zagłębionych oraz ulżyć wojsku przewożąc plecaki na wozach. Korzystnem może się okazać maszerowanie piechoty po obu stronach drogi z pozostawieniem środka drogi wolnego dla ruchu. Jednym z najważniejszych środków ostrożności jest dać ludziom możność picia podczas marszu.

Podczas mrozu należy zwiększyć porcje i nie pozwalać ludziom pozostawać w pozycji nieruchomej w czasie odpoczynków.

We wszystkich wypadkach, które wywołują u jednostek czołowych szczególne zmęczenie (teren pokryty śniegiem, gołoledź, zarośla, wysokie rośliny i t. p.) zmienia się często czoło kolumny.

Zawsze, kiedy temperatura lub teren utrudniają marsz, można zarządzać częstsze odpoczynki, skracając je w miarę potrzeby.

MARSZE W CZASIE ODWILŻY.

177. W czasie odwilży ogranicza się ruch do minimum i ściśle go się poddaje przepisom (poręcze zabezpieczające od ślizgania się w czasie odwilży). Ruch niektórych ciężkich wozów może być w zupełności zabroniony.

Artykuł 4.**Marsze wykonywane przed nawiązaniem styczności.**

178. Tak długo póki okoliczności odsuwają możliwość spotkania się z poważnymi siłami, zarządzenia reguluje się w ten sposób, aby ułatwiać poruszenia i zaoszczędzały wojsku zbytecznego zmęczenia, zachowując jednocześnie związki organiczne jednostek i stosując przeciw nieprzyjacielskiemu wojsku powietrznemu przepisy podane w punktach 102 i 103.

Jednostki nie wchodzące w skład dywizyj łączy się lub rozdziela między dywizje.

Dywizje maszerują jedną lub kilku linjami marszu, wyzyskując w jak najlepszy sposób pasy lub sieci dróg przyznane im, aby zostawić dostateczną swobodę władzom podwładnym i ułatwić zmiany kierunków uznane za potrzebne w czasie przebywania drogi.

Na każdej linii marszu powiększa się odległości między jednostkami tak, aby zapewnić więcej niezależności ich marszowi. Należy starać się przeznaczać rozmaitym broniom oddzielne drogi.

Jednostki samochodowe naogół przesuwają się wielkimi skokami co dwa lub trzy dni, jednostki powietrzne skokami co najmniej po 40 kilometrów.

Tabory pułkowe zdążają za swymi jednostkami w całości lub częściowo, aby móc rozdzielać żywność i bagaże z chwilą przybycia na nocleg.

Chorych i rannych przewozi się na wozach, w które oddziały są w tym celu wyposażone.

Podczas tego całego okresu może się okazać potrzeba uciekania się do marszów nocnych, a to aby ustrzec się od obserwacji lotnictwa nieprzyjacielskiego i przygotować zaskoczenie.

179. Z chwilą kiedy oddziały znajdują się w bliskości nieprzyjaciela należy przedsięwziąć środki ostrożności celem osłabienia działania ognia wzbraniającego i utrudnienia zadania nieprzyjacielskiemu lotnictwu obserwacyjnemu i bojowemu (punkty 102 i 103), zmniejszając przytem możliwie jak najmniej szybkość marszu. Kolumny schodzą z głównych dróg i idą po mniejszych drogach, ścieżkach i t. d., okrążają miejsca systematycznie ostrzeliwane ogniem wzbraniającym i w razie potrzeby maszerują naprzelaj, przez pola, wyzyskując teren; odpoczywać należy w miejscach najmniej narażonych na niebezpieczeństwo.

Oddziałów saperskich używa się w szerokiej mierze do usuwania przeszkód dla poruszeń.

Marsz wykonywa się często wielkimi skokami, których wielkość zmniejsza się wraz z oddaleniem od nieprzyjaciela. Dowództwo ustala wtedy kolejne linje, które powinny osiągnąć główne człony: strażę przednie, czoło, koniec siły głównej i t. d.

Rozpoznanie marszowe przeprowadza wojsko powietrzne, oraz kawalerja pod osłoną straży przednich, straży bocznych i straży tylnych, jak również lotnictwa myśliwskiego i jednostek obrony przeciwlotniczej.

Dowództwo usiłuje zapomocą własnego lotnictwa lub własnej artylerji zwalczać nieprzyjacielskie działa dalekonośne.

Różne człony maszerują w kolejności, jakiej wymaga konieczność przybycia ich na pole bitwy; ar-

tylerja umieszczona jest w ten sposób, aby mogła szybko działać, z uwzględnieniem podwójnej konieczności, polegającej na zapewnieniu jej ubezpieczenia i nie opóźnienia wejścia w linię piechoty; powinna ona być w dostatecznej odległości, aby mieć pewność znalezienia stanowisk bez wracania się; tabory bojowe podążają za jednostkami; wszystkie oddziały zbędne na polu bitwy pozostają w tyle.

Z chwilą kiedy położenie taktyczne tego wymaga, ugrupowanie marszowe zmienia się stopniowo ze względu na walkę. Dowództwa wszystkich stopni starają się zmniejszyć głębokość ugrupowania, powiększając ilość linii marszu. Zachowując stale organiczne związki jednostek, przeprowadza się podział wojska na oddziały postępujące za sobą w tak dużych odległościach, na jakie pozwala wymagana głębokość ugrupowania, ilość linii marszu z których się korzysta i czas jakim się rozporządza do całkowitego wykonania marszu.

O ile to jest konieczne, dowództwo wydaje rozkaz przyjęcia ugrupowania rozczłonkowanego, który w każdym wypadku powinien być wykonany w chwili kiedy wojsko wchodzi w „p a s w a l k i”, to znaczy w pas wystawiony na ogień nieprzyjacielskiej artylerji wszystkich kalibrów.

Celem ugrupowania rozczłonkowanego jest dać oddziałom możliwość poruszania się w porządku w szykach niewrażliwych, z zupełnem wyzyskaniem terenu, jak również szybkiego przejścia do rozwinięcia. Jednostki są rozstawione wszerz i w głąb w przydzielonym pasie marszu. Zdwarzają one ostrożność w stosunku do nieprzyjacielskiego wojska powietrznego, ukrywając się w miarę możliwości przed obserwacją powietrzną i zarządzając środki obrony zapomocą ognia.

Artylerja przygotowana jest do szybkiego wdania

się w walkę; nawiązuje ona łączność z piechotą, śledząc jej posuwanie się naprzód i wysyła swoje patrole możliwie jak najdalej. O ile zachodzi już potrzeba, przesuwają się ona w rzutach w ten sposób, aby mieć zawsze wystarczającą ilość baterij gotowych do ostrzeliwania pojawiającej się artylerji nieprzyjacielskiej i do wsparcia straży przednich.

Koniecznem jest, z wyjątkiem zupełnej niemożności, aby to zbliżanie doprowadziło do ustawienia jednostek naprzeciwko ich przedmiotów z nim wejść w pas walki. Oddziały, którym poruczono natarcie okrążające, zajmują w odpowiednim czasie potrzebną przestrzeń, tak, aby następnie musiały tylko rozwinąć się wprost przed siebie.

Stosownie do wymagań położenia taktycznego i poruczonego zadania, marsze odbywa się za dnia lub w nocy. W nocy, ze względu na niebezpieczeństwa wpływające z działań nieprzyjacielskiej artylerji i lotnictwa, aczkolwiek znacznie zmniejszone przez ciemność, zachowuje się te same ugrupowania, jakie byłyby przyjęte w dzień. W dzień, w pewnych wypadkach, używanie sprzętu dymnego może ułatwić przekraczanie pasów otwartych, wystawionych na nieprzyjacielską obserwację naziemną lub powietrzną.

180. Z chwilą wejścia w pas walki celem wykonywanych poruszeń jest ostateczne umieszczenie wszystkich rozporządzalnych środków naprzeciwko ich przedmiotów.

Marsz odbywa się dalej skokami i małemi oddziałami, dostatecznie rozczłonkowanemi, jeśli to możliwe ukrytemi dościami pod osłoną lotnictwa, obrony przeciwlotniczej, straży przednich i rzutów ognia artyleryjskiego. Straże przednie postępują zgodnie z przepisami części VII.

W wielu wypadkach rozmieszczenie środków działania może być ukończone tylko pod osłoną ciemności. Ruchy te wykonywa się wtedy pod osłoną straży przednich, które za dnia zajęły potrzebne stanowiska.

Należy unikać nawiązywania styczności z nieprzyjacielem w nocy.

Artykuł 5.

Marsze pod osłoną urządzonego frontu.

181. Zdala od frontu, wskutek wzrastania stopnia bezpieczeństwa, potrzeba zapewnienia wojsku jak największej wygody góruje ponad wszelkimi innymi względami.

Korzystnem będzie w tym celu przeznaczyć rozmaitym broniom oddzielne linje marszu, korzystając w pełni z rozporządzalnych dróg. Więzy organiczne powinny być zachowane w ten sposób, aby wszelkie jednostki mogły być, w razie potrzeby, szybko odtworzone.

Obecność w bliskości frontu lotnictwa nieprzyjacielskiego, rozporządzającego znacznymi środkami, zmusza często do maszerowania w nocy.

182. W pasie wystawionym na ogień artylerji nieprzyjaciel może szybko ześrodkować ogień celowany.

Jednostki przenoszą się za dnia wykonywając swoje poruszenia oddziałami o słabym stanie liczebnym i w dostatecznem rozstawieniu, używając linij marszu ukrytych przed punktami obserwacyjnymi naziemnymi i balonami obserwacyjnymi.

Należy przedsięwziąć środki celem usunięcia poru-

szających się oddziałów z pod ognia niszczycielskich eskadr dziennych.

Dostęp do pasa, w którym przesuwają się znaczna jednostka, musi być o tyle, o ile to tylko możliwe, wzbroniony dla lotnictwa nieprzyjacielskiego.

ROZDZIAŁ III.

POSTOJE.

Artykuł 1.

Postanowienia ogólne.

183. Pod groźbą przedwczesnego zniszczenia wojska trzeba mu bezwzględnie dawać czas na odpoczynek, na przygotowanie pożywienia oraz na utrzymanie sprzętu. Okresy marszów są więc przerywane za każdym razem, gdy położenie nie przeciwstawia się temu, przez dni odpoczynku. Poza tem dowództwo na wszystkich szczeblach powinno starać się o przyspieszenie zajmowania kwater lub biwaku.

Zajmowanie kwater lub biwaku jest szczególnie trudne i uciążliwe w ciemności; korzystnie jest wykonywać je w dzień.

Poza bitwą, nawet w pobliżu nieprzyjaciela będzie naogół można odrazu po przybyciu urządzić się na kwaterach lub na biwaku: czynności oddziałów ubezpieczających, lub oddziałów pierwszej linii, odpowiedni rozdział postojów, dobrze znane wszystkim zarządzenia alarmowe prawie zawsze pozwolą na uzyskanie tego wyniku bez utraty możliwości ujęcia w ręce jednostek w razie alarmu. Jednakże pewne okoliczności, jak np. możliwość natarcia, niewyjaśnione położenie, chęć usunięcia po marszu dziennym miejsc postoju z pod obser-

wacji nieprzyjacielskiego wojska powietrznego, mogą opóźnić aż do nocy urządzenie się oddziałów. Trzeba więc przedsiębrać wszystkie środki mogące ułatwić zajęcie postoju: kwaterunkowi przygotowują je szczegółowo, przybliża się tabory oraz przeprowadza się rozdział żywności o ile możliwości przed końcem dnia.

O ile oddziały maszerują nocą, dowództwo pozwala im wypocząć w dzień.

184. Każdej wielkiej jednostce lub wielkiemu ugrupowaniu (oddziały nie wchodzące w skład dywizyj, grupy kolumn i t. d.) przydziela się obszar postojów. Obszar ten, na każdym szczeblu, jest podzielony pomiędzy podwładne jednostki. Oddziały zajmują postoje rozrywając jak najmniej związki taktyczne.

Wyzyskuje się starannie wszelkie zasłony, aby ukryć się przed obserwacją powietrzną. O ile możliwe jest bombardowanie przez artylerję lub przez lotnictwo, unika się gromadzenia oddziałów na ograniczonej przestrzeni.

Przedewszystkiem trzeba starać się o schronienie dla żołnierzy, jednakże, aby zapobiec szybkiemu zużyciu się oddziałów konnych, nie zaniedbuje się niczego, by schronić również i konie przed niepogodą.

Artykuł 2.

Różne rodzaje postojów.—Zajmowanie postojów.

185. Oddziały zajmujące miejsca zamieszkałe stoją na kwaterach.

Oddziały rozłożone pod gołym niebem lub pod improwizowanymi schroniskami są na b i w a k u.

Gdy środki kwaterowania nie wystarczają, wyży-

skuje się przedewszystkiem jak najlepiej wszystkie istniejące pomieszczenia, a oddziały, które nie znalazły w nich schronienia, biwakują w pobliżu. Mówimy wówczas, że wojsko jest na biwaku kwaterunkowym.

W pewnych wypadkach oddziały mogą być pomieszczane w obozach, zaopatrzonych w schrony, namioty lub baraki.

SPOSÓB ZAJMOWANIA POSTOJU.

186. Na każdym postoju przydziela się oddzielny odcinek każdej kwaterze głównej, samodzielnemu oddziałowi lub jego części. Wewnątrz samodzielnych oddziałów tak samo przydziela się odcinki każdej kompanji, szwadronowi lub baterji.

O ile możności obie strony ulicy przydziela się tej samej jednostce.

Oficerowie wszystkich stopni kwaterują w odcinku swojego oddziału.

Sztaby umieszcza się w budynkach, w których znajdują się ich biura lub bezpośrednio w ich pobliżu. Budynki te oznacza się w dzień zapomocą chorągiewek, a w nocy zapomocą ślepych latarni.

Komendant postoju i oficer placu na postoju umieszczają się tak, aby ich można było łatwo znaleźć, — w pobliżu warty głównej o ile ją wystawiono.

Dowódcy oddziałów kwaterują w pobliżu warty policyjnej.

Każdy oddział ma swoją wartę policyjną. Gdy kilka oddziałów lub służb zajmuje te same kwatery, warta główna zapewnia przesyłanie rozkazów dowództwa; oddziały i służby wysyłają do niej potrzebnych gońców. Warta główna jest pomieszczona w środku, zazwyczaj w urzędzie gminnym. Może ona stykać się

z biurem sztabu lub łączyć się z wartą policyjną jednego z oddziałów.

187. Zajęcie biwaku wykonywa się w tych samych warunkach, jak zajęcie kwater, z wyjątkiem następujących punktów.

Oficer mający podzielić biwak, dokładnie określa różnym oddziałom i służbom przydzielony im teren, unikając mieszania oddziałów i zgęszczania ich.

Dowódca każdego oddziału kwaterunkowego każe wytyczyć granice biwaku, jaki mu wyznaczono.

O ile możliwości urządza się kwatery główne i izby chorych w pobliskich domach.

Jednostki, dla których jest przewidziane regulaminowe tworzenie biwaków są następujące:

w piechocie, w saperach lub czołgach: kompanja;

w lotnictwie: kompanja;

w kawalerji: szwadron;

w artylerji: baterja;

w jednostkach samochodowych: kolumna.

Jednakże potrzeba niezwracania uwagi płatowców zmusza do korzystania ze wszystkich zasłon i, o ile nie można usunąć się z pod obserwacji, do unikania tworzenia regularnych linii łatwych do odszukania.

W większych jednostkach kompanje, szwadrony i baterje grupuje się do biwaku jedne w stosunku do drugich w kolumnie, w linii lub w jakimkolwiek innym szyku z zachowaniem związków taktycznych, w odległościach i odstępach zależnych od terenu i tak ustalonych, aby zapewniły ugrupowanie większych jednostek. Celem zmniejszenia skutków bombardowania odległości te i odstępy nie powinny być zbyt małe.

Warty policyjne i, o ile to jest potrzebne wartę główną, urządza się jak na kwaterach.

188. Pod koniec walki oddziały naogół pozostają na miejscu; zajmowanie kwater sąsiadujących z frontem jest prawie zawsze niebezpieczne, biwak jest więc zawsze zasadą jednostek stanowiących linię bojową.

189. Na froncie urządzonym oddziały trzyma się w pobliżu ich stanowisk bojowych; zajmują one istniejące schrony, lub w razie potrzeby tworzą nowe.

WYBÓR MIEJSC POSTOJU.

190. Kwatery sztabów powinny mieć na usługi dobre drogi i wystarczające środki łączności; wybiera się je w pewnej odległości od punktów (skrzyżowania dróg, stacje kolejowe, budowle i t. d.) szczególnie narażonych na bombardowanie, mogące przerwać działalność dowództwa.

Kwatery piechoty wybiera się jak najbliżej dotychczasowych lub przyszłych linii marszu, aby nie narażać oddziałów pieszych na jakiegokolwiek niepotrzebne trudy.

Kwatery kawalerji i jednostek o zaprzęgu konnym umieszcza się w pobliżu źródeł, rzek, stawów i t. d. lub w miejscowościach, posiadających wystarczający zasób wody.

Kwatery jednostek samochodowych powinny mieć łatwy dojazd, zapas wody do czyszczenia sprzętu oraz pozwalać na ustawienie wozów bez tamowania ruchu.

W braku innych wskazówek, można oceniać pojemność krytych pomieszczeń biorąc za podstawę stosunek: jeden człowiek na dwa metry kwadratowe i jeden koń na trzy metry kwadratowe.

W większości okolic stosunek między stajniami i stodołami, budynkami mieszkalnymi i t. d. jest taki, że zakwaterowanie ludzi jest pewne, gdy znalazło się potrzebne schronienia dla koni.

191. Umieszczenie biwaków zależy od położenia taktycznego i od terenu.

Biwaki urządza się w ukryciu przed obserwacją nieprzyjacielską, oraz o ile możliwości na terenach suchych, o łatwym wyjściu, niedaleko od zasobów wody i drzewa. Roli świeżo zoranej, a dla oddziałów jezdnych sztucznych łąk nie powinno się używać. Unika się rozmieszczania biwaków w bezpośrednim pobliżu zwracających uwagę punktów terenu (skrzyżowania dróg, punkty obserwacyjne i t. d.) szczególnie narażonych na bombardowania i rozpoznanie lotnicze.

Gdy lasy posiadają dogodne warunki i mają łatwe komunikacje można ich z korzyścią użyć jako miejsc rozłożenia biwaków, pod warunkiem zwracania uwagi na ogień. W ten sposób można ukryć znajdujące się tam całe jednostki lub ich części.

W terenie otwartym biwaki powinno się nieregularnie grupować wzdłuż zarośli, w ogrodach i t. p. i maskować je w ten sposób, aby ukryć je przed obserwacją płatowców. Należy unikać tworzenia poprzez pola nowych ścieżek lub dróg, które zwróciłyby uwagę rozpoznania powietrznego.

Biwaki jednostek samochodowych wybiera się w pobliżu dróg. Drogi stara się uwolnić, ale dopiero po przekonaniu się, że ziemia jest dość wytrzymała, aby umożliwiała ruch wozów.

Terenów wojska powietrznego pod żadnym pozorem nie powinno się używać do postoju innych rodzajów broni.

ROZKAZY POSTOJU.

192. Rozkazy postoju podają do wiadomości:

- a) położenie ogólne;
- b) ogólny obszar postoju, przydzielony każdej jed-

nostce bezpośrednio podległej, miejsce jej sztabu oraz miejsce sztabu władzy wydającej rozkaz; w razie potrzeby rodzaj postoju;

c) ogólne środki ubezpieczenia (oddziały ubezpieczające, obrona przeciwlotnicza, przeciwczołgowa, przeciwgazowa i ochrona przed karabinami maszynowymi na samochodach);

d) łączność i środki łączności technicznej, jakie należy uruchomić;

e) zarządzenia w razie natarcia nieprzyjaciela z ziemi lub z powietrza;

f) sposób zaopatrywania i ewakuacji;

g) ewentualnie godziny, w jakich różne jednostki powinny na drugi dzień stanąć pod bronią.

ODDZIAŁ KWATERUNKOWY.

193. Nazwą oddziału kwaterunkowego oznacza się zespół ludzi mających rozpoznać i przygotować postój.

W skład oddziału kwaterunkowego wchodzi w zasadzie: jeden oficer konno na samodzielny oddział, jeden starszy podoficer na bataljon, na dywizjon kawalerji lub artylerji, jeden furjer, kapral lub starszy szeregowiec i dwóch szeregowców na kompanję, szwadron lub baterję.

Do oddziałów kwaterunkowych dodaje się jednostki przeznaczone do wystawiania warty policyjnej.

W zasadzie wyznacza się jednego oficera służby zdrowia, należącego do jednego z oddziałów mających zająć kwaterę lub biwak; oficer ten ma zgóry zbadać jakie należy przedsięwziąć środki dotyczące się higieny oddziałów na postoju.

W jednostkach samochodowych przewozi się kwaterunkowych na jednym z wozów należących do danej jednostki.

PRZYGOTOWANIE POSTOJU.

194. Podział kwater lub biwaku przeprowadza oficer osobno wyznaczony przez dowództwo albo też najstarszy z dowódców oddziałów kwaterunkowych.

Podział należy przeprowadzić szybko w ten sposób, aby wojsko po przybyciu nie musiało czekać. Jeżeli czas nagli, przeprowadza się podział pobieżnie; można poprzestać na prostym podziale miejscowości według map.

Oficer mający podzielić kwatery lub biwak przeprowadza szybko rozpoznanie miejscowości. Jeżeli czas na to pozwala, zasięga on rady władzy miejscowej i zaznajamia się z planami złożonymi w urzędzie gminnym. Jeżeli istnieje przedstawiciel służby postojów, zasięga u niego wiadomości.

Wskazuje on każdemu dowódcy oddziału kwaterunkowego odcinek jego jednostki.

Przeprowadza sam lub każe przeprowadzić zbadanie miejsc pojenia koni, miejsc z których żołnierze będą brali wodę lub gdzie powinni pracować bieliznę. W razie potrzeby, ustawia wartowników przy źródłach.

Ewentualnie każe on natychmiast pilnować pewnych urzędzeń, mających szczególne znaczenie, czyniąc to w myśl otrzymanych rozkazów albo z własnej inicjatywy.

Następnie określa on, o ile jest to potrzebne:

miejsce ustawienia warty głównej;

miejsca ustawienia parków różnych jednostek.

Parki te powinno się o ile możności urządzać blisko oddziałów, nie tamując ruchu, na terenach suchych, umożliwiających łatwe poruszenia, niedaleko od wody, oraz tak, aby były ukryte przed obserwacją powietrzną (zobacz punkt 102). Oznacza on zapomocą tabliczek z napisami miejsca ważnych organów (stanowi-

sko dowództwa, warta główna, źródła i miejsca pojenia koni) i w ten sposób daje wszelkie wiadomości mogące ułatwić ruch.

Dowódcy kwaterunkowych, o ile możliwości wyprzedzają swoich szeregowych. Po pobieżnem zbadaniu swego odcinka ustalają oni zkolei odcinki jednostek podległych. Rozpoznają oni miejsce ustawienia parku i ustalają miejsce ustawienia warty policyjnej. Zachowują jeden lub kilka domów dla chorych i niezdolnych do marszu. W myśl wniosku lekarza przydzielonego do oddziału kwaterunkowego ustalają oni środki, jakie należy przedsięwziąć celem utrzymania higieny w obozie lub na biwaku.

Po przybyciu oddziałów kwaterunkowych kieruje się je do odcinków ich jednostek.

Wystawia się warty policyjne. Jeżeli trzeba zarządzić szczególne środki ostrożności, warty policyjne przecinają wszelką komunikację mieszkańców nazewnątrz, ustawiają czujki u wyjść z kwater, zajmują urzędy telegraficzne i telefoniczne i przejmują korespondencję pocztową w biurach i w skrzynkach na listy. Zapewniają one ochronę urzędzeń, co do których dostały szczególne instrukcje.

Furjerzy rozpoznają domy w częściach kwater, które im wyznaczono, oceniają ich pojemność i wskazują ich przydział zapomocą ruchomych tabliczek, nie robiąc napisów.

Po ukończeniu przygotowania kwater lub biwaku, dowódca każdego oddziału kwaterunkowego sporządza tablicę z informacjami, które warto podać do wiadomości oddziału. Następnie wysyła on starszych podoficerów i furjerów na miejsca, z których można najlepiej sprowadzić każdą jednostkę wprost do jej odcinka. Osobiście udaje się na spotkanie dowódcy swojego oddziału i składa mu meldunek.

ZAJĘCIE POSTOJU.

195. Wojsko może wejść do kwater lub na miejsca biwakowe, skoro tylko rozpoznanie jest ukończone.

Każdy dowódca samodzielnej jednostki lub dowódca oddziału wydzielonego daje znak do zajęcia postoju. Starsi podoficerowie i furjerzy meldują o swych zwiadach dowódcom bataljonów, względnie dowódcom kompanij i prowadzą jednostki do przeznaczonej im części kwater lub biwaku. Chorągiew pozostaje przy dowódcy pułku.

KWATERY ALARMOWE.

196. Jeżeli wojsko może być wezwane do nagłego wystąpienia w razie alarmu, umieszcza się je przede-wszystkiem na parterach domów.

Drzwi zajętych domów pozostawia się otwarte; w razie potrzeby urządza się dodatkowe wyjścia.

Żołnierze śpią w ubraniu, gotowi chwycić za broń, kawalerzyści przy swoich koniach, woźnice przy swych wozach, oficerowie ze swemi oddziałami.

Jeżeli położenie na to pozwala, konie pozostają osiodłane i okiełznane, a wozy zaprzężone.

Artykuł 3.

Służba na kwaterach i na biwakach.

197. Zarządzenia Regulaminu służby wewnętrznej stosuje się na kwaterach, na biwakach i w obozach o ile nie są sprzeczne z niniejszym regulaminem.

Żadnemu oficerowi, ani szeregowcowi nie wolno wydalać się z kwater ani z biwaku, z wyjątkiem spraw służbowych lub na podstawie pozwolenia, którego dowódca samodzielnego oddziału może udzielić wyjątkowo.

KOMENDA KWATER LUB BIWAKU.

198. W każdym miejscu postoju oficer najstarszy stopniem otrzymuje tytuł komendanta kwater lub biwaku.

Naogół jego uprawnienia są takie same, jak uprawnienia dowódcy garnizonu, podane w Regulaminie służby wewnętrznej.

Oficer ten ustala służbę ogólną, ze względu na ochronę, (ochrona przeciwko natarciom na ziemi, ochrona przeciwlotnicza i przeciwgazowa), na karność i na zarządzenia higieniczne, nie wkraczając w służbę wewnętrzną oddziałów, które normalnie nie podlegają jego władzy.

Generałowie, dowodzący w kwaterach lub na biwaku, w których znajduje się razem kilka samodzielnych oddziałów lub ich części, wyznaczają sobie do pomocy wyższego oficera, jako oficera placu, kwater lub biwaku.

SŁUŻBA DZIENNA.

199. W polu zmienia się służbę codziennie.

Wart, oddziałów wydzielonych i robotników dostarczają zawsze jednostki organiczne.

Codziennie odkomenderowuje się w każdym pułku piechoty—jedną kompanję, w każdym pułku kawalerji—pół szwadronu, w każdym pułku artylerji—jedną baterję, w każdej kompanji saperów—jeden pluton, celem dostarczania warty policyjnej, innych wart wewnętrznych i pogotowia. Jednostki te nazywają się służbowemi.

Dowódca jednostki służbowej przeprowadza rozdzielanie żywności; pomagają mu w tem oficerowie służbowi innych kompanij, szwadronów lub baterij.

W bataljonie, lub w formacji odpowiadającej mu,

a tworzącej samodzielny oddział albo wydzielonej, służby dziennej dostarcza jednostka pod dowództwem oficera jednostkę tę bierze się kolejno ze wszystkich oddziałów; dowodzący nią oficer przeprowadza podział żywności.

Wyższy oficer służbowy sprawuje ogólne kierownictwo nad służbą dzienną.

WARTA POLICYJNA.

200. Warty policyjne zapewniają porządek w miejscach postoju. Zmuszają one do stosowania się do przepisów policyjnych, czuwają nad parkami, pilnują ukaranych żołnierzy. Wystawiają one potrzebne do tego celu posterunki i wysyłają patrole. Stosownie do tego określa się ich stan liczebny. Grajek lub trębacz wchodzi w skład każdej warty policyjnej.

Wartę policyjną każdego oddziału bierze się z jednostki służbowej. Jeżeli nie dowodzi nią oficer, pozostaje ona pod bezpośrednią władzą oficera służbowego tej jednostki.

Do warty policyjnej przydziela się pewną ilość gońców potrzebnych do przesyłania rozkazów do bataljonów, kompanij, szwadronów lub baterij.

POGOTOWIE.

201. Rozporządzalna część jednostki służbowej nazywa się **pogotowiem**. Jest ono przeznaczone do dostarczania oddziałów i wart, jakie mogą być zażądane w nadzwyczajnych wypadkach. W tym celu pozostaje ono pod rozkazami wyższego oficera służbowego.

Oficerowie, podoficerowie i szeregowcy pogotowia pozostają zawsze w umundurowaniu i w oporządzeniu, plecaki mają spakowane, konie gotowe do osiodłania.

Pogotowie dostarcza żołnierzy potrzebnych do przejmowania i do przewożenia żywności, przeznaczonej dla jednostki pełniącej wartę.

K A R Y.

202. Aresztowanych trzyma się w granicach kwater lub biwaku kompanji, szwadronu lub baterji.

W każdym oddziale szeregowych skazanych na karę aresztu łączy się razem i umieszcza się pod nadzorem warty policyjnej w lokalu lub pod namiotami, które zastępują areszty oddziałów.

Wojskowych, mogących podlegać sądowi wojennemu oddaje się żandarmerji, celem odprowadzenia do więzienia kwatery głównej (zobacz część XII).

ŚRODKI UTRZYMANIA PORZĄDKU NA POSTOJU.

203. W kwaterach i na biwakach dowództwo wszystkich stopni stara się o porządek, karność i higienę.

Przedsięwzięte są jak najściślejsze środki przeciw pożarom zarówno w kwaterach, jak i w lasach.

Oficerowie i podoficerowie czuwają nad utrzymaniem sprzętu, oporządzenia, broni i podkucia, dbają o czystość ciała, o pielęgnowanie koni, o uprząż i o wozy, o amunicję i o żywność zapasową; zochodzą oni często do kwater, oglądają stajnie i parki, upewniają się, że szeregowcy mają to wszystko, czego powinni im dostarczyć mieszkańcy, surowo karząc wszelkie bezprawne wymagania, starają się podtrzymać dobre stosunki między szeregowcami a ich gospodarzami, przyjmują do wiadomości zażalenia, które wydają się im uzasadnione, czynią im zadość lub meldują o nich.

Bicie w bęben i trąbienie są zakazane w miejscach postoju. Jednakże trąbi się celem zaalarmowa-

nia lub oddania honorów, o ile nie jest to niebezpieczne ze względu na bliskość nieprzyjaciela (zobacz punkt 205).

Komendant kwater lub biwaku ustala znaki (w razie potrzeby sygnały trąbką) oddzielne dla każdego rodzaju alarmu: alarm ogólny, alarm przeciwigazowy, alarm przeciw bombardowaniu.

W kwaterach jak i na biwaku wojsko stale powinno być w możności chwycenia za broń. Każdego wieczoru składa się rzeczy tak, aby były przygotowane do szybkiego nałożenia; siodła i uprząż układa się tak, aby można je było prędko włożyć na konie.

Z chwilą przybycia każdy dowódca jednostki każe przeprowadzić rozpoznanie kierunków dróg wychodzących z kwater.

Wskazuje on w obszarze kwater swojej jednostki miejsce zbiórki, które wszyscy żołnierze powinni znać, aby mogli się tam oddzielnie udać na pierwszy znak, nawet w nocy. W tych miejscach zbiera się jednostki przed wyruszeniem, podczas apelów, inspekcji i t. p.

Oznacza się również pewną dostateczną ilość placów alarmowych, celem zebrania w razie alarmu wszystkich oddziałów, stojących na kwaterach. Ich miejsca podaje się do ogólnej wiadomości. Przeprowadza się rozpoznanie dróg prowadzących do nich.

Miejsca zbiórki i place alarmowe wybiera się w ten sposób, aby nie tamować ruchu na głównych drogach.

Każdy wartownik powinien móc wskazać drogę do warty głównej.

Jest rzeczą ważną, aby nie zakłócać odpoczynku wojska podczas nocy przez przesyłanie rozkazów. O ile niema przeciwnego rozkazu, codziennie rano, o godzinie ustalonej przez dowództwo, kompanie, szwadrony lub baterie trzyma się w gotowości chwycenia za broń i wyruszenia. W tej właśnie chwili dowódcy samodzielnych

oddziałów podają do wiadomości rozkazy wyruszenia, których nie można było wydać poprzedniego wieczoru. Wyjątek stanowią oddziały lub ich części, które powinny wyruszyć przed ustaloną godziną. W tym wypadku pobudkę o pożądaną godzinie przeprowadzają gońcy jednostek.

Artykuł 4.

Ubezpieczenie kwater i biwaków.

204. Niezależnie od środków ochrony ustalonych dla całego postoju, każdy komendant kwater lub biwaku wydaje zarządzenia potrzebne do ubezpieczenia kwater lub biwaku na wypadek natarcia na ziemi lub z powietrza. Zarządzenia te podaje on do wiadomości dowódców samodzielnych oddziałów.

Wyjść lub bezpośrednich dostępów pilnują jednostki, których siłę zmienia się zależnie od położenia. Raz poprzestaje się na umieszczeniu czujek, innym zaś razem wystawia się placówki, które stawiają barykady na drogach dojścia i w celu obrony fortyfikują miejsca, które warto utrzymać w chwili natarcia. Każda barykada powinna być tak urządzona, aby w razie potrzeby umożliwiała przechodzenie łącznikowych, gońców, kolarzy i samochodów.

W zasadzie każdy samodzielny oddział sam pilnuje wyjść w swoim odcinku z wyjątkiem artylerji, czołgów, lotnictwa oraz oddziałów samochodowych, których cała obsługa jest zajęta utrzymaniem sprzętu.

Niekiedy wyznacza się jakąś jednostkę wziętą z jednego lub z kilku oddziałów, byle nie pogotowie, celem utworzenia odwodu. Jednostka ta zajmuje kwatery alarmowe lub biwakuje.

Drogi komunikacyjne pozostawia się wolne; w razie potrzeby przygotowuje się dodatkowe wyjścia w obszarze kwater lub nazewnątrz tychże.

Jednostki obrony przeciwlotniczej lub plutony karabinów maszynowych powinny być gotowe do odparcia napadów powietrznych.

W razie bombardowania, o ile na kwaterach są wytrzymałe schrony, oddziały zostają naogół na miejscu, kryjąc się w tych schronach. W przeciwnym razie udają się one poza kwatery na przewidziane i wybrane place alarmowe, z uwzględnieniem w danym wypadku sposobu ognia nieprzyjacielskiego, albo też zajmują rowy strzeleckie tak urządzone, aby chroniły je przed odłamkami pocisków. Korzystanie z piwnic może być bardziej niebezpieczne, niż pożyteczne.

ROZDZIAŁ IV.

PRZEPISY WSPÓLNE DLA MARSZÓW I POSTOJÓW.

ODDAWANIE HONORÓW I ZEWNĘTRZNE OZNAKI USZANOWANIA¹⁾.

205. W polu podczas marszów jednostki oddają honory jedynie swoim dowódcom kompani, szwadronu, baterji, bataljonu, dywizjonu kawalerji lub artylerji oraz dowódcom podobnych jednostek, wreszcie dowódcom samodzielnych oddziałów, jako też generałom, gdy oddziały spotykają ich pierwszy raz w danym dniu.

W tym celu w marszu oddziały piesze przyjmują równy krok, oddziały jezdne i jadące na wozach po-

¹⁾ Te same przepisy tyczą się i manewrów. Jednakże podczas manewrów, na kwaterach używa się zawsze znaków bębniem lub trąbką celem oddania honorów.

prawiają pozycję; wszyscy zwracają głowę w stronę dowódcy, który się z nimi spotyka lub ich mija. Każdy zostaje na swoim miejscu.

Podczas odpoczynków każdy żołnierz podnosi się oddzielnie, przyjmuje postawę zasadniczą i zwraca się frontem do dowódcy, który przed nim przechodzi. Żołnierze trzymający konie lub siedzący przy kierownicy poprawiają tylko pozycję.

Odosobnieni żołnierze (gońcy, kolarze i t. d.) salutują.

Na postoju salutują wszyscy wojskowi. Jedynie warty policyjne oddają honory.

Daje się znaki trąbką lub bębniem z wyjątkiem wypadków, gdy to może być niebezpieczne ze względu na bliskość nieprzyjaciela.

Oddziały stojące na czatach nie oddają honorów, z wyjątkiem wart policyjnych.

KOLEJNOŚĆ SŁUŻBY JEDNOSTEK.

206. Aby uniknąć poddawania pewnych jednostek nadmiernym trudom, dowództwo w granicach, na jakie pozwala położenie, zmienia kolejno jednostki w pełnieniu różnych służb.

W marszu oddziały, o ile nic w tym nie przeszkadza, kolejno idą na czele jednostki (pułk, brygada, a nawet dywizja), do której należą.

Tak samo w każdym samodzielnym oddziale jednostki zmieniają się kolejno w pełnieniu służby dziennej.

HIGJENA ODDZIAŁÓW.

207. Często się zdarza, że różne oddziały kolejno zajmują te same miejscowości lub te same miejsca biwakowe. W tych warunkach rozwojowi epidemii może

zapobiec jedynie ciągle przestrzeganie szczególnie surowych przepisów higienicznych. Główne z tych przepisów są następujące.

Do picia wolno używać tylko tej wody, którą dowództwo oznaczyło jako zdatną do tego.

Oddziały w żadnym razie nie kwaterują w domach, niezdezynfekowanych, w których są lub byli ludzie zakaźnie chorzy. Domy te oznacza się zapomocą tabliczek umieszczanych przez służbę kwater, albo też przez oddział, do którego należeli chorzy. Tabliczki te zostawia się na miejscu przy wyruszeniu oddziału.

O każdym wypadku choroby zaraźliwej lub epidemicznej donosi się natychmiast wyższej władzy, która jak najprędzej zarządza odpowiednie środki.

Na postoju i podczas każdego dłuższego zatrzymania się urządza się miejsca ustępowe, których użycie jest obowiązkowe, z wykluczeniem jakiegokolwiek innego miejsca. Miejsca ustępowe zasypuje się zawsze starranie przed wyruszeniem i oznacza w sposób bardzo widoczny.

Odpadki zabitych zwierząt i skóry padłych koni zakopuje się głęboko.

Pali się pozostałości i odpadki wszelkiego rodzaju.

Potrzebne badania higieniczne kwater i biwaków należą do służby zdrowia.

PRZEPISY SZCZEGÓLNE TYCZĄCE SIĘ MAŁYCH JEDNOSTEK.

208. Małe jednostki, jak np. kawalerja dywizyjna, oddziały saperów, taborów, służby administracyjne, zdrowia i t. d. jako też małe oddziały chwilowo oddzielone od swoich jednostek przydziela się w zasadzie pod względem kwaterowania, zaopatrzenia w żywność

i amunicję, zabiegów medycznych i weterynaryjnych oraz ewakuacji do samodzielnego oddziału, wyznaczonego przez dowództwo. Jeżeli nie można było uprzednio przeprowadzić tego wyznaczenia, wówczas przydzielenie tych jednostek i oddziałów do wspomnianych oddziałów samodzielnych jest obowiązkiem komendy postoju.

KUCHNIA.

209. W polu, gdy oddziały nie są zaopatrzone w kuchnie polowe, gotują one plutonami lub sekcjami (działonami).

W zasadzie podoficerowie jedzą z kuchni żołnierskiej.

LISTY OCHRONNE I POSTERUNKI.

210. Celem listów ochronnych jest zapewnienie nienaruszalności pewnych urządzeń publicznych lub prywatnych, do których ze względu na dobro wojska należy zabronić wstępu oddziałom. Urządzenia te oznacza się zapomocą widocznych tablic; obsługa tych urządzeń jest zaopatrzona w rozkaz pisemny podpisany przez generała i zaopatrzony w pieczęć jego sztabu.

Posterunki pełniące służbę ochrony powinny być szanowane, jak wartownicy. Urządzeń korzystających z listów ochronnych pilnuje żandarmerja polowa.

CZĘŚĆ IX.

OGÓLNE ZASADY WYKONANIA TRANSPORTU WOJSKA.

Artykuł I.

Postanowienia ogólne.

211. Zależnie od odległości, jaką trzeba przebyć i od rozporządzalnych środków, przewozi się wojsko koleją, samochodami lub drogą wodną.

W obecnem położeniu transport drogą powietrzną można brać w rachubę jedynie dla pojedynczych ludzi, dla małych oddziałów lub dla pilnego zaopatrzenia.

We wszelkich okolicznościach dowództwo przedsięwzięcie potrzebne środki, aby zapewnić bezpieczeństwo komunikacji i porządek na tyłach w kraju nieprzyjacielskim.

212. Bez względu na rodzaj stosowanego środka transportu, wojsko powinno trzymać się pewnych ogólnych zasad:

a) uprzednie rozpoznanie przez oficera ustalonych punktów załadowania (stacje kolejowe, rampy, porty i t. d.) i pobliskich miejsc, w których można przeprowadzić przygotowania do załadowania (podział na części i t. d.).

Oficer ten nawiązuje łączność z organem technicz-

nym (komisja wojskowa stacji kolejowej, komisja wojskowa portu i t. d.) mającym dostarczyć materiału do transportu: otrzymuje on od niego wiadomości o miejscowych przepisach i o godzinach, w jakich należy zacząć i ukończyć załadowanie.

b) Podział na części jednostek, załadowywanych na obranych miejscach, na które przychodzą one kolejno w sposób ustalony przez dowództwo. Podział ten musi umożliwiać równoczesne i oddzielne ładowanie ludzi, zwierząt i sprzętu.

c) Przeprowadzenie załadowania w porządku i szybko.

d) Zastosowanie środków karności i bezpieczeństwa odpowiednich do stosowanego rodzaju transportu (warta policyjna, oficer służbowy, przydzielenie oficerów i podoficerów do każdej jednostki transportowanej i t. d.).

e) Rozdział żywności na czas przejazdu i żywność na czas po wyładowaniu, w którą naogół należy zaopatrywać oddziały przed wyruszeniem.

f) Przeprowadzenie wyładowania w porządku i szybko. Celem, który należy osiągnąć jest jak najprędzej ustawić oddziały w szyku marszowym, w jak najkrótszym czasie uwolnić materiał transportowy i opróżnić punkty wyładowania.

g) Zachować jak najściślejszą tajemnicę, zarówno co do marszruty, jak i miejsca przeznaczenia.

Artykuł 2.

Transporty kolejowe.

213. Transport kolejowy można stosować do wszystkich broni. Ma on wielką wydajność oraz tę zaletę, że zachowuje jednostki zgrupowane wraz z ich środkami;

wymaga on jednakże przygotowania i prawie zawsze marszów oraz zbiórek przy załadowaniu i wyładowaniu.

Wykonanie jego wymaga naogół znacznego przeciągu czasu.

1. WIADOMOŚCI OGÓLNE.

SPRZĘT STACYJNY.

214. Wojsko używa do załadowania i do wyładowania:

peronów towarowych lub peronów wojskowych, z platformą wyłożoną kamieniami na poziomie podłóg wagonów;

albo też ramp handlowych lub ramp wojskowych specjalnych z platformą wyłożoną kamieniami na poziomie szyn, co wymaga używania ramp ruchomych;

albo też ramp czołowych, leżących na poziomie podłogi wagonów i na przedłużeniu linii kolejowej, co umożliwia ładowanie i wyładowanie ciężkiego sprzętu.

POCIĄGI WOJSKOWE.

215. Pociągi wojskowe zawierają pewną zmienną ilość krytych wagonów i platform, zależnie od używanego składu, w tem jeden wagon dla oficerów i dwa furgony służbowe. Do transportów operacyjnych używa się w zasadzie składów jednolitego typu.

POJEMNOŚĆ I URZĄDZENIE WAGONÓW.

216. Transport ludzi.—Ludzi przewozi się w wagonach towarowych, w zasadzie zaopatrzonych w ruchome ławki i słomę do spania, albo też wyjątkowo w wagonach osobowych.

Zależnie od wzoru wagony mieszczą — 32 do 40, a niekiedy 44, 50, a nawet 60 ludzi; kartka na ścianie wykazuje pojemność każdego wagonu.

Broń i plecaki układa się naogół przy krótszej ścianie wagonu.

Oświetla się wagony zapomocą latarek kwatrowych. Do latarek wolno używać tylko świec.

Transport koni.—Wagony towarowe przewożą 6 do 8 koni, zależnie od ich wielkości. Konie umieszcza się wzdłuż wagonu, głowami do środka wagonu, przywiązuje się je do pierścieni umieszczonych na suficie i do podpory drzwi.

Transport wozów.—Wozy ładuje się na platformy, albo na lory rozmaitych wzorów. Do niektórych rodzajów sprzętu można używać tylko specjalnych wagonów.

Załadowana jednostka powinna, z uwzględnieniem przepisów załadowania, jak najlepiej wyzyskać oddany jej do rozporządzenia tabor kolejowy.

Z dodatkowego sprzętu potrzebnego do załadowania część ma oddział wojskowy i tę przynosi on ze sobą, resztę dostarczają na miejsce kompanie kolejowe.

2. PRZEPROWADZENIE ZAŁADOWANIA I WYŁADOWANIA.

217. Podczas transportów mobilizacyjnych i koncentracyjnych załadowanie wykonywa się w kolejności i na stacjach ustalonych w planie transportu sporządzonym w czasie pokoju.

Wyładowania transportów koncentracyjnych wykonywa się staraniem komisji regulujących, które pozostają w łączności z tak zwanymi oficerami postoju, mającymi za zadanie przeprowadzenie poruszeń drogą lądową po wyładowaniu.

Podczas transportów operacyjnych regulująca komisja załadowcza przeprowadza urządzenie stacji wyjazdowych, pilnuje, aby puste składki pociągów przybyły do punktów załadowania oraz nadzoruje odejście pociągów. Regulująca komisja wyładowcza przeprowadza wyładowania i zapewnia powrót pustego taboru kolejowego.

Szczegóły organizowania i przeprowadzania załadowań reguluje jeden z członków komisji regulującej wraz z oficerem sztabu zainteresowanej wielkiej jednostki (rozdział miejsc załadowania, podział jednostki transportowanej na części, rozkład godzin załadowania i t. d.).

Przy wyładowaniu podobne porozumiewanie się ma miejsce na regulującej stacji wyładowczej pomiędzy regulującą komisją wyładowczą, a oficerem sztabu przewożonej jednostki, którego wysyła się samochodem albo pierwszym pociągiem. Oficer ten reguluje ruchy drogą lądową jednostek wyładowanych.

218. We wszystkich wypadkach jednostki powinny stosować się do przepisów następujących.

a) Wysyłanie naprzód oficera na stację wyjazdową.

Dowódca samodzielnego oddziału przed wyruszeniem wysyła oficera łącznikowego na stację załadowczą, aby podać komisarzowi wojskowemu, a w braku tegoż zawiadowcy stacji dokładny stan liczebny (ludzie, konie, wozy, sprzęt) każdego członu załadowywanego. Oficer ten otrzymuje wiadomości o przewidzianym punkcie załadowania, o godzinie, od której można przeprowadzać sprawdzanie stanu pociągów dowiadyuje się o godzinach rozpoczęcia i ukończenia załadowania wreszcie o miejscowych przepisach. Równocześnie rozpoznaje on dostępy do miejsca załadowania, drogi dojś-

cia i miejsca, w których można przeprowadzić przygotowania do załadowania.

b) Rozkazy jakie ma wydać dowódca jednostki załadowywanej. — Dowódca oddziału wydaje rozkazy przygotowawcze do załadowania; rozkazy te tyczą się:

ubioru;

składu warty policyjnej;

ilości grup załadowczych;

żywności i paszy, jaką należy zabrać ze sobą;

w razie potrzeby, słomy do spania dla ludzi i ściółki dla zwierząt;

przewiezienia na stację żywności, paszy, zaopatrzenia i różnych dodatkowych rzeczy.

c) Sprawdzanie stanu pociągu. — Jeden oficer z każdego oddziału załadowywanego wraz z podoficerem (a w razie potrzeby z oficerem prowadzącym grupy załadowcze) udają się na stację, wyprzedzając jednostkę.

Sprawdza on stan pociągu, zapisuje pojemność każdego wagonu lub platformy i notuje ją na każdym wagonie, każe ponumerować wagony, i sporządza wykaz ich przeznaczenia, który jak najprędzej przesyła dowódcy oddziału.

Sprawdza on, czy wagony kryte są urządzone (ławki i pierścienie dla koni), czy pojemność ich odpowiada potrzebom i czy dodatkowy sprzęt załadowczy dostarczony przez kompanie kolejowe znajduje się w dostatecznej ilości.

d) Szyk i podział na części jednostki załadowywanej.

Uwaga. — Jednostki zaopatrzone w pełen sprzęt specjalny (artylerja ciężka, czołgi i t. p.) załadowują się zgodnie ze szczegółowymi przepisami zawartymi w regulaminach broni.

Godzinę przybycia jednostki na stację ustala się z uwzględnieniem czasu potrzebnego do załadowania jak również czasu niezbędnego do manewrowania na stacji przed wyruszeniem pociągu.

Dowódca zatrzymuje oddział na miejscu wybranem do przeprowadzenia podziału na części; jednostka przybiera taki szyk, aby uniknąć tamowania ruchu.

Przystępuje następnie, według wykazu przeznaczenia wagonów, do podziału koni, do rozdziału wozów pomiędzy platformy i do utworzenia grup załadowniczych. Grupy koni i wozów doprowadza się przed przeznaczone dla nich wagony.

Oficer, który sprawdzał stan pociągu przystępuje do podziału jednostki; dzieli on ją na grupy odpowiadające pojemności każdego wagonu i wyznacza komendantów wagonów.

W piechocie podział ludzi, koni i wozów odbywa się równocześnie, w jednostkach jezdnych i samochodowych podział ludzi przeprowadza się po załadowaniu koni i wozów.

e) Załadowanie i wyładowanie ludzi, koni i sprzętu.—Załadowanie i wyładowanie ludzi, koni i sprzętu przeprowadza się zgodnie ze specjalnymi zarządzeniami każdej broni.

Załadowanie i wyładowanie sprzętu wymaga szczególnej uwagi, przeprowadza się je na peronie, albo też na rampie zapomocą ruchomych ramp i z zastosowaniem różnych sposobów (ładowanie wprost na platformę, ładowanie zapomocą platformy pomocniczej, ładowanie przez rampę czołową).

Natychmiast po wyładowaniu, prowadzi się ludzi poza obręb stacji, gdzie napowrót łączy się ich w jednostki. Na peronie lub na rampie pozostają jedynie grupy mające przeprowadzić wyładowanie koni, wozów i sprzętu.

Artykuł 3.

Transporty samochodowe.

219. W zasadzie transporty samochodowe służą do przedłużania transportów kolejowych. W pewnych okolicznościach i na stosunkowo wielkich odległościach mogą one również je zastępować.

220. Bez względu na rodzaj załadowanych oddziałów dowództwo kolumny samochodowej sprawuje pod względem technicznym dowódca jednostki transportującej, który ma poza tem powierzone wykonywanie rozkazów transportowych dowództwa.

Jednakże o ile położenie tego wymaga, a szczególnie w razie wkraczania nieprzyjaciela lub gdy chodzi o manewr oddziałów przewożonych na samochodach, dowódca przewożonego oddziału jest upoważniony na swoją odpowiedzialność wydawać rozkazy dowódcy jednostki transportującej, uwzględniając przytem potrzeby techniczne.

WARUNKI UŻYCIA SAMOCHODÓW.

221. Transporty oddziałów na samochodach są ograniczone do przewożenia wojska wraz ze sprzętem bojowym i niezbędnym sprzętem sanitarnym oraz, o ile to jest potrzebne, z pewną ilością zaprzęgów.

Transporty organizuje się w kolumny maszerujące określonymi drogami.

Poza szczególnymi okolicznościami, wykonywany przejazd powinien być zawsze większy niż 20 kilome-

trów—dla piechoty, niż 60 kilometrów dla artylerji bez zaprzęgów, niż 10 kilometrów — dla lekkich czołgów.

Przeciętny przemarsz dzienny może dochodzić do mniej więcej 80 kilometrów.

Samochodów można używać do przewożenia plecaków szeregowych, nawet jeżeli przejazd jest mniejszy od 20 kilometrów.

PRZECIĘTNA SZYBKOŚĆ KOLUMN.

222. Przeciętna szybkość kolumn w dzień wynosi 12 do 15 kilometrów na godzinę. W nocy niekiedy znacznie zmniejsza się ją, zwłaszcza, gdy kolumny nie można oświetlać.

POJEMNOŚĆ I URZĄDZENIE SAMOCHODÓW.

223. W obecnym stanie jeden samochód ciężarowy, zależnie od typu, może przewozić: 16 do 22 żołnierzy z oporządzeniem, 3 do 4 wózków karabinów maszynowych, kuchnię polową, 2 osie ¹⁾ armat 75 mm, 2 do 5 tonn różnego sprzętu. Specjalnie urządzonego samochodu ciężarowego może przewozić: 3 do 5 koni lub 1 lekki czołg (samochody co najmniej 5 tonnowe).

Samochód półciężarowy może przewozić: 12 do 15 żołnierzy z oporządzeniem, kuchnię polową, 1 do 1¹/₂ tonny różnego sprzętu. Samochód osobowy, zabiera 3 do 5 żołnierzy z oporządzeniem.

Samochody ciężarowe są zaopatrzone naogół w ławki do zdejmowania.

¹⁾ Chodzi o ilość osi, to znaczy, że można załadować albo same (bez przodków) dwa działa, albo dwa jaszcz (bez przodków), albo działo lub jaszcz z przodkiem. (Przy p. tłum.).

W każdej kolumnie przewożącej bataljon lub dywizjon artylerji przewiduje się 1 lub 2 pomocnicze samochody.

WYKONANIE TRANSPORTÓW.

224. Uwaga. — Wykonanie transportów czołgów lekkich stanowi przedmiot osobnych przepisów, umieszczonych w regulaminie musztry tych jednostek.

A. Organizowanie transportów.

225. Przedstawiciel służby samochodowej, zwany „kierownikiem transportu” reguluje wraz z zainteresowanym sztabem szczegóły zorganizowania i wykonania poruszenia: miejsca załadowania i wyładowania, marszuty, ruch, rozczłonkowanie kolumn i t. d.

Miejsca załadowania urządza się w dostatecznej ilości, aby szybko załadować: w zasadzie 1 na bataljon, dywizjon artylerji lub kompanję czołgów i 1 na kuchnię polowe pułku piechoty. Miejsca te, wybrane na drogach wyłożonych kamieniami, powinny umożliwiać ustawienie samochodów ciężarowych zboku, jeden od drugiego w odległości 5 do 10 metrów.

B. Rozkazy, jakie musi wydać dowódca oddziału załadowywanego.

226. Dowódca oddziału wydaje rozkazy przygotowawcze do załadowania, dotyczące się:

ubioru;

sprzętu, jaki należy zabrać (sprzęt bojowy, bagaż);

zaprzęgów, które przewiezie się samochodami;

ludzi wyznaczonych do ładowania;

żywności i paszy;

transportu sprzętu i bagażów aż do miejsca załadowania;

przeznaczenia jednostek i sprzętu nie zabranych na samochody.

C. Przepisy załadowania.

227. Jeden z oficerów taboru samochodowego wyznaczony na komendanta miejsca załadowania kieruje przygotowaniem i przeprowadzeniem załadowania. Jest on za nie odpowiedzialny.

Ustala on ustawienie i podział wozów w terenie.

Pomaga mu wysłany naprzód oficer łącznikowy z oddziału załadowywanego. Otrzymuje on od tegoż oficera potrzebne wiadomości o stanach liczebnych, o ciężarze i o rodzaju sprzętu, który należy zabrać, i natomiast wskazuje mu, jakie zarządzenia należy wydać.

Oddział zatrzymuje się na miejscu oczekiwania, wybranem w pobliżu miejsca załadowania. Szeregowi wyznaczeni do ładowania bagażów stoją uszykowani w gotowości. Oficer łącznikowy dzieli oddział na grupy, odpowiadające pojemności każdego samochodu ciężarowego. Grupy te doprowadza się kolejno do punktu zwanego „punktem rozłosowania”, w którym stoją obok siebie pomocnicy kierowców każdej jednostki samochodowej; pomocnicy ci prowadzą każdą grupę poza samochód przydzielony tej grupie, w przerwę zachowaną między wozami.

Ładowanie ludzi. Ładowanie zaczyna się na znak dany przez komendanta miejsca załadowania. Żołnierze wchodzi do swego samochodu i składają broń i plecaki według wskazówek dowódcy samochodu. Pojemność wozów wyzyskuje się w całej pełni.

Szeregowi wyznaczeni do ładowania sprzętu i bagażów zajmują miejsca w samochodach bagażowych.

Oficerowie 1 wsiadają na wozy dowódców jednostek samochodowych, albo też wraz ze swoimi oddziałami.

Ładowanie sprzętu. Wózki karabinów maszynowych ładują na ramionach szeregowi kompani karabinów maszynowych.

Kuchnie polowe ładuje się na samochody bez bud zapomocą specjalnych równi pochyłych na ramionach, albo też używając ciągnika, połączonego liną z kuchnią polową. Czynność ta odbywa się na oddzielnem miejscu załadowania. Tabory bojowe saperów można ładować w ten sam sposób.

Sprzęt artylerji polowej ładuje się w ten sam sposób, jak kuchnie polowe, ale na samochody z budami.

Transportowanie sprzętu artylerji ciężkiej i mostów pojazdowych jest rzeczą wyjątkową. Transport ten wykonywa się zapomocą przewożenia na własnych samochodach, albo też ciągnięcia sprzętu kołowego (szybkość jest wówczas znacznie zmniejszona) albo wreszcie — co jest lepsze — zapomocą połączenia obu tych sposobów. Sposoby załadowania zmieniają się zależnie od rodzaju sprzętu.

D. Wyruszenie i karność.

228. Część szeregowych przewożonych w samochodach na czele i na końcu każdej kompani jest wartą policyjną. Tych wart policyjnych używa się podczas odpoczynków, o ile to jest potrzebne.

Po ukończeniu załadowania na różnych miejscach „kierownik transportu” wysyła jednostki samochodowe, do punktu wyjściowego, w którym tworzy się kolumnę

Kolumny są szeroko rozczłonkowane.

Mniej więcej co dwie godziny zarządza się 10 minutowy odpoczynek, podczas którego można pozwolić zsiąść żołnierzom, którzy o to proszą. Podczas tego przystanku można, o ile to jest potrzebne, zaopatrzyć kolumnę w wodę i w benzynę.

O ile zarządza się dłuższe odpoczynki, żołnierze zsiadają z samochodów.

Każdy zepsuty wóz holuje się natychmiast; jeżeli holowanie jest niemożliwe rozdziela się szybko ludzi między samochody pomocnicze.

E. Przybycie do miejsca przeznaczenia. Wyładowanie.

229. Rozkazy dotyczące się wyładowania wydaje się rozmaitym kolumnom w tak zwanym punkcie drugiego przeznaczenia, który obiera się w końcowej części przebiegu. Począwszy od tego punktu, kieruje się jednostki ku ustalonym zgóry miejscom wyładowania.

Dowódca przewożonego oddziału kieruje czynnościami wyładowania, które należy szybko przeprowadzić aby jak najprędzej uwolnić sprzęt samochodowy i drogi

Jednostki przyprowadza się do porządku i kieruje na wyznaczone stanowiska.

Artykuł 4.

Transporty wodne.

230. Transporty wodne można przeprowadzać na kanale albo na rzece.

O ile transportowanie kanałem, ze względu na przekraczanie śluz jest powolne, o tyle może ono mieć bar-

dzo znaczną wydajność na rzece o swobodnym przebiegu.

Transporty te mogą oddać wielkie usługi zaopatrywaniu, szczególnie w ciężki materiał oraz przy ewakuacji chorych i rannych, jednakże stanowią one wyjątek o ile chodzi o jednostki poza wielkimi arterjami rzeczными, takimi jak np. Ren.

231. Główne typy używanych łodzi są następujące.

a) Do transportowania sprzętu:

1) galar, którego pojemność jest rozmaita zależnie od rzeki (500 tonn na Rodanie, 500 do 1200 tonn na Sekwanie poniżej Paryża, 1000 do 3000 tonn na Renie);

2) lekka łódź flamandzka o pojemności około 300 tonn;

3) inne łodzie małych wymiarów, których pojemność nie przekracza 200 tonn, jak np. łódka przewożąca na rzece Ourcq i łódka o pojemności 60 do 80 tonn.

Szybkość wynosi 1.5 do 3.5 kilometra na godzinę, zależnie od sposobu napędu. Może ona dojść do 10—20 kilometrów podczas płynięcia z prądem po wielkich arterjach rzecznych. Przekroczenie śluzy na kanale odpowiada pod względem zużycia czasu przepłynięciu jednego kilometra.

b) Do transportów na Renie:

wielkie parowce reńskie, mogące wziąć do 1500 ludzi bez bagażów, albo też 700 do 800 ludzi jedynie z bronią i z plecakami.

Jeżeli transportowany oddział jest mniejszy, można do niego dołączyć kilka wozów (kuchni polowych, wózków karabinów maszynowych i t.p.).

Szybkość tych parowców wynosi przeciętnie 25 kilometrów na godzinę.

ORGANIZOWANIE TRANSPORTÓW.

232. Komisja regulująca żeglugi ustala z zainteresowanym sztabem szczegóły zorganizowania i wykonania poruszeń, porty rzeczne załadownicze i wyładownicze, rozczłonkowanie kolumn.

Jednego oficera z oddziału, który ma być przewieziony wysyła się naprzód do komisji portu załadowniczego w celu zawiadomienia jej o stanach liczebnych i o ciężarze sprzętu, jaki ma być załadowany, oraz celem zbadania różnych miejsc załadowania, dostępu do nich, jak również miejsca oczekiwania, na którym przeprowadzi się podział oddziału na części.

ZAŁADOWANIE I WYŁADOWANIE.

233. Po ukończeniu podziału oddziału przeprowadza się załadowanie pod kierownictwem technicznym komisji portowej, rozpoczynając od sprzętu i od koni.

Wyładowanie odbywa się w odwrotnym porządku, pod kierownictwem technicznym komisji portu wyładowniczego. Komisja ta wskazuje dowódcy oddziału miejsce zbiórki, na którym porządkuje się oddział przed wyruszeniem.

KARNOŚĆ I POLICJA.

234. Dowódcy oddziałów nie powinni zupełnie wkraczać w sprawy prowadzenia łodzi. Wymagają oni od wojska porządku i karności jak również zachowywania tych przepisów policyjnych, jakim podlega obsługa.

Wystawiają oni wystarczającą ilość wart policyjnych.

Artykuł 5.

Transporty morskie.

235. Dróg morskich używa się do transportu na teatr działań wojennych, oddzielony morzem od kraju macierzystego, albo też na wybrzeżach tegoż celem odciążenia dróg lądowych.

UPRZEDNIE ZARZĄDZENIA.

236. W sztabie wielkiej jednostki, która ma być transportowana, wyznacza się oficerów, celem dania komisji portowej* wiadomości potrzebnych do przygotowania transportów i do rozdzielenia wielkiej jednostki pomiędzy statki jak również celem ułatwienia czynności załadowania.

Każdy dowódca batalionu, dywizjonu i t. p. wysłał uprzednio, o ile możliwości w przeddzień załadowania, jednego oficera mającego nawiązać łączność z komisją portową, rozpoznać miejsce nadbrzeża, w którym stoi na kotwicy statek przydzielony dla jego oddziału oraz miejsce gdzie ma czekać jego jednostka na załadowanie. Oficer ten otrzymuje od komisji portowej wykaz załadowania, zawierający wszystkie potrzebne rozkazy, a szczególnie wskazujący statek przydzielony jednostce i jego miejsce na brzegu, dowódcę oddziałów załadowanych na pokład, oficera przeprowadzającego załadowanie całości, podział jednostki celem załadowania, rozdział sprzętu i wozów między ładownię okrętu i międzypokład, dni i godziny, w których każda część oddziału powinna stawić się na brzegu, marszruty dojścia na brzeg, służbę wart i oddziałów roboczych wyznaczonych do ładowania, przepisy dotyczące się przeprowadzenia załadowania każdej części.

Z chwilą przybycia na miejsce oczekiwania

oddział dzieli się na części, zgodnie ze wskazaniem wykazu załadowania. Przed załadowaniem opróżnia się zupełnie zbiorniki benzyny wozów samochodowych.

OKRĘTY UŻYWANE DO TRANSPORTU.

237. Transportowanie jednostek i ich zaopatrzenie przeprowadza się w zasadzie na okrętach marynarki handlowej.

Jedynie w bardzo wyjątkowych wypadkach używa się do tego okrętów wojennych.

ORGANIZACJA GRUP TRANSPORTU. — KARNOŚĆ.

238. Zależnie od okoliczności transporty płyną osobnione albo też zgrupowane. Wszystkie sprawy dotyczące się ruchu statków i osłony grup transportu regulują władze morskie.

Nawet po wyładowaniu należy zachować jak najściślejszą tajemnicę co do wydanych zarządzeń i przebytych dróg.

Najstarszy stopniem oficer z oddziałów załadownych sprawuje funkcje dowódcy jednostki na pokładzie. Bez względu na swój stopień podlega on komendantowi okrętu w sprawach dotyczących się żeglugi, karności ogólnej na pokładzie, oraz wykonywania przepisów ratunkowych. Porozumiewa się on z komendantem okrętu celem ułożenia tablicy służby dziennej oddziałów, zarządza wystawienie potrzebnych wart policyjnych, reguluje sprawy ubioru i udziału jadących żołnierzy w ogólnej służbie na pokładzie.

Przepisy na wypadek rozbicia powinny być wszystkim znane oraz stanowić przedmiot częstych ćwiczeń alarmowych.

WYŁADOWANIE.

239. Wyładowanie przeprowadza się w taki sam sposób, jak załadowanie, ale w odwrotnym porządku pod kierownictwem techniczem komisji portu wyładowczego lub wyższego oficera, kierownika służb portu podstawy morskiej.

CZĘŚĆ X.

TABORY I KOLUMNY.

Artykuł 1.

Postanowienia ogólne.

240. Amunicję, sprzęt i żywność, które są potrzebne bezpośrednio różnym oddziałom do walki i do życia, przewożą organa towarzyszące im, znajdujące się jak najbliżej tych oddziałów i wchodzące w bezpośrednią styczność z nimi. Organa te stanowią **tabory bojowe** i **tabory pułkowe**.

Kolumny przewożą różnego rodzaju sprzęt przeznaczony do uzupełniania taborów lub składów, albo też do tworzenia ruchomych zapasów. Wyjątkowo zaopatrują one wprost oddziały.

Słowo „k o l u m n a” może również oznaczać zbiór pewnej ilości środków przewozowych, transportujących wojsko lub sprzęt drogą lądową, wodną lub powietrzną.

Tabory i kolumny tworzy się stosownie do okoliczności z wozów konnych lub samochodowych, ze zwierząt jucznych, względnie z płatowców.

241. Tabory i kolumny należące do różnych służb mogą być połączone w grupy, których skład i rozczłonkowanie jest zmienne zależnie od położenia i od porządku nagłości potrzeb, które trzeba zaspokoić. Przy tworzeniu tych grup uwzględnia się jak najbardziej rodzaj ich różnych części składowych (o zaprzęgu kon-

nym lub o ciągu samochodowym), aby uczynić je, o ile możliwości ich najwięcej jednorodne pod względem szybkości i łatwości posuwania się. Z tego samego względu dzieli się każdą grupę na podgrupy złożone z części o takiej samej szybkości.

Rozkazy operacyjne ustalają skład każdej grupy, jej miejsce w ogólnym uszykowaniu jak również dowództwo grupy.

Artykuł 2.

Tabory bojowe.

242. Tabory bojowe przewożą amunicję jak również sprzęt i zaopatrzenie najpotrzebniejsze na polu bitwy. Obejmują one:

w samodzielnym oddziale: jaszczce i wozy amunicyjne, wozy sprzętu łączności, wozy narzędziowe, z materiałami wybuchowymi, z lekarstwami, ze sprzętem przeciwwgazowym, wozy na wodę, na żywność i na bagaże, kuchnie polowe i t. p.;

w dywizji piechoty i w dywizji kawalerji: organa dywizyjne przewożące amunicję, sprzęt saperski, łączności, formacje sanitarne, i t. p.;

w korpusie: podobne elementy, należące do oddziałów nie wchodzących w skład dywizyj.

Tabory bojowe oddziału samodzielnego idą zawsze jak najbliżej za swoją jednostką. Połączenie oddziału i jego taboru bojowego tworzy kolumnę bojową tego oddziału.

Tabory bojowe dywizyj i korpusów postępują za kolumnami bojowymi.

Podczas marszów każdy tabor bojowy może stworzyć jedną lub kilka grup stosownie do rozkazów dowództwa. Przy tym podziale uwzględnia się koniecz-

ności taktyczne, jak również różnicę w szybkości marszu rozmaitych członów, wchodzących w skład grup.

Podczas bitwy członzy te stosownie do usług, jakie mają oddać i zależnie od pilności ich użycia, łączą się razem albo rozstawia się je w miejscach łatwo dostępnych, o ile możności w ukryciu przed nieprzyjacielską obserwacją naziemną i powietrzną. Wyzyskują one teren i unikają stanowisk szczególnie narażonych na systematyczny ogień (okolice skrzyżowań dróg, punkty nieuniknionego przejścia i t. p.). O ile to jest potrzebne, przesuwają się one skokami i częściami. Każde z ich kolejnych stanowisk, o ile możności powinno umożliwiać zmianę kierunku, gdyby okoliczności tego wymagały.

Dowództwo wysyła instrukcje do dowódców taborów bojowych; ustala ono miejsca przeznaczenia różnych elementów. Szefowie służby obejmują kierownictwo organów oddanych do ich rozporządzenia i zapewniają techniczne działanie służby zgodnie z instrukcjami dowództwa.

Artykuł 3.

Tabory pułkowe.

243. Tabory pułkowe przewożą żywność. W zasadzie składają się one z sekcji rozdzielczej, sekcji pobierającej, sekcji zapasowej i z wozów na mięso (zob. część XI.).

Tabory pułkowe towarzyszą swoim formacjom na tak bliską odległość, jak na to pozwala położenie.

Zdala od nieprzyjaciela stoją one na postoju razem ze swemi formacjami. Podczas marszów sekcje rozdzielcze i zapasowe wraz z pełnemi wozami na mięso, o ile możności postępują za taborem bojowym swego oddziału. Sekcje pobierające po napełnieniu ich

maszerują naogół za kolumnami bojowymi, poza strażami tylnymi, podzielone na grupy odpowiednio do kolumn marszowych. Pod koniec przemarszu dziennego, dołączają się one do swego oddziału i stają na postoju razem z nim.

O ile grozi spotkanie oraz podczas bitwy sekcje rozdzielcze i zapasowe, naogół zgrupowane według dywizyj lub według oddziałów nie wchodzących w skład dywizyj, pozostają dość daleko w tyle, aby nie przeszkadzały poruszeniom jednostek taborów bojowych i kolumn, i aby nie były narażone na skuteczny ogień artylerji. Sekcje pobierające i wozy na mięso dołączają się do nich zaraz po uzupełnieniu swego ładunku. Części natychmiast potrzebne oddziałom (sekcje rozdzielcze i zapasowe, wozy na mięso) mogą tworzyć wysunięty rzut, który dowództwo przybliża w miarę, jak oddziały posuwają się naprzód. W nocy te części dochodzą do oddziałów i przeprowadzają rozdzielenie żywności. Po ukończeniu tej czynności, powracają na tyły.

Sekcje pobierające łączą się codziennie w zasadzie według dywizyj lub według oddziałów nie wchodzących w skład dywizyj, na miejscach ustalonych przez dowództwo, skąd udają się one do punktów, w których mają się zaopatrzyć. Wyższy oficer dowodzący taborami pułkowemi dywizji lub korpusu, albo w braku tegoż najstarszy oficer żywnościowy obejmuje dowództwo. Po przeprowadzeniu zaopatrzenia zależnie od wydanych rozkazów kieruje się je do ich taborów pułkowych, do ich oddziałów lub osobnych postojów.

Puste wozy na mięso grupuje się w taki sam sposób na miejscach, skąd udają się do punktów

rozdzielczych świeżego mięsa. Po zaopatrzeniu się dołączają się one do sekcji rozdzielczych.

W każdej kolumnie tabory pułkowe są ugrupowane w takiej samej kolejności, jak jednostki, do których należą.

Artykuł 4.

Kolumny.

244. O ile nie przewiduje się użycia *kolumn*, pozostają one dość daleko w tyle, aby nie przeszkadzały i aby miały zapewnioną regularność marszu. Przybliża się je, gdy okoliczności tego wymagają.

Artykuł 5.

Zarządzenia szczególne w marszach odwrotowych.

245. Podczas marszów odwrotowych tabory i kolumny posuwają się przed oddziałami.

Tabory bojowe maszerują w małej odległości przed swojemi jednostkami, uzgadniając poruszenia z ruchem jednostek.

Tabory pułkowe znacznie wyprzedzają kolumny oddziałów.

Kolumny taborowe wysyła się we właściwym czasie znacznie naprzód.

Artykuł 6.

Dowództwo i karność w taborach i kolumnach.

246. Tabory bojowe oddziałów samodzielnych, tabory pułkowe różnych formacji jak również jednostki wchodzące w skład kolumn mają wszystkie dowódców wyznaczonych przez poszczególne regulaminy różnych broni i służb.

Tabory bojowe dywizyj i korpusów (lub różne grupy, które mogą je tworzyć) oddaje się pod rozkazy dowódców, wyznaczonych przez dowódców dywizji lub korpusu.

W każdym korpusie lub w dywizji, wyższy oficer ma specjalne zadanie dowodzenia taborami pułkowymi. Jest on przedstawicielem dowództwa podczas czynności zaopatrywania, o ile w tym celu nie wyznaczono osobno innego oficera. Nadzoruje on te czynności z punktu widzenia porządku i karności i bierze pod swoje rozkazy tabory pułkowe dywizji lub oddziałów korpusu nie będących w składzie dywizji, o ile tabory te są połączone. W razie nieobecności zastępuje go najstarszy oficer żywnościowy.

Grupy taborów i kolumn tworzy się zgodnie z przepisami punktu 241.

Dowódcy grup regulują w myśl otrzymanych rozkazów podział na części, marsz i postój oddziałów będących pod ich rozkazami. Są oni odpowiedzialni za osłonę, porządek i karność w marszu i na postoju, ale nie wywierają wpływu na służbę ani na administrację wewnętrzną jednostek. Mają oni takie same uprawnienia, jak dowódcy oddziałów wydzielonych.

W nagłych wypadkach są oni obowiązani, w możliwie wielkich rozmiarach, do uwzględniania pisemnych żądań, jakie szefowie służb są zmuszeni kierować wprost do nich z braku czasu na zachowywanie drogi służbowej.

W zasadzie decyzje dowództwa dotyczące się użycia różnych organów taborów i kolumn wydaje się na podstawie wniosków szefów odnośnych służb, którzy uzupełniają te postanowienia instrukcjami technicznymi.

Władza dowódców grup nad częściami ich grupy

ustaje, o ile otrzymują one instrukcje dotyczące się wejścia ich w działanie. Począwszy od tej chwili części te uzyskują zpowrotem swoją samodzielność celem udania się na miejsce, w którym mają być użyte.

Na każdym stopniu, dowództwo ma obowiązek przedsięwzięcia najsurowszych środków celem utrzymania bezwzględnej karności we wszystkich formacjach posuwających się za kolumnami.

Ilość wozów należy utrzymywać ściśle w granicach regulaminowych. Władze wojskowe wszystkich szczebli hierarchicznych powinny się o tem często upewniać.

Wozy nie powinny zawierać innych przedmiotów jedynie te, które są w ich przepisowym ładunku, ani też przewozić ciężaru większego od tego, do jakiego zostały zbudowane. Nie wolno pozwalać wsiadać na nie ani jednemu szeregowemu bez pozwolenia dowódcy samodzielnego oddziału lub dowódcy kolumny.

Taborów pułkowych i kolumn pilnują w zasadzie ci szeregowi, którzy normalnie wchodzi w ich skład. Eskortę przydziela się do nich jedynie wtedy, gdy położenie i oddalenie od oddziałów czyni to potrzebnem.

CZĘŚĆ XI.

ZAOPATRYWANIE.—EWAKUACJA.

ROZDZIAŁ I.

POSTANOWIENIA OGÓLNE.

247. Celem zaopatrywania jest przywożenie wojsku tego wszystkiego, co mu jest potrzebne do istnienia i walki.

Celem ewakuacji jest usuwanie na tyły chorych i rannych, personelu i sprzętu, których utrzymanie na miejscu byłoby przeszkodą, jak również sprzętu odzyskanego.

Zaopatrywanie i ewakuacja zaspakajają potrzeby normalne i codzienne—jak np. zaopatrywanie w żywność i ewakuacja rannych.

248. Dowództwo do przeprowadzenia zaopatrywania rozporządza zapasami, których część przewożą wozy bezpośrednio za oddziałami (z a p a s y r u c h o m e), reszta zaś jest złożona w magazynach lub składach, rozstawionych ku tyłom, a umieszczonych przede wszystkim w pobliżu linii kolejowych (z a p a s y s t a ł e).

Zapasy ruchome, będąc pod ręką oddziałów, pozwalają na zaspakajanie codziennych lub pilnych potrzeb. Rola ich jest szczególnie ważna w okresach wojny ruchowej.

Zapasy stałe są przeznaczone do zastępowania zaopatrzenia zapasów ruchomych albo też do zaspokojenia pewnych normalnych potrzeb oddziałów zapomocą codziennych posyłek, albo też wreszcie do zaspokojenia potrzeb wyjątkowych.

Zaopatrzenie sprowadzane koleją wyładowuje się na stacjach zaopatrywania, do których mogą być dołączone składy różnych rodzajów sprzętu.

249. Puste wozy zaopatrywania uzupełnia się przez wyzyskanie zasobów miejscowych albo z zapasów ruchomych i stałych, albo wreszcie przez dowóz z tyłów. Zaopatrywanie stron pobierających dokonywa się na stacjach zaopatrywania, w składach i magazynach lub w tak zwanych punktach rozdzielczych, ośrodkach zaopatrywania lub uzupełniania. Zaopatrzenie tych ośrodków przywożą kolumny; wydaje się je natychmiast.

250. Bezpośrednie zaopatrywanie oddziałów przeprowadzają w zasadzie tabory bojowe i tabory pułkowe.

Ewakuację przeprowadza się do stacyj kolejowych, do składów lub do specjalnych organów (szpitale, składy sprzętu wymagającego naprawy, parki naprawcze).

251. Zarządzenia, jakie należy wydać celem przeprowadzania zaopatrywania i ewakuacji, zależne są od położenia. W działaniach zaczepnych wysuwa się jak najdalej naprzód przedmioty zaopatrywania i organa służb; w obronie jest naogół wskazanem rozstawiać je ku tyłom, aby mogły one ująć w razie ewentualnego posunięcia się naprzód nieprzyjaciela. Na frontach ustalonych można zwiększyć ilość i rozmiary składów i stałych urządzeń. Podczas odwrotu tabory, kolumny i organa służb należy w odpowiednim czasie wysłać wtył, aby uwolnić się drogową i nie przeszkadzać poruszeniom oddziałów;

CZĘŚĆ XI.

ZAOPATRYWANIE.—EWAKUACJA.

ROZDZIAŁ I.

POSTANOWIENIA OGÓLNE.

247. Celem zaopatrywania jest przywożenie wojsku tego wszystkiego, co mu jest potrzebne do istnienia i walki.

Celem ewakuacji jest usuwanie na tyły chorych i rannych, personelu i sprzętu, których utrzymanie na miejscu byłoby przeszkodą, jak również sprzętu odzyskanego.

Zaopatrywanie i ewakuacja zaspakajają potrzeby normalne i codzienne—jak np. zaopatrywanie w żywność i ewakuacja rannych.

248. Dowództwo do przeprowadzenia zaopatrywania rozporządza zapasami, których część przewożą wozy bezpośrednio za oddziałami (zapas y r u c h o m e), reszta zaś jest złożona w magazynach lub składach, rozstawionych ku tyłom, a umieszczonych przedewszystkiem w pobliżu linii kolejowych (zapas y s t a ł e).

Zapasy ruchome, będąc pod ręką oddziałów, pozwalają na zaspakajanie codziennych lub pilnych potrzeb. Rola ich jest szczególnie ważna w okresach wojny ruchowej.

Zapasy stałe są przeznaczone do zastępowania zaopatrzenia zapasów ruchomych albo też do zaspokojenia pewnych normalnych potrzeb oddziałów zapomocą codziennych posylek, albo też wreszcie do zaspokojenia potrzeb wyjątkowych.

Zaopatrzenie sprowadzane koleją wyładowuje się na stacjach zaopatrywania, do których mogą być dołączone składy różnych rodzajów sprzętu.

249. Puste wozy zaopatrywania uzupełnia się przez wyzyskanie zasobów miejscowych albo z zapasów ruchomych i stałych, albo wreszcie przez dowóz z tyłów. Zaopatrywanie stron pobierających dokonywa się na stacjach zaopatrywania, w składach i magazynach lub w tak zwanych punktach rozdzielczych, ośrodkach zaopatrywania lub uzupełniania. Zaopatrzenie tych ośrodków przywożą kolumny; wydaje się je natychmiast.

250. Bezpośrednie zaopatrywanie oddziałów przeprowadzają w zasadzie tabory bojowe i tabory pułkowe.

Ewakuację przeprowadza się do stacyj kolejowych, do składów lub do specjalnych organów (szpitale, składy sprzętu wymagającego naprawy, parki naprawcze).

251. Zarządzenia, jakie należy wydać celem przeprowadzania zaopatrywania i ewakuacji, zależne są od położenia. W działaniach zaczepnych wysuwa się jak najdalej naprzód przedmioty zaopatrywania i organa służb; w obronie jest naogół wskazanem rozstawiać je ku tyłom, aby mogły one ująć w razie ewentualnego posunięcia się naprzód nieprzyjaciela. Na frontach ustalonych można zwiększyć ilość i rozmiary składów i stałych urządzeń. Podczas odwrotu tabory, kolumny i organa służb należy w odpowiednim czasie wysłać w tył, aby uwolnić się drogową i nie przeszkadzać poruszeniom oddziałów;

może być wtedy korzystnem tworzenie składów, w których oddziały przejściowo się zaopatrują.

Gdy okoliczności wymagają wielkiej wydajności organów zaopatrywania, dowództwo może być zmuszone do przydzielania pewnych organicznych środków swych rozporządzalnych jednostek do ogólnych zadań transportowych.

Zarządzenia dotyczące się zaopatrywania i ewakuacji stanowią przedmiot ogólnego planu. Są one ściśle związane z zarządzeniami, dotyczącymi się utrzymania i naprawy dróg jak również planu ruchu.

We wszelkich okolicznościach zależy na tem, aby: podsuwać jak najbliżej zaopatrywanych oddziałów sprzęt i żywność, które należy im dostarczyć, aby jak najmniej trudzić ich organa przewozowe. Od kolumn nie należy w zasadzie wymagać przejazdów dziennych ponad 25 kilometrów (oddziały o zaprzęgu konnym) i 100 kilometrów (samochody ciężarowe);

jak najbardziej ograniczyć przeładowywania;

w odpowiednim czasie zaopatrywać punkty rozdzielcze, składy i stacje kolejowe w potrzebną obsługę; zarządzenie to umożliwi natychmiastowe wyładowanie i przeładowanie, a wskutek tego w jak najkrótszym przeciągu czasu doprowadzi do uwolnienia kolumn; prócz tego w ośrodkach zaopatrywania da ono możliwość utworzenia warty przy zaopatrzeniu, które musi chwilowo pozostać na miejscu, z powodu niemożliwości zabrania go.

O ile tabory pewnej jednostki współdziałają w ogólnem transportowaniu materiału, dowództwo, o ile możliwości, każe im współpracować przy dostarczeniu tej jego części, która jest przeznaczona dla tej jednostki.

Samochodów ciężarowych używa się przedewszyst-

kiem do dalekich przejazdów po dobrych drogach. Środki przewozowe o zaprzęgu konnym zachowuje się do krótkich przejazdów na drogach o średniej dobroci lub nawet naprzelaj. Można używać ciągników gąsienicowych do transportów w terenie trudnym.

Kolejki wąskotorowe należy zawsze jak najlepiej wyzyskać, przedewszystkiem do przewozu materiału ciężkiego.

W pewnych wypadkach można użyć transportów lotniczych.

252. Dowódcy wszystkich stopni jak również szeregowcy powinni być przekonani o wielkiem znaczeniu, jakie ma oszczędzanie żywności i sprzętu. Unikanie strat i marnotrawstwa jest zasadniczym obowiązkiem wszystkich.

Naprawa i wyzyskanie wszelkiego rodzaju przedmiotów porzuconych lub zepsutych oraz doprowadzenie ich do stanu używalności powinno być przedmiotem stałej troski dowództwa.

ROZDZIAŁ II.

SPRZĘT RÓŻNYCH SŁUŻB

(ZAOPATRYWANIE, EWAKUOWANIE, NAPRAWY).

Artykuł I.

Służba artylerji.

A. ZAOPATRYWANIE W AMUNICJĘ (Z WYJĄTKIEM AMUNICJI SPECJALNEJ WOJSKA POWIETRZNEGO).

ZARZĄDZENIA OGÓLNE.

253. Zaopatrywanie w amunicję artylerji na każdym szczeblu odbywa się pod kierownictwem dowódcy artylerji danego szczebla.

Dowódca artylerji armji, stosując się do wytycznych i do projektów dowództwa:

- sporządza zapotrzebowanie amunicji;
- ustala miejsca umieszczenia składów armji;
- przyjmuje amunicję przyznaną przez władzę wyższą;
- przeprowadza sprowadzenie jej na miejsce, konserwowanie i podział pomiędzy różne odbierające oddziały.

W każdym korpusie dowódca artylerji przyjmuje amunicję przyznaną korpusowi. Dzieli on ją między artylerję dywizyj i dywizjony artylerji pozostające pod jego bezpośrednimi rozkazami, czyniąc to wszystko według wytycznych otrzymanych od dowództwa.

Dowódca artylerji dywizyjnej pod względem zaopatrywania w amunicję ma w dywizji piechoty rolę podobną do roli, którą spełnia w korpusie dowódca artylerji korpusu.

254. Zorganizowanie we właściwym czasie zaopatrywania w amunicję, jej utrzymanie, rozdzielanie i dostarczanie oddziałom mają pierwszorzędne znaczenie; dowództwa wszystkich stopni są za to odpowiedzialne.

255. W armji amunicja obejmuje:

zaopatrzenie samodzielnych oddziałów; zaopatrzenie taborów bojowych wielkich jednostek (dywizje i ewentualnie korpusy) oraz amunicję, którą zarządza armja.

Na czele służby amunicyjnej armji stoi kierownik tej służby, który rozporządza parkiem amunicyjnym armji, złożonym ze składów, składów wysuniętych lub ośrodków dywizji. Amunicja ta, otrzymywana z tyłów na stacjach zaopatrywania, w zasadzie specjalnie do tego przeznaczonych, podlega sortowaniu i przewozowi staraniem armji; oddaje się ją korpusowi lub zgrupowaniom artylerji armji w punktach rozdzielczych (przedewszystkiem podczas wojny ruchowej) albo też

w składach (przedewszystkiem na frontach ustalonych lub podczas odwrotu).

Korpusy i zgrupowania artylerji armji przeprowadzają podział tej amunicji.

O ile oddalenie od linii ognia usprawiedliwia takie zarządzenie, dowódcy artylerji korpusów urządzają wysunięte punkty rozdzielcze niedaleko od ośrodków transportowych korpusu.

Dowódcy artylerji dywizyjnych i zgrupowań artylerji przeprowadzają transport aż do linii ognia.

W pewnych wypadkach taboroje bojowe mogą zaopatrywać się bezpośrednio na kolei.

Punkty rozdzielcze i składy wydają amunicję za okazaniem kwitów, a w nagłych wypadkach, wszystkim zgłaszającym się jednostkom.

Generałowie w granicach swojego dowództwa mogą wydać jakiemuś oddziałowi zaopatrzenie innego oddziału oraz używać amunicji taborów bojowych jednej wielkiej jednostki do zaopatrywania sąsiedniej wielkiej jednostki.

AMUNICJA BRONI RĘCZNEJ, GRANATY RĘCZNE I OGNIÉ SZTUCZNE

256. Amunicja broni ręcznej, granaty, ognié sztuczne i materiały wybuchowe, na każdym szczeblu są złożone w składach, które mogą również zawierać amunicję artylerji.

Podział ich przeprowadza dowództwo. Transportem zajmują się szefowie służby artylerji i uzbrojenia i oficerowie, którym poruczono transportowanie.

Poza walką amunicję noszoną przez szeregowych uzupełnia się w każdym oddziale zapomocą zaopatrzenia zabranego chorým, szeregowym odesłanym na tyły i t. p., później z taborów bojowych, które znów uzupełniają ją z taborów bojowych wielkich jednostek.

Nadmiar amunicji zwraca się do najbliższego zakładu.

W walce, podczas wojny ruchowej, zaopatrzenie noszone przez szeregowych naogół zwiększa się przed rozpoczęciem walki z zasobów taborów bojowych oddziałów, punktów rozdzielczych lub wysuniętych składów, o ile je utworzono.

Podczas działania linię ogniową zaopatruje się w amunicję zabraną zabitym i rannym, a dalej z taborów bojowych oddziału, z taborów bojowych wielkich jednostek, które dowództwo w tym celu przybliża i rozdziela. Posiłki lub oddziały robocze z dobrymi podoficerami—mogą to być jednostki organizacyjne—przenoszą amunicję aż do linii ognia.

Tabory bojowe oddziału biorą uzupełnienie zapasów jak najprędzej stosownie do rozkazu dowództwa, z punktów rozdzielczych lub wysuniętych składów albo też z taborów bojowych wielkich jednostek. Tabory te zaopatrują się w punktach rozdzielczych lub w składach, wyznaczonych przez rozkazy.

W nagłych wypadkach i w braku rozkazów wyższej władzy dowódcy pułków i bataljonów mogą odstępować amunicję innemu oddziałowi.

Na froncie ustalonym zaopatrywanie przeprowadza się zwykle zapomocą działania składów, tworzonych na różnych szczeblach, stosownie do rozkazów dowództwa.

Amunicję wysuwa się, o ile możliwości naprzód przy pomocy wozów lub zwierząt jucznych, a dalej zapomocą oddziałów roboczych.

AMUNICJA ARTYLERJI.

257. Amunicja artylerji, przewożona przez oddziały i przez tabory bojowe wielkich jednostek, nie

może wystarczyć do podtrzymania działania o pewnej doniosłości. Należy ilość jej uzupełnić do pożądanej wysokości.

Podczas wojny ruchowej zaopatrzenie oddziałów uzupełniają i podtrzymują tabory bojowe wielkich jednostek jak również punkty rozdzielcze lub składy, gdzie te oddziały i tabory bojowe otrzymują amunicję, przysyłaną przez armję.

Gdy środki transportowe oddziałów i wielkich jednostek staną się niewystarczające, dowódca artylerji wyższego szczebla stara się je zasilić, zapomocą zasobów, jakimi rozporządza, albo też zapomocą rozporządzalnych środków innych formacyj, oddanych pod jego władzę.

Na froncie ustalonym zaopatrywanie przeprowadzają składy tworzone na różnych szczeblach, według planów zaopatrywania, które sporządzają dowódcy artylerji wielkich jednostek.

B. UZBROJENIE I AMUNICJA SPECJALNA WOJSKA POWIETRZNEGO.

258. Zaopatrywanie w uzbrojenie i amunicję specjalną wojska powietrznego przeprowadza służba artylerji. Na różnych szczeblach materiał ten jest złożony w składach, które mogą się łączyć z innymi składami amunicyjnymi.

C. BENZYNA I SMARY.

259. Zaopatrywanie w benzynę i w smary przeprowadza służba artylerji; każda armja jest wyposażona w park benzyny i smarów, który działa pod ogólną władzą kierownika służby amunicyjnej armji.

Do tego parku dołączone są składy główne i drugorzędne.

D. SPRZĘT.

260. Służba artylerji i uzbrojenia przeprowadza uzupełnienie i naprawę:

właściwego sprzętu artylerji,
sprzętu wozów wojskowych, uprząży i podkucia,
sprzętu ochrony przeciwgazowej,
sprzętu fotograficzno-elektrycznego i podsłuchowego,
broni i sprzętu towarzyszącego,
sprzętu samochodowego,
sprzętu czołgów.

a) Właściwy sprzęt artylerji (z wyjątkiem ciężkiej artylerji kolejowej), sprzęt ochrony przeciwgazowej, sprzęt fotograficzno-elektryczny i podsłuchowy.

Pierwszy szczebel naprawy i uzupełniania stanowią warsztaty naprawcze parków artylerji dywizyjnej i parków artylerji korpusu.

Drugi szczebel stanowią:

park naprawczy artylerji armji (właściwy sprzęt artylerji, sprzęt fotograficzno-elektryczny i podsłuchowy);

park naprawy wozów (sprzęt „Z. P.”, uprząż i podkucie).

Park naprawczy artylerji i park naprawy wozów działają pod ogólnem kierownictwem kierownika służby uzbrojenia armji.

Trzeci szczebel stanowią: parki — składy sprzętu zależne od naczelnego wodza (generalny inspektorat artylerji).

b) Sprzęt ciężkiej artylerji kolejowej.

Uzupełnianie i naprawy tego sprzętu przeprowadzają parki ciężkiej artylerji kolejowej, zależne od naczelnego wodza (generalny inspektorat artylerji).

c) Sprzęt różnych broni i sprzęt towarzyszący.

Pierwszy szczebel naprawy i uzupełnienia stanowią warsztaty majstrów rusznikarzy oddziałów i dywizyjny pluton zaopatrzenia w broń i w sprzęt towarzyszący; ta ostatnia formacja przydzielona do parku artylerji dywizyjnej działa jedynie jako organ zaopatrywania.

Drugi szczebel stanowi park naprawy broni i sprzętu towarzyszącego armji.

Park ten działa pod ogólnem kierownictwem kierownika służby uzbrojenia armji.

Trzeci szczebel—zakłady wewnątrz kraju.

d) Sprzęt samochodowy.—(Z wyjątkiem wozów technicznych wojska powietrznego, służby zdrowia, samochodowego sprzętu specjalnego artylerji i sprzętu specjalnego czołgów).

Pierwszy szczebel naprawy stanowią warsztaty, które są organiczną częścią formacyj i przeprowadzają bieżącą konserwację i naprawę.

Drugi szczebel (poważniejsze naprawy i zaopatrywanie) stanowią parki samochodowe armji oraz warsztaty dywizjonów transportu samochodowego, należących do odvodu głównego.

Trzeci szczebel stanowią samochodowe parki rewizyjne, zależne od naczelnego wodza (generalny inspektorat artylerji).

e) Specjalny sprzęt samochodowy artylerji — (ciągniki, gąsienice, łoża gąsienicowe, specjalne przyczepki).

Pierwszy szczebel stanowią warsztaty pułków artylerji samochodowej.

Drugi szczebel — park naprawy artylerji armji (pluton samochodowy).

Trzeci szczebel stanowi park — skład sprzętu (pluton samochodowy).

f) Specjalny sprzęt czołgów.

Pierwszy szczebel stanowią warsztaty batalionów czołgów.

Drugi szczebel — park naprawy czołgów armji, organ przydzielony do kierownictwa służby uzbrojenia armji.

Trzeci szczebel — skład głównego odwodu sprzętu czołgów.

Artykuł 2.

Służba saperska.

ZARZĄDZENIA OGÓLNE.

261. Dowódca saperów armji ma ogólne kierownictwo nad tem wszystkiem, co się tyczy zaopatrywania oddziałów w narzędzia i sprzęt bojowy.

Dowódca saperów korpusu centralizuje zapotrzebowania dywizji lub jednostek nie wchodzących w skład dywizji i przydziela im sprzęt, który przysyła mu armja.

Dowódca saperów dywizji posiada w taborze bojowym dywizji pierwszy ruchomy zapas narzędzi, umożliwiający mu dostarczanie oddziałom dywizji niektórych narzędzi dodatkowych.

Dowództwo powinno czuwać, aby oddziały zawsze miały pełne wyposażenie przepisowe narzędzi oraz aby otrzymywały sprzęt i narzędzia dodatkowe potrzebne do wykonywania nakazanych prac.

Ze względu na trudności, jakie przedstawia zarzą-

dzanie i przewożenie materiałów ciężkich i zabierających wiele miejsca, należy koniecznie przewidywać i w odpowiednim czasie żądać dostarczania zaopatrzenia, które może być potrzebne.

262. Sprzęt saperski w armii obejmuje:

sprzęt samodzielnych oddziałów;

sprzęt taborów bojowych wielkich jednostek (dywizje i ewentualnie korpusy);

sprzęt parku saperskiego armii.

Wielkie jednostki uzupełniają swoje zaopatrzenie przez wyzyskanie zasobów miejscowych oraz zapomocą zasobów wyższego szczebla.

263. Na froncie ustalonym sprzęt oddziałów i taborów bojowych wielkich jednostek jest naogół niewystarczający.

Tworzy się wówczas składy sprzętu rozstawione w głąb, zorganizowane w sposób ustalony przez dowództwo. Mogą one obejmować: składy armii, zaopatrujące oddziały armii, składy sprzętu korpusów i ewentualnie składy sprzętu dywizyj; składy korpusów zaopatrujące oddziały nie wchodzące w skład dywizyj, składy dywizyj i, zależnie od rozkazów dowództwa, oddziały armii; składy dywizyjne (lub odcinka), składy pułkowe (lub pododcinka), zaopatrujące ewentualnie składy bardziej wysunięte, składy specjalne, tworzone ze względu na określone działanie.

Podczas tworzenia tych składów wyzyskuje się w szerokiej mierze zasoby miejscowe.

Podczas wojny ruchowej dywizje czołowe, mogą tworzyć ruchome kolumny sprzętu, służące do szybkiej naprawy dróg.

264. Zapotrzebowania sprzętu sporządzane przez oddziały kieruje się do dowództwa, które wraz ze swe-

mi instrukcjami przesyła je dowódcy saperów. Zapo-
trzebowania te zaspakaja się we wskazanym porządku
nagłości z zasobów wielkiej jednostki lub jednostek pod-
władnych albo też, gdy to jest niemożliwe, ze środków
wyższych szczebli. Transport przeprowadza się stara-
niem oddziałów albo środkami dostarczonemi przez do-
wództwo.

Na polu bitwy w nagłych wypadkach tabory bo-
jowe wielkich jednostek, składy lub kolumny sprzętu
powinny wydawać narzędzia i materiał, jakich zażądata
oddziały będące w ich pobliżu.

Artykuł 3.

Służba intendentury.

265. Naczelný intendent, szef służby intenden-
tury armji odpowiada za całokształt służby na obsza-
rze armji. Zgodnie z rozkazami dowództwa ustala
on wszystkie zarządzenia, dotyczące się działania tej
służby. Wydaje on bezpośrednio kierownikom i szefom
służby podwładnych szczebli instrukcje, dotyczące się
technicznego pełnienia służby, wewnętrznych szczegółów
i rachunkowości.

O ile otrzyma on odpowiedni rozkaz, może mieć
zadanie przeprowadzania inspekcji służby intendentury
stacji regulującej oraz niektórych organów zaopatrywa-
nia, znajdujących się w kraju, a używanych do zaopa-
trywania jego armji; może on również, o ile uzna to za
pożyteczne, sprawdzić stan zaopatrzenia podległych jed-
nostek. Centralizuje on prośby o pozwolenie czynienia
wydatków, przesyłane przez kierowników różnych służb
armji; przedstawia je do rozstrzygnięcia dowódcy armji
a następnie zawiadamia osoby zainteresowane o tem
rozstrzygnięciu.

Intendent, kierownik służby intendenty korpusu i podintendent dywizyjny mają takie same prawa i grają taką samą rolę wobec oddziałów swojej wielkiej jednostki lub w obszarze tej wielkiej jednostki, jak naczelny intendent w armji.

A. ZAOPATRYWANIE W ŻYWNOSĆ. DZIAŁANIE
DOWÓDZTWA. — KIEROWNICTWO I PEŁNIENIE
SŁUŻBY.

266. Dowództwo, zapomocą funkcjonarjuszów intendenty, oficerów wszystkich stopni, a zwłaszcza dowódców jednostek, ma obowiązek w jak najlepszy sposób zapewniać wyżywienie i utrzymanie ludzi i zwierząt, unikając przytem wszelkiego marnotrawstwa. Zaspakajając w jak najszerzej mierze potrzeby oddziałów wpływa ono w znacznym stopniu na ich stan zdrowotny i duchowy oraz na ich karność.

Dowództwo ustala, jaki należy stosować sposób wyżywienia i zaopatrywania.

Każdy dowódca samodzielnego lub wydzielonego oddziału jest obowiązany z własnej inicjatywy wydawać zarządzenia potrzebne do zapewnienia w porę wyżywienia ludzi i koni.

Funkcjonarjusze intendenty pod władzą dowództwa kierują służbą zaopatrywania w żywność; proponują oni wszelkie zarządzenia, jakie należy wydać ze względu na wyżywienie. Pod względem pełnienia służby intendenty mają oni władzę nad ludźmi, przydzielonymi na stałe lub chwilowo do tej służby.

Służbę pełni personel techniczny, znajdując się pod rozkazami funkcjonarjuszów intendenty. Prócz tego w każdej formacji lub kwaterze głównej oficer żywnościowy ma bezpośrednio przeprowadzać codzienny roz-

dział żywności. Oficer ten pomaga w wyzyskiwaniu zasobów miejscowych pracując pod kierownictwem technicz-nem funkcjonariuszów intendenty.

ZAOPATRZENIE RÓŻNYCH RODZAJÓW.

267. Zaopatrzenie w żywność wojska w polu obejmuje:

- zaopatrzenie oddziałów;
- zaopatrzenie służby intendenty dywizyj i jednostek nie wchodzących w ich skład;
- zaopatrzenie służby intendenty armji.

Oddziały mają normalnie do swego zaopatrzenia:

1) żywność dzienną, przeznaczoną do spożycia tego samego dnia. Żywność tę noszą żołnierze, albo przewozi ją kuchnia polowa lub wozy (woźnice). Koń nosi lub ciągnie w wozie, do którego jest zaprzężony, całą swoją porcję owsa lub jej część.

2) Żywność zapasową, umieszczoną częściowo na żołnierzu, na koniu lub na wozach (woźnice), w części zaś na wozach taboru bojowego. Spożywa się ją na rozkaz dowódcy oddziału samodzielnego lub wydzielonego, gdy jakikolwiek inny sposób zaopatrywania nie jest możliwy. Powinno się ją uzupełnić w jak najkrótszym przeciągu czasu.

W pewnych okolicznościach ilość i rodzaj żywności zapasowej może ulegać zmianom. Szczególnie zaś zwiększa się tę żywność w chwili natarcia, gdy przewiduje się, że tabory będą dochodziły do oddziałów z dość znacznem opóźnieniem.

Na froncie ustalonym można organizować na różnych szczeblach składy żywności w przewidywaniu silnego bombardowania lub otoczenia.

3) Żywność taborów pułkowych zebraną w ten sposób, aby zapewniała równocześnie ponowne

utworzenie jednej porcji żywności zapasowej i rozdzielanie żywności dziennej.

W tym celu tabory pułkowe składają się zasadniczo z dwóch jednakowych sekcji, z których każda może przewozić pełny dzień żywności, z wyjątkiem mięsa. Codziennie sekcja pełna, zwana sekcją rozdzielczą, rozdziela żywność na cały następny dzień; druga sekcja, zwana sekcją pobierającą, która poprzedniego dnia opróżniła się przeprowadzając rozdział, uzupełnia swój ładunek, mając na względzie rozdzielanie żywności w dniu następnym.

Trzecia sekcja, zwana sekcją zapasową, złożona z małej ilości wozów, przewozi środki spożywcze przeznaczone do uzupełniania żywności zapasowej.

Wozy na mięso otrzymują codziennie mięso potrzebne dla całego zaopatrywanego stanu liczebnego; przywożą one mięso w ciągu dnia do oddziału i w ten sposób w zasadzie każdego wieczoru są puste.

4) Żywność na drogę i żywność na czas po wyładowaniu, w którą są zaopatrzone oddziały przewożone koleją lub kolumnami. Żywność na drogę powinna być spożyta podczas przejazdu, a żywność na czas po wyładowaniu po przybyciu na miejsce.

Służba intendenty każdej dywizji i jednostek korpusu nie wchodzących w skład dywizyj posiada:

- 1) oddział eksploatacyjny (zarządzanie żywnością);
- 2) oddział zaopatrywania w świeże mięso i kolumnę samochodową zaopatrywania w mięso (dołączone do zarządu);
- 3) współdzielnię, która dostarcza jednostkom zwykłych środków spożywczych oraz różnych artykułów.

Prócz tego dowództwo może nakazać służbie intendenty utworzenie zapasu zaopatrzenia co, zależnie od położenia, uskutecznia się pod postacią

składów lub stałych albo tymczasowych kolumn zorganizowanych przy pomocy środków transportowych, będących w rozporządzeniu odpowiednich wielkich jednostek.

Intendentura armji rozporządza rozmaitemi magazynami, parkiem bydła i ewentualnie ośrodkami wyrobu chleba. Układ i wielkość składów, jakie należy urządzić, ustala dowódca armji na wniosek intendenta armji.

ZASADY WYŻYWIENIA W ODDZIAŁACH.

268. Wyżywienie codzienne żołnierzy zapewnia się zapomocą wydawania **należytości** w naturze lub w gotówce, co pozwala zaopatrywać oddziały w:

1) środki spożywcze, których dostarczanie należy do służby intendenty;

2) ryczałtowe środki spożywcze, które oddziały zdobywają sobie w handlu lub w kraju, albo też otrzymują we współdzielniach lub w służbie intendenty.

Opał, słomę do spania, paszę i inne artykuły przeznaczone do wyżywienia zwierząt dostarcza się w naturze.

PORCJE.

269. **Porcją** nazywa się regulaminowy rodzaj i ilość żywności, opału, słomy do spania i paszy, które odpowiadają każdemu indywidualnemu zużyciu dziennemu.

Normy ogłaszane przez ministra wojny ustalają:

1) porcje żywności, opału, słomy do spania i paszy;

2) ilość porcyj żywności i opału, przyznawanych codziennie każdemu wojskowemu zależnie od jego stopnia.

Porcje żywności zmienia się zależnie od trudów,

jakie wojsko ponosi, od klimatu, od położenia zdrowotnego i od warunków wojny; obejmują one:

porcję normalną,
porcję wzmocnioną,
porcję rezerwową.

W pewnych wypadkach może być przyznany dodatek.

Gdy front jest ustalony, naogół można poprawić wyżywienie oddziałów zapomocą dodatków. Natomiast w wojnie ruchowej, a zwłaszcza podczas pościgu, trzeba będzie jak najbardziej zmniejszać ciężar żywności.

NALEŻYTOŚCI W GOTÓWCE.

270. Różnym rodzajom porcji odpowiadają pewne wynagrodzenia za wyżywienie (równoważniki pieniężne) przedstawiające wartość środków żywności, wchodzących w skład tych porcji. Wynagrodzenie to nazywa się, normalnem, wzmocnionem, lub rezerwowem. Wynagrodzenia dodatkowego udziela się, gdy dodatek do porcji był przyznany; stanowi ono należność ryczałtową.

Wysokość rozmaitych wynagrodzeń za wyżywienie ustala minister. Tak samo jest z ryczałtowemi wynagrodzeniami, których wysokość ustala się periodycznie.

Żołnierze oddzieleni od oddziału otrzymują zależnie od wypadku, odszkodowania za przeniesienie lub specjalne odszkodowania za wyżywienie.

Oficerowie otrzymują wynagrodzenie codzienne, którego wysokość jest równa iloczynowi ilości porcji należnych ich stopniowi i pewnego wynagrodzenia ryczałtowego niezmiennego, bez względu na wysokość przyznanego wojsku wynagrodzenia za wyżywienie.

USTALANIE PRAW DO PORCYJ I DO DODATKÓW.

271. ¹⁾ Dowódca armji ustala przejście od jednej porcji do drugiej, przyznaje dodatek do porcji normalnej, nakazuje surogowanie i zezwala na specjalne odszkodowania za wyżywienie.

Jedynie naczelný wódz może w wyjątkowych wypadkach przyznawać wszystkim lub niektórym jednostkom, będącym pod jego rozkazami dodatki do porcji wzmacnionej.

Porcję wzmacnioną jak również dodatek przyznaje się na określony przeciąg czasu, który nie powinien przekraczać pięciu dni. Dowódcy armji przedłużają wydawanie tych należności o ile to jest potrzebne.

Generałowie na stanowiskach dowódców oddziałów, działających oddzielnie mają takie same prawa, jak dowódca armji z obowiązkiem meldowania o wydanych zarządzeniach.

Dowódcy korpusów i dywizyj mają prawo przyznawania specjalnego odszkodowania za wyżywienie z obowiązkiem meldowania o tem.

Oficerowie korzystają z należności dodatkowych przyznanych wojsku, proporcjonalnie do ilości porcyj, przyznanych im według norm wykazów.

POBIERANIE I UŻYWANIE NALEŻYTOŚCI.

272. Dowódcy jednostek codziennie otrzymują dla wszystkich ludzi i wszystkich zwierząt, należących do stanu liczebnego ich jednostki należności w gotówce, na które składają się wynagrodzenia za wyżywienie (równoważniki za porcje żywnościowe i ryczałtowe) oraz należności darmowe w naturze.

¹⁾ W oryginale francuskim mylnie wydrukowane 221. (Przy p. t ł u m.).

Należytości te wyzyskuje się jak najlepiej na korzyść jednostki, czyniąc o ile to jest możliwe oszczędności, z których dana jednostka skorzysta, będąc w trudnych warunkach.

ROZDZIELANIE ŻYWNOŚCI.

273. Żywność dzienną rozdziela się co wieczór: chleb, dodatki do żywności, mięso, wino, owies i opał w zasadzie na cały dzień następny, paszę na wieczór danego dnia i na rano dnia następnego, słomę do spania na dany dzień.

Rozdzielanie chleba, dodatków, wina i ewentualnie wódki, przeprowadza sekcja rozdzielcza taborów pułkowych; wydawanie świeżego mięsa uskutecznia się z wozów na mięso.

Żywe bydło, opał, owies i paszę kupują lub rekwirują, w miarę możności na miejscu, oficerowie żywnościowi; o ile zasoby miejscowe nie wystarczają, dowóz z tyłów uzupełnia zaopatrzenie.

Jeżeli tabory pułkowe nie mogą w odpowiednim czasie wydać żywności, wyzyskuje się najpierw zasoby miejscowe, aby o ile możności dostarczyć żywności dziennej. W braku tej żywności każdy dowódca samodzielnego lub wydzielonego oddziału jest obowiązany zapewnić wyżywienie, biorąc ściśle potrzebną ilość żywności zapasowej. Melduje on o tem natychmiast, aby w jak najkrótszym czasie zapewnić uzupełnienie użytej żywności.

Dowódcy samodzielných oddziałów lub szefowie służb ustalają miejsca i godziny rozdzielania żywności. Oficer żywnościowy kieruje tam swoje wozy lub każe zabrać środki żywności w oznaczonym miejscu. W ten sposób daje on należne porcje każdej jednostce jak również każdemu oddziałowi, przydzielonemu pod względem wyżywienia do jego formacji.

Oficer służbowy kieruje rozdzielaniem żywności.

O ile chodzi o oddziały pobierające oddzielnie, oficer żywnościowy ma takie same prawa, jak dowódca kompanii, szwadronu i baterji.

ZAOPATRYWANIE TABORÓW PUŁKOWYCH.

274. Ładunek taborów pułkowych powinien być uzupełniony nazajutrz po dniu, w którym rozdzielono żywność, o ile możności rano i stosownie do rozkazów dowództwa, na stacjach zaopatrywania albo też w składach lub w ośrodkach zaopatrywania (względnie w punktach rozdzielczych), albo też wreszcie drogą zakupów lub rekwizycyj.

Przedstawicielem każdego samodzielnego oddziału lub kwatery głównej podczas zaopatrywania ich taborów pułkowych jest ich oficer żywnościowy.

Wyższy oficer jako przedstawiciel dowództwa oraz funkcjonariusz intendenty z obowiązku są obecni przy zaopatrywaniu taborów pułkowych. Przedstawiciel dowództwa przeprowadza ogólną organizację czynności; funkcjonariusz intendenty kieruje niemi z punktu widzenia technicznego.

ZAOPATRYWANIE W MIĘSO.

275. Zaopatrywanie w świeże lub mrożone mięso każdej dywizji dla jednostek korpusu nie wchodzących w skład dywizyj przeprowadza oddział zaopatrywania w świeże mięso, przydzielony do każdej z tych formacji.

W zasadzie oddziały przy poruszeniach nie biorą ze sobą bydła. Samochody na mięso przewożą już ubite mięso z rzeźni urządzonych w pobliżu miejsca obory bydła, aż do punktów rozdzielczych, gdzie ładuje się wozy na mięso poszczególnych oddziałów.

W pewnych wypadkach dowództwo może nakazać oddziałom, aby zaopatrzyły się w świeże mięso, bijąc we własnym zakresie bydło otrzymane z wyzyskania zasobów miejscowych.

Świeże mięso można zastąpić mięsem mrożonem wysyłanem z tyłów i dostarczaniem oddziałom w taki sam sposób, jak mięso świeże.

WYZYSKANIE ZASOBÓW MIEJSCOWYCH. WYŻYWIENIE U LUDNOŚCI.

276. Dowództwo rozdziela pomiędzy oddziały i służbę intendencji obszary wyzyskiwania zasobów miejscowych.

Wyzyskiwanie to przeprowadzają:

a) w obszarze postojów oddziałów—personel żywnościowy według instrukcji podintendenta wielkiej jednostki, który przede wszystkim określa najwyższe ceny środków żywności; powyżej tych cen zakupy należy zastępować przez rekwizycję;

b) w obszarze wielkiej jednostki przydzielonym służbie intendencji—personel służby intendencji wielkiej jednostki;

c) w obszarze armii, którego nie podzielono pomiędzy wielkie jednostki—personel służby intendencji armii.

Zasoby pierwszego rodzaju naogół przeznacza się dla samodzielnych oddziałów; zabiera je personel tych oddziałów. Ewentualną nadwyżkę zasobów, w stosunku do potrzeb oddziału, oddaje on służbie intendencji.

Zasoby dwóch innych rodzajów przeznacza się dla służb intendencji.

Prosty sposób korzystania z zasobów miejscowych lecz dający się tylko wyjątkowo stosować, polega na naka-

zaniu ludności dostarczania równocześnie z kwaterami żywności całodzienniej lub półdniowej.

Tego sposobu żywienia może używać kawalerja, niektóre oddziały o małym stanie liczebnym oraz pojedynczy żołnierze.

Zamiast żywienia żołnierzy wprost przez mieszkańców, dowódca może poruczyć władzom gminnym dostarczanie posiłku.

Skład posiłku dla oddziału i dla oficerów jak również wysokość zapłaty, o ile się ją uskutecznia, ustala dowództwo. Przy ustalaniu składu posiłku uwzględnia się równocześnie potrzebę dania oddziałom żywienia, odpowiadającego przepisowej porcji jak również zasoby miejscowe.

Prawo nakazania żywienia się u ludności należy do dowódców wielkich jednostek; mogą oni je przekazać dowódcom oddziałów samodzielnych albo wydzielonych, działających w oddzielnie.

SZCZEGÓLNE ZARZĄDZENIA DLA KAWALERJI.

277. Kawalerja, zwłaszcza gdy działa na rozciągniętych frontach, w wielkim oddaleniu od głównej masy wojska, bardziej niż jakikolwiek inny oddział powinna żywić się z zasobów kraju.

Gdy zasoby miejscowe są niewystarczające lub gdy kawalerja znajduje się w położeniu podobnym do warunków innych oddziałów, zaopatruje się ona według powyżej opisanych sposobów, polegających na połączeniu wyzyskania zasobów miejscowych i dowozu z tyłów. Należy wówczas oddać do jej rozporządzenia kolumny samochodowe.

B. PRZEDMIOTY UMUNDUROWANIA, DO OBOZOWANIA I SPANIA.

278. Przedmioty umundurowania oraz do obozowania i spania przysyłają składy mundurowe znajdujące się w kraju.

Prócz tego tworzy się magazyny mundurowe armji lub stację regulującą, przeznaczoną wyłącznie do zaspakajania pilnych potrzeb.

Istnieje formalny zakaz tworzenia magazynów jednostek lub samodzielnych oddziałów.

Wszelkie zaopatrywanie w wymienione przedmioty przeprowadza się na podstawie zapotrzebowania, sporządzanego przez oddział, który ma być zaopatrzony; zapotrzebowanie to przesyła bezzwłocznie i bezpośrednio podintendent, który je otrzymał, do intendenta armji, a ten wydaje rozkazy wydania lub wysłania.

C. RZĄD I UPRZĄŻ KAWALERJI.

279. Rzędów i uprzęży kawalerji dostarczają normalnie składy mundurowe. Formacje zapasowe (oddziałów) zaopatrują w uprzęż wysyłane oddziały uzupełniające.

D. EWAKUACJA PRZEDMIOTÓW Z ZAKRESU SŁUŻBY INTENDENTURY.

280. Ewakuacje przedmiotów służby intendencji obejmują odpadki, które można wyzyskać, pochodzące naogół z rzeźni, dalej puste naczynia; odsyłanie ich na tyły regularnie i w dobrym stanie jest potrzebą bardzo ważną, gdyż zaniedbanie tego może narazić dalsze zaopatrywanie; ewakuacja obejmuje dalej różne przedmioty wymienne, które w zasadzie należy odsyłać co do jednego.

Artykuł 4.

Służba zdrowia.

281. Szef służby zdrowia armji czuwa nad utrzymaniem sprzętu, nad ponownem zaopatrzeniem oraz reguluje rozdział sprzętu.

Kierownik służby zdrowia korpusu i szef sanitarny dywizji mają te same prawa wobec jednostek, wchodzących w skład korpusu lub dywizji stojących na ich obszarze.

W korpusie zapotrzebowania lekarstw i sprzętu sanitarnego kieruje się drogą służbową do kierownika służby zdrowia korpusu, który stosownie do rodzaju tych zapotrzebowań i do rozporządzalnych środków, każe je wypełnić grupie sanitarnej zaopatrującej albo też przesyła je do kierownika służby zdrowia armji.

Zapotrzebowania korpusów i oddziałów armji kieruje się drogą służbową do kierownika służby zdrowia armji.

W nagłych wypadkach kierownik służby zdrowia dywizji może pokryć zapotrzebowania przez użycie swego własnego zaopatrzenia; kierownicy służby zdrowia korpusu i dywizji, na podstawie upoważnienia służby zdrowia armji, mogą pokrywać zapotrzebowania oddziałów z wysuniętego zapasu sanitarnego armji.

Sprawa ewakuowania na tyły materiału sanitarnego wyłania się jedynie bardzo rzadko. Szef służby zdrowia armji wydaje w tym celu wszystkie potrzebne zarządzenia.

Artykuł 5.

Sprzęt specjalny służb, nie wymienionych poprzednio.

282. Sprzętu specjalnego innych służb prócz służby artylerji, saperów, intendentury, zdrowia i taboru samochodowego dostarcza się oraz utrzymuje i ewakuje się go zgodnie z szczególnemi regulaminami tych służb.

ROZDZIAŁ III.**LECZENIE I EWAKUOWANIE CHORYCH I RANNYCH.****Artykuł 1.****Służba zdrowia.**

283. Szef służby zdrowia armji:

bada i ustala, zgodnie z rozkazami dowódcy armji, wszystkie zarządzenia dotyczące się służby zdrowia, szczególnie zaś co do użycia i rozstawienia formacyj sanitarnych armji i sposobu ewakuacji;

ustala przepisy i zapewnia wykonanie wszystkich zarządzeń higienicznych i zapobiegawczych.

Szef służby zdrowia korpusu i szef sanitarny dywizji mają wobec oddziałów należących do korpusu względnie dywizji lub znajdujących się na ich obszarach te same zadania i prawa, jak szef służby zdrowia armji w ramach tej jednostki. Jednakże celem zapewnienia niezbędnej zgodności między różnymi oddziałami, wszystkie zarządzenia dotyczące się użycia i rozmieszczenia formacyj sanitarnych jak również sposobu ewakuowania musi zatwierdzać szef służby zdrowia wyższego szczebla.

284. Działalność służby zdrowia w armji opiera się na następujących zasadach:

ześrodkowanie w pasie walki jak największej ilości środków celem jak najszybszego zbierania rannych i wysyłania ich na tyły do ośrodków chirurgicznych;

na każdym szczeblu metodyczne sortowanie chorych i rannych;

system szybkiego ewakuowania, pozwalający ran-
nym w jak najkrótszym przeciągu czasu dostać się do formacji sanitarnej, w której mają być leczeni;

prosty system szpitalnictwa, zorganizowany w głąb, oparty na specjalizowaniu formacyj i wyzyskujący w największych rozmiarach obszar działań wojennych.

ORGANA WYKONAWCZE SŁUŻBY ZDROWIA.

285. Organa wykonawcze są następujące:

I. w obszarach leżących przed każdym korpusem:

Służba pułkowa, obejmująca ludzi i sprzęt służby lekarskiej oddziałów samodzielnych.

Każdy żołnierz jest zaopatrzony w opatrunek osobisty, z którym nie powinien się nigdy rozstawać; wszystkich wojskowych bez wyjątku należy specjalnie wyszkolić w używaniu tego opatrunku.

Służba zdrowia dywizyj i korpusów, obejmuje personel lekarski, środki lecznicze i transportowe.

II. na tyłach każdej armii:

Formacje sanitarne ewakuacyjne, szpitale polowe, formacje techniczne (pracownie i. p.), środki szpitalnictwa i transportu oraz zapasy sprzętu i lekarstw.

III. w obszarze etapowym:

formacje sanitarne (szpitale, stacje kontrolne, i t. p.) i organa sanitarne zależne od stacyj regulujących (sieci) pociągi sanitarne, i t. p.).

ORGANIZACJA EWAKUACJI I SZPITALNICTWA.

286. Organizacja ewakuacji i szpitalnictwa stanowi na wszystkich szczeblach przedmiot planu, jaki sporządza szef służby zdrowia zgodnie z wytycznymi dowództwa w zależności od zasobów środków szpitalnych i od warunków ruchu kolejowego, rzeczniczego i drogowego.

Pierwszej pomocy udziela służba lekarska samodzielnych oddziałów.

Podczas transportów strategicznych oddaje się chorych i rannych opiece służby zdrowia stacyj regulujących lub stacyj kontroli sanitarnej.

Podczas marszów oddaje się chorych i rannych do punktów zbornych, które urządza służba zdro-

wia wielkich jednostek. W razie konieczności korzysta się z urządzeń cywilnych; służba zdrowia następnie nakazuje zabrać ludzi zgromadzonych w ten sposób i kieruje ich do najbliższej formacji sanitarnej.

Podczas kwaterowania i podczas długich postojów bataljon, pułk lub dywizja urządza chwilowe i tymczasowe izby chorych; izby te stanowią punkty zborne chorych z oddziałów stojących na postoju.

Służba zdrowia urządza objazdyzborne celem zebrania z punktów zbornych chorych, których można ewakuować i transportować do wyznaczonych formacji sanitarnych.

W wojnie ruchowej, w walce lub po walce rannych odsyła się do punktów opatrunkowych, urządzonych na polu bitwy.

Sortowanie przeprowadza się na każdym szczeblu; rannych doprowadza się do formacji sanitarnych korpusu lub wprost do szpitala ewakuacyjnego, albo też do innej formacji armji.

W pierwszym szpitalu ewakuacyjnym przeprowadza się racjonalne i ostateczne sortowanie; każdy rodzaj rannych otrzymuje osobne przeznaczenie do szpitala lub do odwiezienia.

Na frontach ustalonych służba zdrowia działa według tych samych zasad. Jednakże, gdy okoliczności pozwalają, stosuje się w szerokiej mierze leczenie bezpośrednie i na miejscu. Ewakuację bezpośrednią zastępuje o ile możliwości ewakuacja rzutami. Zachowuje się pewną ilość rozporządzalnych szpitali, aby móc sprostać wszystkim możliwościom.

STAN CYWILNY. — GRZEBANIE ZMARŁYCH.

287. Każdy wojskowy ma legitymację osobistą, z którą nigdy nie powinien się rozstawać.

W razie śmierci polowa służba stanu cywilnego

Służba polowa.

a w braku tejże dowódca oddziału ma obowiązek przeprowadzenia formalności związanych ze stwierdzeniem tożsamości, wyszukaniem grobu, zebraniem pozostałych rzeczy i sporządzeniem aktu stanu cywilnego.

Grzebaniem zmarłych zajmują się osobne oddziały robocze wyznaczone przez dowództwo lub wyjątkowo służba zdrowia, która w każdym razie przeprowadza dozór techniczny nad tą czynnością wraz z polową służbą stanu cywilnego.

Formalności przy stwierdzaniu tożsamości, odszukiwaniu grobu, pozostałych rzeczy i sporządzeniu aktu stanu cywilnego są takie same dla zmarłych nieprzyja-cielskich lub sprzymierzonych, jak dla Francuzów.

Artykuł 2.

Służba weterynaryjna.

288. Dowódca każdej wielkiej jednostki ponosi odpowiedzialność za utrzymanie w dobrym stanie swoich zwierząt; ustala on wszystkie środki mogące pomóc do tego. Otrzymuje on w tym celu, a w razie potrzeby powoduje wszystkie konieczne propozycje weterynarza, szefa służby wielkiej jednostki.

Szef służby weterynaryjnej każdej wielkiej jednostki jest odpowiedzialny wobec bezpośrednio wyższego dowództwa fachowego za ogólne działanie służby weterynaryjnej jednostki, za dozór sanitarny nad stanami liczebnymi, za leczenie chorych i rannych, za ewakuację. Jest on władzą fachową nad weterynarzami formacyj wchodzących w skład jednostki, daje on wytyczne i kontroluje ich czynności.

Służba weterynaryjna rozporządza:
szpitalami weterynaryjnemi;

zapasami lekarstw i sprzętu weterynaryjnego;
organami ewakuacji.

Wszystkie zwierzęta, które można uleczyć w krótkim przeciągu czasu, pielęgnuje się w oddziałach.

Zwierzęta zaraźliwie chore, wyczerpane pracą, ciężko chore lub ciężko ranne ewakuuje się do szpitali weterynaryjnych.

CZĘŚĆ XII.

SŁUŻBA ŻANDARMERJI W POLU.

Artykuł I.

Postanowienia ogólne.

289. Zadaniem służby żandarmerji jest zapewnienie w polu policji ogólnej, policji sądowej oraz wymiar sprawiedliwości przez sądy oficera żandarmerji. Prócz tego uczestniczy ona w dozowaniu ruchu. Wkońcu w pewnych wypadkach pomaga ona dowództwu w utrzymaniu ogólnej karności.

Z wyjątkiem bezwzględnej konieczności żandarmerja nie dostarcza eskort poza temi, które są przewidziane w regulaminach ani też gońców, chyba na rozkaz naczelnego wodza.

Służbą żandarmerji kieruje we wszystkich armjach szefostwo żandarmerji polowej.

290. Formacje żandarmerji przydzielone do różnych wielkich jednostek noszą nazwę żandarmerji polowej¹⁾ (danej jednostki).

Na każdym szczeblu dowódca żandarmerji nosi nazwę dowódcy żandarmerji polowej²⁾. Pozo-

¹⁾ Nazwa francuska: prévôté. (Przyp. tłum.).

²⁾ Nazwa francuska: prévôt. (Przyp. tłum.).

staje on pod rozkazami dowódcy wielkiej jednostki, od której zależy; od dowódców żandarmerji polowej wyższych wielkich jednostek może otrzymywać instrukcje techniczne przesłane przez organ dowództwa. Należy on do kwatery głównej.

Dowódcom żandarmerji polowej podlegają pod względem służby porządku, policji i dozoru ruchu jednostki żandarmerji miejscowej, znajdujące się na obszarze wielkiej jednostki, do której należy.

Naczelne dowództwo ustala warunki w jakich żandarmerja terytorjalna bierze udział w służbie żandarmerji polowej.

Pod względem dyscyplinarnym żołnierze żandarmerji podlegają tylko swym bezpośrednim dowódcom i generałom, przy których są lub dowódcom partyj, w których skład wchodzi.

Nie należy od nich niczego wymagać poza ich specjalną służbą.

Artykuł 2.

Policja sądowa.

291. Żandarmerja polowa poszukuje sprawców zbrodni i przestępstw i wydaje ich władzy mającej dalej prowadzić dochodzenie.

Tworzy ona poza terytorjum własnego kraju sądy szczególne, t. zw. sądy oficera żandarmerji, mające pomagać sądom wojennym.

Dowódcy żandarmerji polowej sprawują sędownictwo w obszarze zajęтым przez wielką jednostkę, do której są przydzieleni.

Każdy wojskowy lub funkcjonariusz armji, który wie o jakiejś zbrodni lub przestępstwie jest obowiązany

odrazu zawiadomić o tem jakiegokolwiek żołnierza żandarmerji, któremu musi kategorycznie odpowiadać, o ile zostanie zapytany.

Żołnierze żandarmerji, mający uprawnienia oficera policji sądowej, gdy tylko dowiedzą się o jakiejś zbrodni lub o przestępstwie, rozpoczynają potrzebne śledztwo zgodnie z przepisami wojskowego kodeksu karnego. Oficerowie żandarmerji przystępują do badań i do aresztowania obwinionych i zarządzają w stosunku do nich środki przepisane przez regulaminy.

Artykuł 3.

Policja ogólna.

292. Żandarmerja sprawuje nieustanny dozór w obszarze wojennym, szczególnie w kierunku zwalczania szpiegostwa i celem dania władzy wojskowej możliwości stosowania zarządzeń 7-go i 9-go artykułu ustawy z 9 sierpnia 1849 o stanie oblężenia:

Art. 7. — Skoro tylko ogłoszono stan oblężenia, uprawnienia władzy cywilnej powołanej do utrzymania porządku i policji przechodzą całkowicie na władzę wojskową.

.

Art. 9.—Władza wojskowa ma prawo:

1. przeprowadzać w dzień i w nocy rewizje w mieszkaniach obywateli;
2. wydalać zbrodniarzy i jednostki nie mające stałego miejsca zamieszkania w miejscowościach objętych stanem oblężenia;
3. nakazywać oddawanie broni

i amunicji i przystępować do szukania ich i zabierania;

4. zabraniać wydawnictw i zebrań, co do których uzna, że mogą podburzać lub podtrzymywać nieporządek.

Wogóle żandarmerja zapewnia wykonywanie przepisów policji ogólnej, obwieszczeń wydanych przez władzę wojskową na mocy rozporządzeń ustawy z 9 sierpnia 1849 i rozkazów lub instrukcyj wydanych przez dowództwo policji ogólnej. Władza wojskowa wydająca obwieszczenia w tym względzie może się posilkować wzorami podanemi w instrukcji o służbie żandarmerji w polu.

Na rozkaz dowództwa żandarmerja kieruje do ustalonych w tym celu punktów podejrzone osoby których działalność, a nawet sama obecność byłaby zgubna dla karności; dozoruje ona ściśle osoby niewojskowe znajdujące się na obszarze wojennym, szczególnie zaś ludzi trudniących się handlem z wojskiem, kobiety lekkiego prowadzenia, wędrownych przekupniów i t. p.

Dowódcy żandarmerji polowej są uprawnieni do wydawania — po przeprowadzeniu badania — pozwoleń i patentów ludziom proszącym o zezwolenie na wykonywanie jakiegoś zawodu w wojsku, o ile te osoby zajmowały się zawodowo handlem. Patenty te podpisuje również szef sztabu jednostki, od której zależy dowódca żandarmerji polowej, wydającej patent. Żandarmerja każe sobie często przedstawiać te patenty i pozwolenia oraz upewnia się co do tożsamości osób, które je posiadają.

Każda osoba cywilna mająca z jakiegokolwiek powodu prawo posuwać się za wojskiem powinna mieć na ramieniu blachę, na której jest wypisany numer patentu i zawód, oraz powinna być zaopatrzona w zaświadczenie podpisane przez dowódcę żandarmerji po-

lowej i szefa sztabu. Żandarmerja sprawdza tożsamość i ważność uprawnień osób poruszających się na obszarze wielkiej jednostki, do której jest przydzielona oraz na tyłach tego obszaru.

Pomaga ona władzy wojskowej przy przeprowadzaniu legalnych rekwizycji. Ochrania ona mieszkańców przed rabunkiem, przed nadużyciami rekwizycyjnymi i przed gwałtem ze strony wojska; przeprowadza ona śledztwa potrzebne do tłumienia tych przestępstw.

Żandarmerja aresztuje wszystkich, którzy popełniają przestępstwa; odsyła do oddziałów ludzi, którzy popełnili jedynie lekkie wykroczenia; jeżeli oskarżenie podlega wła ciwości sądów wojennych, odsyła winnych do więzienia kwatery głównej swojej jednostki i zawiadamia dowódcę oddziału, z którego pochodzi winny.

Poszukuje ona zbiegów. O każdym zbiegostwie donosi się bezzwłocznie dowódcy żandarmerji polowej.

Każdy kierownik służby wojskowej, w której znajdują się ludzie nienależący do wojska (telefonistki, pielęgniarki i t. p.) jest obowiązany do podawania ich nazwisk do wiadomości żandarmerji.

Służba listów ochronnych i posterunków jest poddana pod nadzór żandarmerji polowej.

Artykuł 4.

Więzienia.

293. Więzienia przeznaczone do pomieszczenia wojskowych wszystkich stopni, włóczęgów, osób podejrzanych i t. p. urządzają w kwaterach głównych dowódcy żandarmerji polowej. Pozostają one pod ich władzą i kierownictwem a pod ogólnym nadzorem szefa szta-

bu. Aby ułatwić oficerowi śledczemu sądu wojennego badanie więźniów i ograniczyć możność ucieczki, lokal więzienia powinien, o ile możliwości, mieścić biuro oficera śledczego. Żandarmerja sprawuje warty przy jeńcach, w razie potrzeby wraz z jednostkami wojska, o które prosi szefa sztabu.

Do więzienia kieruje się:

wojskowych obwinionych o zbrodnię lub o przestępstwo i wojskowych skazanych;

włóczęgów, podejrzanych i obwinionych o zbrodnię lub o przestępstwo;

osoby wojskowe lub cywilne, podróżujące pod eskortą żandarmerji;

wojskowych aresztowanych za samowolne oddalenie się, których położenia nie określono;

osoby skazane przez sąd oficera żandarmerji na krótkotrwałe więzienie.

Żadnego wojskowego, ani żadnej osoby cywilnej nie wolno trzymać w więzieniach bez rozkazu szefa sztabu lub oficerów żandarmerji polowej.

Wojskowi ukarani dyscyplinarnie aresztem maszerują z oddziałem, do którego należą. Pod żadnym pozorem nie osadza się ich w więzieniach wojskowych.

Artykuł 5.

Rola żandarmerji na postoju i podczas marszów. Dozorowanie ruchu.

294. Na postoju żandarmerja czuwa nad obszarem zajęтым przez wojsko i nad jego okolicą. Pilnuje ona czystości i utrzymania porządku, jednakże nie miesza się do zarządzeń policyjnych i dyscyplinarnych, których stosowanie należy do samodzielnych oddziałów, z wyjątkiem wypadków bezwzględnej koniecz-

ności wskutek rozkazu dowództwa. Dla łatwiejszego wykonywania swej służby żandarmi mają prawo o każdej godzinie dnia i nocy wchodzić do kwater, biwaków i obozów. Zawiadamia się ich o hasle.

Podczas marszów żandarmerja głównie pełni służbę policyjną na tyłach kolumn, arestuje maruderów i odsyła do oddziałów ludzi, pozostających w tyle.

Sprawuje ona swe czynności zwłaszcza w okolicy sąsiadującej z przednią granicą obszaru etapowego.

Żandarmerja etapowa bada i zabiera wszystkich odosobnionych żołnierzy, których znajdzie na tyłach kolumn. Kieruje ona ich do najbliższej komendy etapowej i zależnie od warunków oddaje ich do rozporządzenia komendanta etapowego, odprowadza ich do formacji sanitarniej lub zatrzymuje w więzieniu jako zbiegów.

Żandarmerji nie wolno poruczać pilnowania i prowadzenia kolumn taborowych chyba, że ich obsługa składa się całkowicie lub częściowo z osób cywilnych. Wysyła ona małe oddziały na stacje zaopatrywania celem utrzymania tam porządku podczas zaopatrywania.

Żandarmerja może wyjątkowo współdziałać w grupowaniu, pilnowaniu i prowadzeniu jeńców wojennych, jednakże ze względu na jej mały stan liczebny można powierzać jej to zadanie jedynie w razie bezwzględnej potrzeby.

Polowanie i rybołówstwo na obszarze działań wojennych jest wzbronione wojskowym wszystkim stopni zarówno jak osobom nie należącym do wojska. Żandarmerja spisuje protokoły o wykroczeniach przeciw temu przepisowi.

Wreszcie żandarmerja uczestniczy w sposób ustalony przez dowództwo w dozorowaniu ruchu na drogach.

Artykuł 6.

Rola żandarmerji podczas walki.

295. Przed walką dowódca żandarmerji polowej wielkiej jednostki sporządza zależnie od rozkazu operacyjnego plan użycia swoich żołnierzy. W razie potrzeby używa on jednostek żandarmerji miejscowej, będących na obszarze wielkiej jednostki.

W walce żandarmerja według rozkazów szefa sztabu pełni służbę policyjną i utrzymuje porządek na tyłach linii bojowej; wchodzi ona w skład posterunków zaporowych mieszanych, wystawianych celem odsyłania do oddziałów ludzi, którzy oddalili się od nich bez ważnego powodu. Kieruje ona rannych do formacji sanitarnych, osłania rannych i jeńców wojennych, każe uwalniać drogi i przeciwdziała rabunkom.

Pomaga ona w ewakuowaniu ludności cywilnej, którą kieruje do ośrodków sortowania.

Po walce żandarmerja pilnuje osób cywilnych wziętych do jakiegokolwiek służby na polu walki.

W razie posuwania się naprzód w obszarze nieprzyjacielskim służy ona głównie za pośrednika między dowództwem a władzami obszaru okupowanego co do wszystkich spraw policyjnych. Czuwa ona nad wykonywaniem zarządzeń wydanych przez dowództwo.

Artykuł 7.

Obowiązki wojska wobec żandarmerji.

296. Oficerowie i szeregowi są obowiązani z własnej inicjatywy okazywać pomoc żandarmerji, a prócz tego stosować się do jej żądań, gdy żandarmerja potrzebuje pomocy.

Wojskowi wszystkich stopni we wszel-

kich okolicznościach powinni uważać żołnierzy żandarmerji za warty pod broń i jako takie ich traktować. Naruszenie przepisów, których szanowania mają przestrzegać żołnierze żandarmerji, naraża sprawców na oddanie pod sąd wojenny.

CZĘŚĆ XIII.

REKWIZYCJE.

REKWIZYCJE WŁAŚCIWE.

297. Dowódcy armij, korpusów, dywizyj lub oddziałów działających w odosobnieniu są uprawnieni do nakładania na ludność, w drodze rekwizycji, obowiązku dostarczania środków żywności, materiałów, mieszkania, środków transportowych i wogóle żądania wszystkich przedmiotów lub świadczeń niezbędnych dla potrzeb wojska. Prawo rekwirowania mogą oni przekazywać funkcjonariuszom intendentury, dowódcom oddziałów samodzielnych lub wydzielonych oraz władzom etapowym.

Rekwizycję wolno przeprowadzać jedynie na podstawie rozkazu pisemnego, zaopatrzonego w podpis, a pochodzącego od władzy mającej prawo rekwirowania. Każda władza wojskowa zarządzająca rekwizycję jest obowiązana do wydawania potwierdzeń za dostarczone świadczenia.

Dowództwa wszystkich stopni mają obowiązek zapewnienia porządku i karności podczas przeprowadzania rekwizycji. Wszelkie nadużycia i każdy akt rabunku należy karać z jak największą surowością.

Naczelný wódz, dowódcy armji i korpusu wyzna-

czają podwładnym jednostkom obszary, w których mają one prawo przeprowadzania rekwizycji.

W armii obszary marszu i postoju korpusów stanowią w zasadzie obszar rekwizycji tych wielkich jednostek; obszar ten rozciąga się ku tyłowi aż do przedniej granicy obszaru etapowego. W obszarze etapowym przeprowadza się rekwizycję na rozkaz komendanta okręgu etapowego.

Naogół w każdym korpusie lub dywizji, dowódcy tych jednostek powierzają funkcjonariuszom intendentury staranie o rekwirowanie zaopatrzenia potrzebnego dla oddziałów i służb. Samodzielne oddziały bezpośrednio korzystają z prawa rekwirowania jedynie dla zaspokojenia swych pilnych i codziennych potrzeb.

Gdy kilka samodzielnych oddziałów stoi razem na kwaterach, nakazy rekwizycyjne przesyła się za pośrednictwem komendanta postoju.

Władze wojskowe uprawnione do rekwirowania nigdy nie powinny zapominać, że dla zachowania lub ściągnięcia zasobów jest korzystne uciekać się do rekwizycji jedynie w braku wszelkich innych środków, jak bezpośrednio zakupy lub dobrowolne umowy.

Rekwizycje przeprowadzane w sposób samowolny pociągają za sobą odpowiedzialność karną i pieniężną władz, które wydały nakaz rekwizycyjny. Nakazy rekwizycyjne należy zawsze podpisywać bardzo czytelnie; władza wojskowa adresuje je do władz gminnych, a w braku tychże, do wybitnych osobistości miejscowych.

W nakazach i kwitach rekwizycyjnych należy zawsze wymieniać rodzaj, jakość oraz, o ile to jest potrzebne, czas trwania świadczeń.

Wyjątkowo każdy dowódca oddziału samodzielnie-

go lub działającego w odosobnieniu może, nawet nie mając książek rekwizycyjnych, żądać na własną odpowiedzialność świadczeń niezbędnych dla codziennych potrzeb swego oddziału. Nakazy rekwizycyjne sporządza się wówczas i podpisuje w dwóch egzemplarzach; jeden z tych egzemplarzy przesyła się w drodze służbowej do dowódcy korpusu, a drugi oddaje się władzy gminnej.

Jeżeli władze miejscowe odmawiają spełnienia nakazów rekwizycyjnych, władza wojskowa ucieka się do siły, aby uzyskać potrzebne środki żywności lub materiały. Wydaje się jak najsurowsze rozkazy, aby zabieranie przedmiotów było ściśle ograniczone do świadczeń potrzebnych; oddziały mające przeprowadzić rekwizycję oddaje się, o ile możliwości, pod rozkazy oficerów.

Naogół powyższe zasady stosuje się zarówno w kraju nieprzyjacielskim, jak i na własnym obszarze.

KONTRYBUCJE PIENIĘŻNE.

298. W pewnych okolicznościach w kraju nieprzyjacielskim może okazać się potrzebne zastępować rekwirowanie świadczeń w naturze przez kontrybucje pieniężne.

Kontrybucje te stanowią zawsze przedmiot pisemnego rozkazu. Mogą je nakazywać tylko naczelny wódz lub dowódca armij.

Za każdą kontrybucję należy wręczyć kwit ludziom, którzy ją zapłacili.

ZDOBYCZ WOJENNA.

299. Wszelka zdobycz w zapasach, sprzęcie, pieniądzach lub różnych środkach zaopatrzenia a należąca

do nieprzyjaciela, która wskutek wypadków wojennych dostała się w posiadanie wojska, stanowi własność państwa; przyczynia się ona do zwiększenia zasobów wojska i wpływa do jego magazynów lub do kas skarbowych, przytem nie wolno przeprowadzać żadnego podziału między ludzi, którzy wzięli zdobycz.

CZĘŚĆ XIV.

ZACHOWANIE SIĘ W KRAJU NIEPRZYJACIELSKIM.

Poprzednie części tyczą się służby w polu zarówno w kraju własnym, jak i nieprzyjacielskim. Część XIV podaje przepisy dające się specjalnie zastosować do postępowania na obszarach nieprzyjacielskich.

Artykuł I.

**Postanowienia ogólne o administracji i o dowodzeniu
na nieprzyjacielskich obszarach okupowanych.**

300. Okupacja przekazuje okupantowi korzystanie z niektórych uprawnień najwyższej władzy państwa, którego obszar zajęto, praw koniecznych do zapewnienia bezpieczeństwa i wyżywienia armji okupacyjnej, do zabezpieczenia porządku publicznego i zapewnienia działania urzędów niezbędnych do życia ludności.

W zasadzie utrzymuje się prawodawstwo kraju okupowanego, o ile przepisy jego nie sprzeciwiają się bezpieczeństwu armji okupacyjnej. Czynności w instytucjach publicznych sprawuje, o ile to tylko jest możliwe, nieprzyjacielski personel administracyjny i sądowy, pod kontrolą władz wojskowych. O ile nieprzyjacielscy fun-

kcjonariusze opuścili swoje stanowiska, należy ich zastąpić, w miarę potrzeby, albo wybranymi wybitnymi osobistościami, albo personelem wydzielonym z wojska.

Władzą terytorjalną jest wojsko (naczelnym wódz, dowódcy armij, ewentualnie na tyłach armij, komendanci terytorjów zorganizowanych niezależnie od okoliczności). Władza ta określa przepisy, które należy stosować w kraju okupowanym, zawiadamia o nich podwładne władze wojskowe drogą instrukcyj, władze miejscowe i ludność zapomocą rozporządzeń i obwieszczeń.

Rozporządzenia te podają naogół przepisy w następujących sprawach:

obszar na jakim należy je stosować;

podanie przez mieszkańców miejsc zamieszkania;

ruch uliczny;

prawo zebrania;

druk, wydawanie i rozdawanie dzienników, broszur, książek, rysunków lub ogłoszeń;

komunikacja pocztowa, telefoniczna lub telegraficzna; zgłaszanie stacyj radiotelegraficznych nadawczych i odbiorczych i linii podziemnych;

gołębie;

oddawanie broni i amunicji;

rekwizycje;

sprzedaż alkoholu, wyszynk, kawiarnie, restauracje;

noszenie i używanie aparatów fotograficznych;

dzwonienie dzwonów i używanie syren;

gaszenie światła;

wszystkie inne zarządzenia policyjne, w szczególności dotyczące się stosunków między wojskowymi i ludnością;

sankcje karne przeciwko mieszkańcom przekraczającym te przepisy.

Artykuł 2.**Postępowanie podwładnych władz wojskowych w kraju nieprzyjacielskim.**

301. W zasadzie administrację i dowództwo w kraju okupowanym sprawują dowódcy wielkich jednostek pierwszej linii i komendanci okręgów etapowych.

Żandarmerja (żandarmerja polowa wielkich jednostek i etapowa) czuwa nad wykonywaniem tych rozporządzeń.

Jeżeli jakiś oddział przybywa do miejscowości nieprzyjacielskiej jeszcze nie okupowanej, dowódca jej powinien:

1. umieścić posterunki przy wyjściach z kwater. Posterunki te nie pozwalają mieszkańcom wychodzić z danej miejscowości aż do chwili wydania przepisów przez komendanta postoju. O ile uzna on to za potrzebne, może utrzymać w mocy ten zakaz i żądać, aby mieszkańcy nie opuszczali swych mieszkań po pewnej określonej godzinie.

2. Kazać natychmiast zająć biura telegraficzne i telefoniczne, zabronić wszelkiej prywatnej komunikacji telefonicznej lub telegraficznej, przejąć listy złożone na pocztę lub w skrzynkach, jak również i dokumenty pozostawione przez nieprzyjaciela i odnaleźć w nich poszlaki pozwalające ustalić, jakie jednostki zajmowały miejscowość. Listy i dokumenty należy natychmiast przesłać do sztabu dywizji.

3. Umieścić posterunki i czujki, celem strzeżenia budynków i urzędów publicznych, archiwów, koszar, biur sztabu, wszelkiego rodzaju budynków wojskowych, fabryk, narzędzi i zapasów, które mają znaczenie wojskowe lub ogólne, dworców, budowli, wodociągów, kas publicznych, instytucji kredytowych i t. p.

4. Aresztować osoby, których działalność wydaje się szkodliwą dla bezpieczeństwa wojska; odesłać do sztabu dywizji tych, którzy po ogólnem śledztwie i badaniach okażą się podejrzani.

5. Wydać natychmiast wszystkie policyjne rozporządzenia, do których zmuszają okoliczności (ruch, zamknięcie wyszynku i t. d.) Rozporządzenia te dowództwo powinno o ile to tylko możliwe, przygotować wcześniej.

6. Poszukiwać gołębi i ukrytego sprzętu łączności (telefony, radjotelegraf i t. p.) i wykonywać natychmiast instrukcje dowództwa w stosunku do nich (każdy mieszkaniec, u którego znaleziono gołębia lub jakiś z tych aparatów przechowywany potajemnie, powinien być natychmiast aresztowany pod zarzutem szpiegostwa); wydać podobne zarządzenia w sprawie sygnałów wszelkiego rodzaju, mogących kierować lub powiadamiać lotnictwo nieprzyjacielskie w nocy i za dnia.

7. Zbadać czy nie przygotowano pewnych urządzeń do zniszczenia (dworce, drogi żelazne, tunele, skrzyżowania dróg, mosty i t. p.)

8. Zgromadzić broń i amunicję, jaką mogli zatrzymać mieszkańcy i chwilowo je zabezpieczyć.

Dowódca oddziału okupacyjnego przeprowadza wykonanie swych rozkazów przy pomocy władz miejscowych, a w braku tychże przy pomocy najwybitniejszych osób miejscowych.

Jeżeli zachowanie się ludności jest wrogie i jeśli bezpieczeństwo jednostek tego wymaga, dowódca ma prawo wziąć zakładników.

Dowódca oddziału okupacyjnego może wymagać od mieszkańców pewnych osobistych świadczeń, nie będących w bezpośrednim stosunku z działaniami wojennymi

(czyszczenie miejscowości, naprawa budynków, dróg komunikacyjnych, pogrzeby i t. d.).

Jeżeli daną miejscowość zajęto po walce, dowódca oddziałów zarządza wyszukiwanie maruderów nieprzyjacielskich, skonfiskowanie broni i amunicji i zabezpieczenie zapasów żywności i sprzętu, pozostawionych przez nieprzyjaciela.

302. Należy zachować wszelkie środki ostrożności, aby nie narazić tych mieszkańców, na których pomoc można liczyć.

Artykuł 3.

Zachowanie się żołnierzy w kraju nieprzyjacielskim.

303. Celem wojny jest zniszczenie siły wojskowej przeciwnika. Jednakże nawet w kraju nieprzyjacielskim prawo międzynarodowe zabrania osiągać to zapomocą zdrady, okrucieństw, gwałtów i zbytecznej srogości.

Póki surowe środki nie są konieczne do ludności nieprzyjacielskiej należy odnosić się łagodnie; nieusprawiedliwione srogie obchodzenie się może spowodować naruszenie karność i pociągnąć za sobą poważne szkody moralne i materialne dla samego wojska.

Własność prywatną należy szanować o tyle, o ile potrzeby wojskowe nie wprowadzą w tem pewnych ograniczeń.

Za wszelkie próby rabunku, wszelkie zbyteczne niszczenie należy natychmiast surowo karać, tak jak gdyby te czyny spełniono na terytorjum własnem lub państwa zaprzyjaźnionego.

Poza wypadkami uprawnionej obrony lub temi, które przewidują przepisy ogólne lub szczególne, żadnej innej sankcji karnej nie wolno stosować bez uprzedniego sądu, przeprowadzonego w formie prawnej.

CZĘŚĆ XV.

PARTJE.

ROZDZIAŁ I.

PARTJE W OGÓLNOŚCI.

Artykuł I.

Postanowienia ogólne.

SKŁAD I ZADANIA PARTYJ.

304. Partją nazywa się czasowe połączenie pod rozkazami jednego dowódcy,—ze względu na specjalne zadanie mające charakter pewnej niezależności—oddziałów mogących należeć do różnych broni, a w razie potrzeby też różnych służb. Partje mogą być utworzone celem zajęcia pewnej okolicy lub określonej miejscowości, opóźniania nieprzyjaciela, zabrania jakiegoś posterunku, zaskoczenia kolumny, wykonania zniszczenia, rekwizycji i t. p.

Skład partyj zależy od okoliczności i od zadania, jakie mają wykonać; może on wahać się od jednostki o małym stanie liczebnym aż do kilku wielkich jednostek. Zwiady dla każdej partji przeprowadza w zasadzie lotnictwo i kawalerja. Jeżeli partja ma mały stan liczebny dodaje się do niej artylerję po porówna-

niu osiągniętego powiększenia siły z niedogodnościami wynikającymi z konieczności osłaniania tej artylerji.

Władza, która tworzy partję daje jej dowódcy ściśle instrukcje pisemne o zadaniu, jakie należy spełnić.

DOWÓDZTWO PARTJI.

305. Każda partja bez względu na jej stan liczebny powinna pozostawać pod rozkazami oficera.

Dowódcę partji wyznacza zawsze władza nakazująca jej utworzenie. Jeżeli to jest potrzebne dowódca otrzymuje rozkaz nominacyjny.

Dowódcy małych partji bez względu na stopień wojskowy mają wobec jednostek będących pod ich rozkazami władzę dowódcy samodzielnego oddziału pod względem policyjnym, dyscyplinarnym i służbowym.

PROWADZENIE PARTJI.

306. Prowadzenie odosobnionej partji napotyka na szczególne trudności ze względu na potrzebę ubezpieczenia we wszystkich kierunkach i ze względu na przeszkody, jakie mogą utrudniać zaopatrywanie i ewakuację. Partja złożona z jednej lub z kilku wielkich jednostek stosuje się do zasad ogłoszonych w Tymczasowej instrukcji o taktycznem użyciu wielkich jednostek. Mniejsze partje trzymają się wskazówek niniejszej części.

Dowódca partji ustala prowadzenie jej przede wszystkim według zadania, jakie otrzymał.

Unika on rozpraszania sił i do ubezpieczenia używa tylko niezbędnie potrzebnych oddziałów.

Przeprowadza on zwiady w kierunku nieprzyjaciela, a w razie potrzeby, na swoich bokach i na tyłach. Artylerję trzyma on dość w tyle, aby uchronić ją od

zaskoczenia przez ogień artylerji lekkiej; jeżeli to jest potrzebne, daje on jej posiłki.

W bezpośredniej bliskości nieprzyjaciela przesuwa on swoją partję naogół w ugrupowaniu rozczłonkowanem, skokami i w rzutach, wyzyskując teren. Jeżeli jest odosobniony, pozostaje w gotowości do rozpoczęcia walki w jakimkolwiek kierunku.

Zachowuje on w zasadzie odwód, aby podczas działań dać odczuć swą wolę, a w razie potrzeby, uwolnić się od nieprzyjaciela.

Dowódca partji przed opuszczeniem jej zawiadamia tego, kto będzie po nim sprawował dowództwo, jakie otrzymał instrukcje i jakie wydał zarządzenia celem spełnienia swego zadania.

Artykuł 2.

Partje, mające na celu opóźnianie nieprzyjaciela. Drobne działania. Prowadzenie i obrona kolumn. Eskortowanie jeńców wojennych.

PARTJE MAJĄCE OPÓŹNIAĆ NIEPRZYJACIELA.

307. Partja może mieć za zadanie opóźnianie silniejszego nieprzyjaciela, to jest przeszkadzanie mu w przekroczeniu określonej linii przed pewną chwilą.

Działanie zaczepne celem spełnienia tego zadania może być usprawiedliwione w pewnych bardzo szczególnych wypadkach; śmiałość będzie wówczas najlepszą rękojmnią powodzenia. Jednakże najczęściej lepsza będzie obrona lub manewr odwrotowy.

Obrona stanowi zasadę, ilekroć teren, którym partja rozporządza do swego oporu ma niewielką głębokość, lub gdy ma dogodne wcięcia.

Manewr odwrotowy jest odpowiedni w tym wypadku, gdy partja działa na obszarach stosunkowo dużej głębokości.

Bez względu na stan rzeczy partja zwraca szczególną uwagę na osłonę swych boków.

PARTJE, KTÓRE MAJĄ PRZEPROWADZIĆ DROBNE DZIAŁANIA (ZABRANIE POSTERUNKU, KOLUMNY, ZNISZCZENIA, REKWIZYCJE I T. P.).

308. Drobne działania (zabranie posterunku, kolumny, miejsca etapowego, zniszczenia, rekwizycje, i t. p.) mają tem więcej widoków powodzenia, im bardziej osiągnięto zaskoczenie; wymagają one szczegółowego przygotowania; należy usilnie zachowywać tajemnicę.

Wybór marszruty ma ogromne znaczenie; powinna ona umożliwić partji ukrycie przed nieprzyjacielem swej obecności.

Podczas marszu dowódca partji usiłuje ukryć się przed obserwacją lotnictwa nieprzyjacielskiego; omija on miasta i gościńce. Jeżeli jest zmuszony przejść przez miejsca zamieszkałe, przeszukuje je, o ile tylko stan liczebny partji i okoliczności na to pozwolą. Jeżeli musi tam pozostać, bierze zakładników, wydaje zarządzenia policyjne, których ludność musi się trzymać; przerywa on łączność wszelkiego rodzaju (elektryczną, przy pomocy gołębi pocztowych i t. p.) z okolicą i wokoło miejscowości ustawia łańcuch czujek pieszych i konnych, aby mieszkańcy nie mogli przechodzić.

W walce daje on dokładne zadanie każdej cząstce swego oddziału. Wyznacza on pewien punkt zborny i linię odwrotową, którą wszyscy żołnierzy powinni znać.

W natarciu działa on niespodziewanie i z największą energją.

Zarządza on odwrót, gdy osiągnięto wynik. Aby nieprzyjaciel zgubił jego ślad, unika powracania tą samą drogą, którą przybył.

ZASADZKA.

309. Aby napaść na oddział w marszu wybiera się, o ile to jest możliwe, teren, gdzie nieprzyjacielowi trudno byłoby się rozwinąć; partja zapada jak najbliżej miejsca wybranego do natarcia. Dowódca partji każe zachowywać jak największą ciszę i sam daje znak do natarcia.

NAPAD NA KOLUMNĘ.

310. Do napadu na kolumnę jest wskazane obieć chwilę, gdy przechodzi ona przez las, ciałninę, lub wspina się na trudne wzniesienie.

Dowódca partji naogół dzieli swój oddział na dwie części: większa część napada na siłę główną eskorty nieprzyjacielskiej, a reszta na wozy. Ta ostatnia kieruje część swoich wysiłków na czoło i na koniec kolumny, aby jej przeszkodzić w ucieczce.

Jeżeli kolumna jest silna, lub gdy stoi sparkowana napad przeprowadza się równocześnie na kilka punktów.

Napady sił powietrznych na kolumny organizuje wyższe dowództwo.

PRZEPROWADZENIE REKWIZYCJI, ZNISZCZENIA
I T. P.

311. Dowódca partji, który w kraju nieprzyjacielskim ma przeprowadzić rekwizycję, zdobyć paszę, wykonać zniszczenie i t. p., naogół dzieli swój oddział na dwie części. Słabsza część wykonywa działanie. Silniejsza je osłania. Jeżeli nieprzyjaciel ukaże się i stawia opór, manewruje ona tak, by trzymać go w oddaleniu i umożliwić drugiej części słabszej ukończenie zadania.

PROWADZENIE I OSŁONA KOLUMN.

312. Każda kolumna, której ubezpieczenia nie zapewnia sama obecność jednostek sąsiednich, otrzymuje eskortę; jej siłę i skład oblicza się według rodzaju kolumny, jej znaczenia, niebezpieczeństw, jakie mogą grozić, rodzaju przebywanego kraju, długości drogi i t. p.

Kolumna i jej eskorta tworzą jeden oddział. Oficerowie, funkcjonariusze i urzędnicy wszelkiego rodzaju maszerujący z kolumną spełniają swoje czynności pod władzą dowódcy oddziału. Dowódca ten w interesie służby i karności rozporządza wszystkimi obecnymi wojskowymi równego i niższego stopnia.

Jeżeli chodzi o kolumnę samochodową, przewozi się eskortę na samochodach ciężarowych: dowódca oddziału stosuje wówczas, o ile możliwości, zasady, podane w rozdziale II niniejszej części.

Jeżeli kolumna jest duża, dowódca oddziału dzieli ją na kilka części. Każda z nich otrzymuje osobną straż; jeżeli w kolumnie są wozy zarekwirowane, każe on pilnować woźniców. Karabiny maszynowe rozdziela się w kolumnie, aby osłaniać ją przed płatowcami.

Marsz reguluje się zależnie od bliskości nieprzyjaciela, rodzaju okolic i stanu dróg. Dowódca oddziału każe sobie dostarczyć bardzo szczegółowych wiadomości o tych różnych sprawach; ma on obowiązek sprawdzić ich ścisłość, a następnie ustala drogę, jaką pójdzie oddział. Jeżeli kolumna składa się z samych samochodów ciężarowych, wybór dobrej drogi usuwa na bok wszystkie inne względy. Długi odpoczynek kolumny urządza się w miejscach zgóry rozpoznanych, ukrytych przed obserwacją nieprzyjacielską i nadających się do obrony. Prócz tego jest pożądane, by miej-

sca obrane do zatrzymywania kolumny, umożliwiały zmianę kierunku marszu.

Dowódca oddziału przeprowadza zwiady na większą odległość.

Naogół dzieli on eskorty na dwie części. Mniejsza pilnuje wozów i bezpośrednio osłania kolumnę; wskutek tego jest ona podzielona na mniejsze części. Dowódca oddziału zachowuje większą część pod swemi bezpośrednimi rozkazami. Jeżeli nie ma on dokładnych wskazówek o nieprzyjacielu, rozdziela ją na czoło, na ogon i na boki w ten sposób, by móc natychmiast stawić opór bez względu na kierunek natarcia. Prócz tego, o ile może, wydziela odwód środkowy. Części nie napadnięte wspierają cząstki walczące, albo tworzą odwód.

Dowódca oddziału zgóry uprzedzony o zbliżaniu się lub o bliskości nieprzyjaciela zmienia marszroutę kolumny i ustala swój marsz w ten sposób, by uniknąć natarcia.

W razie natarcia, usiłuje odeprzeć nieprzyjaciela, a przynajmniej opóźnić go, podczas gdy kolumna maszeruje dalej. Jeżeli nie mógł zapobiec natarciu na samą kolumnę, główna siła eskorty współdziała w bezpośredniej obronie kolumny.

Do tej obrony usiłuje się ukryć kolumnę w miejscu zamieszkałym, w lesie lub w fałdzie terenu, zmniejszając jak najwięcej długość kolumny. Jeżeli trzeba pozostać na miejscu, wozy podwajają rzędy, każdy wóz dołącza się do poprzedzającego go, woźnice zsiadają; woźnice wozów konnych stają przed swemi końmi.

Oddziały wchodzące w skład eskorty bronią kolumny, wyzyskując teren lub osłaniając się przy pomocy wozów.

ESKORTOWANIE JEŃCÓW WOJENNYCH.

313. Eskortowanie jeńców wojennych wymaga szczególnej czujności i wielkiej śmiałości.

Oficer mający prowadzić jeńców wojennych tworzy z nich kolumnę, która maszeruje w zwartym szyku i każe ją otoczyć ze wszystkich stron. Zabrania on jakichkolwiek rozmów między żołnierzami eskorty a jeńcami wojennymi i uniemożliwia jeńcom komunikowanie się z sobą lub z mieszkańcami.

Przy wyruszeniu eskorta nabija broń w obecności jeńców, których uprzedza się, że jakiegokolwiek usiłowanie stawiania oporu lub odmawianie posłuszeństwa będzie z całą surowością poskromione bronią.

Na postój wybiera się miejscowości mające duże budynki, w których jeńców można z łatwością pilnować. Zostawia się tylko jedną bramę otwartą i wystawia się wystarczającą wartę.

W razie natarcia podczas marszu, nakazuje się jeńcom położyć się na ziemi; część eskorty, mająca ich bezpośrednio pilnować, pozostaje blisko nich i strzela do każdego, który się podnosi z ziemi przed otrzymaniem odpowiedniego rozkazu, reszta manewruje, aby odeprzeć nieprzyjaciela.

ROZDZIAŁ II.

JEDNOSTKI, DZIAŁAJĄCE NA SAMOCHODACH.

Rozdział ten stanowi załącznik IV.

Zatwierdzam.

Paryż, 10 stycznia 1924.

Minister wojny
Maginot.

ZAŁĄCZNIK I.

DZIENNIKI MARSZÓW I DZIAŁAŃ.

Każdy sztab, oddział samodzielny lub służba prowadzą w polu dziennik marszów i działań, który jest wiernym opisem faktów podawanych dzień za dniem, od wyruszenia oddziału aż do ukończenia działań. Tego dziennika nie powinno się nigdy sporządzać z opóźnieniem.

W redagowaniu należy powstrzymać się od komentarzy o początku i o przyczynach podjętej wojny, o prowadzeniu działań, otrzymanych rozkazów i od oceny osób.

Dziennik należy pisać bez przerw, bez obciążania i popierania go dokumentami dowodowymi: położeniami ogólnymi, rozkazami, raportami i t. d.

Dziennik marszów i działań powinien podawać: stan liczebny w dniu wyruszenia: skład sztabu, oddziału samodzielnego lub służby; wykaz imienny oficerów według jednostek; ilość podoficerów i szeregowców oddziału, ilość zwierząt; ilość i rodzaj wozów.

Datę wyruszenia, miejsce koncentracji, sposób wykonania poruszenia celem dostania się do tego miejsca (kolej żelazna, samochód, marsz pieszy i t. p.), datę przybycia, wielką jednostkę, do której oddział przydzielono.

Na każdy dzień:

miejsca postoju;
oddziały sąsiednie;
zwięzłe streszczenie ważnych rozkazów otrzymanych lub wydanych, godzinę, o której te rozkazy otrzymano lub wysłano;

streszczenie wykonanych działań z wymienieniem jednostek biorących w nich udział, godziny najważniejszych zdarzeń i stanowiska, jakie różne jednostki zajmowały podczas tych zdarzeń;

położenie pod koniec dnia: stanowiska głównych członków w oddziałach będących w pierwszej linii; należy dokładnie określić front, jaki zajęła linja bojowa lub czaty, warunki styczności z nieprzyjacielem i łączność nawiązaną z oddziałami sąsiednimi;

straty w zabitych, rannych, wziętych do niewoli, zaginionych, z imiennem wyszczególnieniem oficerów, podoficerów i szeregowców; straty te sumuje się na końcu historyki;

cyfrę codziennych ewakuacyj (imiennie dla oficerów) z wymienieniem tych, które spowodowała choroba;

otrzymane uzupełnienia (imiennie dla oficerów);

ilość wziętych jeńców nieprzyjacielskich (nazwiska wziętych do niewoli oficerów);

nagrody w miarę jak dochodzą do wiadomości dowódcy oddziału samodzielnego lub służby (awanse, odznaczenia i pochwały); pochwały zawarte w rozkazie armji można podawać w pełnem brzmieniu, o pochwałach innych szczebli robi się zwykłą wzmiankę imienną;

przeniesienia oficerów;

czyny wybitne.

U w a g a.—Po poważnem działaniu, w którem oddział poniósł dotkliwe straty, należy sporządzić nowy wykaz składu oddziału z wymienieniem stanu liczebnego, jaki pozostał.

ZAŁĄCZNIK II.

UTRZYMANIE NIEKTÓRYCH BUDOWLI.

Utrzymanie niektórych budowli szczególnie ważnych może wymagać stosowania osobnych środków: straży i bezpośredniej osłony budowli, utrzymania warty policyjnej wewnątrz i obok budowli, konserwacji i dozoru technicznego, obrony przeciwlotniczej.

Straż, osłona bezpośrednia i utrzymanie wart policyjnych należą do posterunków, które ewentualnie wydzielają patrole. Posterunki te oddaje się pod rozkazy jednego dowódcy.

Konserwację i dozór techniczny powierza się specjalistom wyposażonym w potrzebny materiał.

Obronę przeciwlotniczą zapewniają oddziały tejże obrony lub w braku ich jednostki niespecjalne.

Jest rzeczą korzystną, aby jednostki używane do tych ważnych zadań były pod jednym dowództwem.

Szczegółowe zarządzenia zmieniają się zależnie od rodzaju, rozmiarów i położenia budowli: przy tunelu pilnuje się nie tylko wyjść, ale też szybów przewietrzających; przy wiadukcie nadzoruje się samą budowlę i dostęp do niej: czujki, a w razie potrzeby posterunki badające, umieszcza się na jej końcach, oraz wzbrania się podchodzenia pod dolną część budowli (filary, na-

sadę i t. d.); utrzymanie mostów a szczególnie mostów wojskowych może wymagać służby ochraniającej z odległości, mającej za zadanie zatrzymywać niebezpieczne przedmioty płynące po wodzie, lub przynajmniej zmniejszać ich szybkość, aby w ten sposób zapobiec zniszczeniu mostu. Posterunki ochronne, dostarczane w zasadzie przez jednostki saperskie, umieszcza się więc w punktach pozwalających na łatwe osiągnięcie tych przedmiotów; ich służbę ułatwia robienie grobel. Posterunki obserwacyjne nadzorują bieg rzeki i alarmują posterunki ochronne i t. d. (zob. załącznik III.).

ZAŁĄCZNIK III.

PRZEPRAWA PRZEZ WODY W OBLICZU NIE- PRZYJACIELA.

1. Przeprowadzanie żywej siły przez wody tak potężne, że stanowią przeszkodę, jest działaniem trudnem, którego powodzenie wymaga połączenia pewnych warunków taktycznych i technicznych.

2. Z punktu widzenia taktycznego trzeba zawsze osłaniać miejsca przeprawy zapomocą pasa ubezpieczenia powietrznego, a na ziemi zapomocą przedmościa o rozmiarach wystarczających, aby je ochronić od bombardowania z płatowców i od skutecznego ognia artylerji o średniej donośności.

Należy przeprowadzać się na froncie dostatecznie szerokim, aby uniknąć ześrodkowań ognia nieprzyjacielskich. Same działania odbywają się pod osłoną wojska powietrznego i artylerji. Artylerja tak urządza swój ogień, aby mogła skutecznie ostrzeliwać przeciwny brzeg i utworzyć przedmoście z pocisków; później piechota, w razie potrzeby osłonięta zasłoną z dymu przeprowia się w bród lub w małych statkach w jak największej ilości miejsc i urządza silną obronę, aby osłonić budowę mostów.

Pierwsze działania mają na celu zdobycie nieprzyjacielskich punktów obserwacyjnych, dających bez-

pośredni widok na miejsca przeprawy. Będą one stanowiły małe przedmościa, które rozszerzy się celem połączenia ich i osiągnięcia linii ustalonej przez dowództwo.

Część artylerji przeprawia się, skoro tylko to jest możliwe i zajmuje stanowiska pod osłoną swojej piechoty i baterij pozostawionych na brzegu, z którego wyruszono.

Czynność wyjścia może być wówczas podjęta w dobrych warunkach.

Zapomocą wszelkich sposobów (dywersyj, wyzyskania nocy, i t. d.) usiłuje się zapewnić sobie korzyść, jaką daje zaskoczenie.

3. Trudności techniczne: właściwa przeprawa i budowa mostów, są największe przy przekraczaniu wielkiej rzeki. Wpływają one bezpośrednio na postanowienia dowództwa w sprawie wyboru ogólnego obszaru przeprawy, a później samych punktów przejścia. W tym celu dowódcy saperów odpowiednich wielkich jednostek stawiają wnioski dowódcom tych jednostek, każdy względem tego, co jego się tyczy.

4. Do zasilania bitwy z początku trzeba będzie, rozporządzać co najmniej jednym mostem na każdy korpus.

W dalszym ciągu, gdy uzyska się dostateczną przestrzeń terenu, można będzie tę ilość ograniczyć do minimum niezbędnego do zapewnienia zaopatrywania i ewakuacji: jedna nieprzerwana droga i jedna linja kolejowa mogą wystarczyć na armję. Niekiedy, aby zapobiec zerwaniu mostów czyto wskutek przypadku, czy też wskutek działalności nieprzyjacielskiego wojska powietrznego, usiłuje się urządzić dodatkowe punkty przeprawy. Wielkość i sposób umieszczenia mostów używanych w tym okresie działań niekoniecznie muszą być takie same, jak mostów używanych do przeprawiania żywej siły.

5. Mosty są to organa o żywotnem znaczeniu; należy stosować wszelkie środki, aby je osłonić przed nieprzyjacielskiem wojskiem powietrznem.

ROZPOZNANIA.—WYBÓR PASA NATARCIA I PUNKTÓW PRZEJŚCIA.

6. Front natarcia armij zależy przedewszystkiem od całokształtu działań.

Wybór punktów przejścia w granicach ogólnego frontu natarcia zależy od względów taktycznych i technicznych.

Przy przeprawianiu pierwszych oddziałów piechoty rozważania taktyczne biorą górę nad rozważaniami technicznymi: przedewszystkiem chodzi o skuteczne poparcie natarcia głównie podczas zajmowania pierwszych punktów oporu i oczyszczania brzegu nieprzyjacielskiego.

Wyszukuje się brody, których można użyć.

Jeżeli jednostki, mające osłaniać budowanie mostów, muszą przeprawić się na łodziach, usiłuje się unikać prac przygotowawczych na brzegu, z którego się wyrusza, używania napędu mechanicznego wywołującego hałas, który mógłby zaalarmować nieprzyjaciela, różnych urządzeń po przybyciu na drugi brzeg, a będących zawsze przyczyną opóźnień. Unika się obszarów, w których ławice żwiru lub piasku utrudniają żeglugę.

7. Mosty buduje się w zasadzie z materiału mostów pojazdowych.

Wybór punktów przerzucenia i rozwinięcia materiału zależy od warunków dostępu do brzegu (urwiska, istniejące drogi i t. p.); urządzenia przygotowawcze ogranicza się do minimum, zwłaszcza na brzegu, na który oddział zamierza się przeprawić. Bierze się również w rachubę rozwój działania; miejsce mniej narażone na ogień

będzie często lepsze, nawet chociażby nie posiadało najlepszych warunków technicznych.

8. Dowódcy saperów wielkich jednostek rozpoczynają badania o ile możliwości jak najwcześniej według wytycznych, jakie otrzymali od dowództwa; wytyczne te będą często z początku bardzo szerokie. Z chwilą gdy ukaże się możliwość działania, łączą oni wszystkie wiadomości potrzebne do wybrania punktów przejścia i badają projekty przeprawy.

Tych projektów nie można oddzielać od przewidywań dotyczących się rozwoju działania na brzegu, na który ma się przybyć: drogi, jakie należy naprawić, i kolejność tych prac, i t. d. Zawierają one badanie podziału oddziałów saperskich, ocenę niezbędnych robót dodatkowych, przybliżone zestawienie zasobów materiałów, jakie mogą być potrzebne do przeprawy przez rzekę czy też do robót na przeciwległym brzegu, i t. p.

9. Ugrupowanie dywizyj do natarcia można ostatecznie ustalić dopiero wtedy, gdy dowództwo jest pewne, jakimi środkami technicznymi rozporządza.

Gdy działanie zaczyna się dokładnie zarysowywać, uzupełnia się szczegóły techniczne podczas badania całości, przez sztaby wielkich jednostek przy współudziale podwładnych dowództw taktycznych. Z obowiązku zasięga się rady dowódców saperów. Ta praca uzupełniająca daje sposobność do różnych rozpoznań.

PRZEPRAWA PIECHOTY, MAJĄCEJ OSŁANIAĆ BUDOWĘ MOSTÓW.

10. Piechotę, która nie przechodzi w bród, przeprawia się w małych statkach: na pontonach lub na innych łodziach. Pontonów używa się pojedynczo, lub też sprzężonych po dwa. Ponton sprzężony ma większą

siłę przewozową, niż ogółem dwa tworzące go pontony; jego stałość czyni go cennym zwłaszcza w nocy. Jednakże porusza się on wolniej, niż ponton pojedynczy, zbacza więcej i stanowi większy cel, jest więc bardziej wrażliwy na ogień. Prócz tego urządzenie go, które aczkolwiek trwa krótko, stanowi jednak pewną stratę czasu.

Przy zachowaniu pewnych ostrożności, wiosło jest na razie najcichszym sposobem napędu, sposobem, który można najprędzej urządzić, i najprostszym. Jednakże żeglowanie zapomocą wiosła jest powolne, a zboczenie z drogi jest znaczne na wielkich rzekach o silnym prądzie (prawie równa się ono szerokości rzeki). Używanie wiosła narzuca się z początku, ale, gdy tylko będzie to możliwe, zastąpią je środki napędu mechanicznego.

Piechota podzielona na jednostki transportowe podchodzi i jak najprędzej wsiada na pontony. O ile okoliczności na to pozwalają, piechota przeprowia się nie zapomocą odosobnionych pontonów, lecz całą flotyllą.

Podczas pierwszych czynności przeprawy ogień oddziałów ustawionych na brzegu, z którego się wyrusza, można z korzyścią uzupełnić ogniem karabinów maszynowych umieszczonych na specjalnych i szybkich łodziach: łódki patrolowe znalezione na miejscu, statki flotylli rzecznych, dające się rozkładać i przewozić po drogach, jednakże wymagające wiele czasu na złożenie ich i trudne do ukrycia; w braku tych statków karabiny maszynowe umieszcza się na pontonach.

Przewożona piechota nie powinna robić użytku ze swej broni.

Puste łodzie natychmiast powracają na brzeg,

z którego wyruszyły; holuje się¹⁾ je aż do miejsca załadowania.

11. Należy starać się o uzyskanie zaskoczenia, nie tylko przez skryte zebranie środków ogniowych przeznaczonych do osłaniania przeprawy, ale również przez wyzyskanie nocy do ukrycia ostatnich przygotowań do przeprawy, pierwszych poruszeń załadowania i samego przeprowadzania się przez rzekę.

Jednostki nacierające powinny ruszyć naprzód, gdy tylko mają dostateczne siły na przeciwległym brzegu. Wszelka strata czasu spowodowałaby utratę korzyści, jakie daje zaskoczenie. Początkowa godzina przeprawy powinna więc być taka, by piechota mogła rozróżnić swe pierwsze przedmioty i mieć wsparcie artylerji.

12. Gdy tylko oddziały rzucono na brzeg nieprzyjacielski, organizuje się łączność techniczną, nie tylko z punktu widzenia ustalenia spójności dowodzenia, ale również celem zapewnienia łączności taktycznej między oddziałami wyładowanymi a temi jednostkami, które powinny wspierać je ogniem z przeciwległego brzegu.

ŚRODKI UTRZYMANIA PORZĄDKU.

13. W każdej dywizji urządza się obok punktów załadowania jeden lub kilka pasów o pewnej rozciągłości, zwanych wybrzeżami załadowania; żadnemu oddziałowi załadowywanemu nie wolno ich zajmować bez rozkazu lub bez pozwolenia.

¹⁾ To holowanie na długości równej podwójnej szerokości rzeki jest ruchem długotrwałym i uciążliwym; zapomocą wszelkich możliwych środków należy starać się skracać tę stratę czasu: załogi do zmiany, użycie koni, przyczepianie do samochodów, jadących wzdłuż brzegu, i t. p.

Kolejność przeprawiania jednostek ustala dowództwo.

Jednostki, które mają być załadowane, dochodzą najpierw do punktów pierwszego przeznaczenia.

Dalszy ciąg ich poruszeń reguluje dywizyjny komisarz regulujący. Oficer ten stosuje się do porządku nagłości i do ogólnego rozkładu czasu, ustalonego przez dowódcę dywizji. Wciąga on doń wszelkie zmiany, jakie wywołał rozwój działania i wypadki w żegludze. Kieruje on jednostki do t. zw. punktów rozmieszczenia, gdzie dzielą się one na człony transportowe.

Komisarz regulujący załadowczy, począwszy od punktów rozmieszczenia, ustala poruszenia przy podchodzeniu do wybrzeża załadowania w ten sposób, by uniknąć wszelkiego natłoku. Pozostaje on obok oficera saperów, komendanta załadowania.

Punkty pierwszego przeznaczenia i rozmieszczenia, których nie można wybrać tak by były w ukryciu, zaopatruje się w razie potrzeby w rowy strzeleckie, w których oddziały mogą się schronić. Rowy te są starannie zamaskowane, jeżeli wykonano je przed nocą przeprawy.

Wybrzeża załadowania są również zaopatrzone w rowy strzeleckie dla oddziałów, które jakiś niespodziany wypadek zmusi do pozostawania w tem miejscu.

Na brzegu, na który oddział się przeprawia, komisarz regulujący wyładowczy każe uwalniać dostępy do punktów wyładowania. Ma on również zadanie zbierania i przesyłania na tyły wiadomości o przebiegu działania.

Komisarze regulujący rozporządzają przewodnikami i środkami łączności.

Wyznacza się tylu komisarzy regulujących, ilu wymaga okoliczności.

PRZEWOŻENIE MATERJAŁU.

14. Materiał można składać na łodziach sprzężonych, jednakże zawsze będzie korzystne składać człony. Człony robi się z trzech lub z czterech łodzi. Człony z czterech łodzi są korzystniejsze ze względu na siłę przewozową, która pozwala na załadowanie każdego materiału, pokrywającego całą powierzchnię pomostu. Składanie członów wymaga pewnego czasu; przystępuje się do tego bez zwłoki.

Punkty załadowania materiału wybiera się tak, by w miarę możliwości nie były one narażone na ogień nieprzyjacielski. Dbą się o urządzenie przystani pomocniczych, aby zapobiec błędnemu manewrowi lub wypadkowi przy załadowaniu lub wyładowaniu.

Należy przewidzieć co do materiału takie same środki utrzymania porządku jak dla piechoty.

Przewóz rozpoczyna się o ile możliwości jak najwcześniej, aby bezzwłocznie zapewnić piechocie wsparcie czołgów i jej artylerji towarzyszącej.

PRZERZUCANIE MOSTÓW.

15. Mosty przerzuca się o ile możliwości jak najwcześniej; jedynie one pozwalają na podtrzymanie bitwy. Jednakże jest rzeczą nieodzowną, aby zapewnić im wystarczający pas bezpieczeństwa. Nie można więc zgóry ustalić chwili, gdy będzie podjęta ich budowa. Grafiki ich budowy sporządza się w stosunku do pewnej fikcyjnej godziny. Odpowiedni dowódcy saperów z bardzo bliskiej odległości śledzą działania taktyczne, tak, aby budowa mostów została rozpoczęta, gdy tylko okoliczności na to pozwolą.

Podczas budowania mostu ruchy łodzi lub członów trwają bez przerwy celem zasilania bitwy. Jeżeli te ło-

dzie lub człony powinny wziąć udział w budowie mostu, zastąpi się je przez wszelkie możliwe środki pomocnicze.

Każdy most powinna podwajać pływająca linja komunikacyjna czyto, aby ruchu nie przerwał jakiś wypadek na moście, czy też, aby most mógł być zarezerwowany dla ruchu ku przodowi, a ewakuacja odbywała się drogą pływającą.

Wielka ilość sprzętu służącego do przeprawy a potrzebnego przy wielkiej rzece wymaga dużej rozciągłości wybrzeża, aby sprzęt ten można było rozwinąć. Manewr przerzucania powinien się więc odbywać częściami mostu (partje lub człony). Te części zestawione na brzegu wszędzie, gdzie wozy kolumn pontonowych mogą dojść bez trudności, wsuwa się na miejsce drogą wodną z jak największym wyzyskaniem środków napędu mechanicznego lub holowania. Idealem jest zestawienie ich na dopływach, martwych odnogach, w portach i t. p., gdzie pracę można ukryć przed obserwacją, a nawet przed uderzeniami nieprzyjaciela, oraz wyprowadzenie ich stamtąd dopiero w chwili przerzucenia mostu.

Ciemność znacznie zwiększa techniczne trudności budowy. Wyzyskuje się więc każdą sposobność sprzyjającą przerzuceniu mostu za dnia (warunki atmosferyczne, ukrycia i t. p.). Jednakże w dzień trudno ukryć działanie przed nieprzyjacielem. Najodpowiedniejszą chwilą zdaje się być schyłek dnia lub początek świtu. Nie można jednak ustalić ścisłej zasady.

Kolumny pontonowe rozporządzają środkami mechanicznymi pozwalającymi na usuwanie większego mostu z pod ognia nieprzyjacielskiego, czy przez przesuwanie go, czy też przez wycofanie na brzeg za dnia, a przez szybkie odbudowanie go w nocy, i t. p. Te poruszenia powin-

ny być przygotowane, zwłaszcza zapomocą urządzenia nowych dróg dostępu.

KOMENDANT MOSTU.

16. Jednego z oficerów saperów wyznacza się jako komendanta mostu. Komendant mostu każe wykonywać instrukcje przeprawy. Rozporządza on posterunkiem ochrony technicznej do utrzymania mostu w dobrym stanie i zapobiegania wypadkom, oraz posterunkiem policyjnym, który pilnuje dostępu do mostu. Czuwa on nad utrzymaniem dróg dojścia. Jednostki korzystające z mostu są obowiązane do słuchania jego wskazówek.

17. O ile ważność przeprawy to usprawiedliwia, oficer ze sztabu jest na miejscu jako przedstawiciel dowództwa. Wykonywa on swoją władzę po jednej i po drugiej stronie przejścia i działa z własnej inicjatywy, jeżeli położenie tego wymaga. W razie potrzeby zapewnia on obronę mostu zbliska i ochronę powietrzną. Ewentualnie przygotowuje on zniszczenie mostu.

Urządza on parki garażowe, gdzie kolumny mogą oczekiwać swojej kolei przeprawy, każe uzupełnić wytęczenie dróg, czuwa nad ukryciem przed obserwacją z powietrza.

Przesyła komendantowi mostu rozkazy i instrukcje dowództwa, oraz czuwa nad ich wykonaniem.

PRZECHODZENIE ODDZIAŁÓW.

18. Przy poruszeniach na moście oddziały stosują się do ogólnych wskazówek niniejszej instrukcji (punkt 173) i do szczegółowych instrukcyj ogłoszonych przez komendanta mostu.

SŁUŻBA OCHRONY (STRAŻ RZECZNA).

19. Służba ochrony (straż rzeczna) pod rozkazami komendanta mostu jest przeznaczona do ubezpieczenia mostu przed wypadkami spowodowanymi przez nagłe wezbranie wody¹⁾ i przez środki pływające. Składa się ona naogół z posterunku ochronnego, mającego jako organ ostrzegania posterunek obserwacyjny. Posterunki te mogą składać się z oddziałów wszystkich broni: saperów, piechoty, plutonów reflektorów, flotyll dozoruujących i t. p.

Służbę ochrony (straż rzeczna) wzmacnia ochrona powietrzna, która ma swoje osobne posterunki.

Całokształt tych służb pociąga za sobą organizację bardzo kompletnego systemu łączności, wyposażonego w sieć łączności, o ile możliwości, specjalną.

Dowództwo w pisemnych instrukcjach ustala warunki, w których most ma być ściągnięty lub zniszczony. Sposoby wykonania powinny być w nich przewidziane z jak największą starannością i zgóry podane do wiadomości komendantowi mostu; ma on obowiązek prosić o wszelkie wyjaśnienia, jakie uzna za potrzebne.

W żadnym razie komendant mostu nie powinien dać nieprzyjacielowi możliwości zużytkowania przeprawy. Jeżeli odwrót odbywa się nagle, powinien on co najmniej zrobić w moście szeroką przerwę w ostatniej chwili; sprzęt, którego nie można z sobą zabrać, należy zniszczyć.

PRZYGOTOWANIE ODDZIAŁÓW.

20. Przeprawa przez wodę, a szczególnie przez wielką rzekę odbywająca się w styczności z nieprzyjacielem oraz budowanie mostów stanowią działania

¹⁾ Jest ona w łączności ze służbą zawiadamiającą o przybrzeżnych wodach.

szczególnie trudne, których zbyt staranne przygotowanie we wszelkich szczegółach nie jest nigdy możliwe.

Oddziały, biorące w niej udział, powinny dokładnie znać manewr, poruszenia załadowania i wyładowania, instrukcje jakich należy się trzymać i t. p.

Przystępują one, jeżeli to jest możliwe, do ćwiczeń przygotowawczych w warunkach o ile możliwości jak najbardziej zbliżonych do warunków rzeczywistych. Jednostki saperów szkoli się.

W dniach poprzedzających przeprawę dowódcy oddziałów i jak największa ilość oficerów przeprowadzają rozpoznanie rzeki i dostępów do niej. Te rozpoznania nie powinny obudzić czujności nieprzyjaciela.

PRZEWIDYWANIA CO DO MATERJAŁU.

21. Obliczenie środków do przeprawy należy przeprowadzić możliwie z jak największą dokładnością.

Środki rozporządzalne niezawsze pozwalają mieć na pierwszy okres działań zespół łodzi niezależny od zespołu potrzebnego do budowy mostów. Prócz tego trzeba, unikając przesady, przewidzieć, że pewna ilość łodzi stanie się niezdadna do użytku.

Ponieważ najtrudniejszym działaniem jest przeprowadzanie piechoty, jest rzeczą ważną, aby mieć tak wielką ilość łodzi, na jaką pozwalają możliwości rozwinięcia ich i warunki żeglugi, celem rzucenia od razu jak największej ilości piechoty na przeciwległy brzeg. Należy jednak zachować pewną ilość łodzi na złożenie członów, które będą przewoziły czołgi i artylerię towarzyszącą.

SPROWADZENIE SPRZĘTU.

22. Z wyjątkiem samego spuszczenia łodzi na wodę należy unikać wszelkich poruszeń sprzętu w okolicy rzeki w godzinach poprzedzających natarcie.

Przewiezenie sprzętu potrzebnego do pracy powinno być ukończone w nocy, która poprzedza noc natarcia. Te poruszenia należy starannie ukryć przed nieprzyjacielem, sprzęt złożyć w ukryciu przed obserwacją z ziemi i z powietrza, zamaskować oraz, o ile możliwości, osłonić przed bombardowaniem.

Sprzęt ten powinien być o ile możliwości jak najbliżej miejsca, w którym będzie użyty.

Jeżeli w pobliżu niema zasłon i jeżeli wozy nie mogą podejść do rzeki w noc natarcia, organizuje się łańcuchy szeregowych przenoszących na plecach.

MOSTY ARMJI.

23. Budowa mostów ciężkich na przepisowym lub tymczasowym sprzęcie pływającym, lub na stałych podporach zmusza do zorganizowania wielkich warsztatów; niekiedy dzięki względnemu oddaleniu od nieprzyjaciela można użyć jak najbardziej udoskonalonych sposobów.

Środki utrzymania porządku, bezpieczeństwa, konserwacji i ochrony są takie same, jak dla mostów pojazdowych.

Wrażliwość mostów armji na zamachy z ziemi, z wody i z powietrza wzrasta w zależności od wymiarów mostów, ich ważności i trudności ich naprawy.

ZAŁĄCZNIK IV¹⁾.

JEDNOSTKI DZIAŁAJĄCE NA SAMOCHODACH.

Artykuł I.

Postanowienia ogólne.

1. Oddziały (wielkie jednostki lub elementy mniejsze [p. 304]) zorganizowane stosownie do okoliczności można przewozić na samochodach celem wykonania, poza osłoną innych jednostek, pewnych działań wymagających pospiesznego rozwiązania, jak np.: osłona odsłoniętego boku, zagrożenie na skrzydle nieprzyjacielem, zamknięcie wyłomu we froncie bitwy, pościg za jednostkami zdezorganizowanymi, zajęcie jakiegoś obszaru opuszczonego przez nieprzyjaciela, wypad na linie komunikacyjne przeciwnika, i t. p.

Aby zdecydować, czy przewóz jakiegoś oddziału na samochodach jest korzystny, dowództwo bierze w rachubę nie tylko odległość, jaką trzeba przebyć, ale również czas potrzebny do przygotowania materiału przewozowego, oraz o ile to potrzebne, ilość miejsc załadowania.

¹⁾ W oryginale francuskim mylnie wydrukowano: VI (Przyp. tłum.).

Artykuł 2.

Skład.—Organizacja.—Dowództwo.

2. Skład organizacyjny naszych jednostek nie odpowiada naogół wymaganiom przewozu samochodowego. Aby jednostki przewożone mogły ubezpieczyć się podczas ruchu, wejść w walkę z chwilą wyładowania i żyć oczekując na przybycie oddziałów konnych, które dopiero później dołączą się do nich, trzeba, aby rozporządzały one:

specjalnymi samochodowymi jednostkami ubezpieczającymi;

taborem bojowym i samochodowym taborem pułkowym, przewożącym żywność i potrzebny sprzęt;

samochodowymi środkami pociągowymi niezbędnymi do zapewnienia ruchliwości sprzętu kołowego po wyładowaniu.

Jeżeli rozważa się typowy wypadek dywizji piechoty, mającej działać na samochodach, organizacja tej jednostki mogłaby się przedstawiać w sposób następujący:

a) Składniki organiczne:

kwatery główna;

kompania telegraficzna i oddział radjotelegraficzny;

piechota;

kompania kolarzy;

pluton karabinów maszynowych na samochodach;

saperzy;

pionierzy (ewentualnie);

samochodowa kolumna amunicyjna dywizji;

służba zdrowia: grupa sanitarna, samochodowa

kolumna sanitarna;

służba intendenty: oddział eksploatacyjny, sekcja zaopatrująca w świeże mięso.

b) Jednostki wydzielone z odwodów głównych:

specjalne samochodowe jednostki ubezpieczające;
stacje radiotelegraficzne na samochodach jako
wzmocnienie normalnego wyposażenia oraz ewentualnie
służba gołębi pocztowych;

artylerja na samochodach;

czołgi;

lotnictwo obserwacyjne;

artylerja przeciwlotnicza;

środki samochodowe składające się z jednostek przewozowych (kompanje przewozowe, kompanje samochodów półciężarowych, kompanje samochodowe lekkie) i z obsługi technicznej potrzebnej do zapewnienia regularności ruchu. Jest rzeczą ogromnego znaczenia, aby oddziały te były wyszkolone w marszach nocnych.

Różne środki oddane do rozporządzenia dowódcy jednostki przewożonej samochodami powinny być zwolnione, skoro tylko nie są mu już potrzebne do wypełnienia zadania, które mu powierzono.

Naogół jest korzystne dzielić wielkie kolumny samochodowe na człony składające się z wszystkich broni, mające swego dowódcę, wyposażone w sprzęt i w żywność niezbędne do zapewnienia im chwilowo pewnej samodzielności, jak również aby dać im możliwość bezwzględnego odłączenia się od kolumny celem wykonania jakiegoś szczególnego zadania (ubezpieczenie i t. p.).

Dowódcy oddziału działającego na samochodach pomagają osobno: obsługa samochodowa, obsługa techniczna, obsługa łączności, obsługa z jednostek ubezpieczających.

Wydaje on rozkazy dowódcy jednostki samochodowej, mającej przeprowadzić przewóz; zwłaszcza ustala

on drogi oraz skoki, jakie należy wykonać, oznacza punkty wyładowania, miejsca, gdzie wozy mają być na postoju, jako również drogi powrotne pustych wozów.

Rozdziela on podwładne dowództwa w ten sposób, by nadać swojemu dowodzeniu jak największą giętkość.

Maszeruje on drogą jednej z kolumn, albo też drogą osobną z jednego stanowiska dowództwa do następnego według ustalonego rozkładu czasu, znanego dowódcom podwładnych jednostek. Jego miejsce jest naogół między oddziałem przednim a oddziałem głównym straży przedniej albo też na wysokości oddziału głównego straży przedniej.

Artykuł 3.

Sposób użycia jednostek, działających na samochodach.

POSTANOWIENIA OGÓLNE.

3. Kolumny samochodowe, zwłaszcza na swych bokach, są bardzo wrażliwe. Aby zmniejszyć ich wrażliwość jest naogół korzystne zwiększanie ilości kolumn.

Odległość, na jaką rozpoznaje się teren i osłania kolumny samochodowe, zależy od szybkości ich marszu; powinna ona być większa, ponieważ ugrupowanie, złożone z kolumn związanych z drogą, nie posiada giętkości w swem rozwijaniu się.

Sieć drogowa narzuca najczęściej obszary załadowania i wyładowania.

Wyładowanie jest najkrytyczniejszym okresem działania; dowództwo powinno je starannie ustalić i starać się o zamaskowanie przed nieprzyjacielem. Korzystne jest wykonywać je o ile możliwości jak najbliżej celu, który ma być osiągnięty. Do tego wyładowania można z ko-

rzyścią używać dróg bocznych, często mniej narażonych na bombardowanie nieprzyjacielskie.

UBEZPIECZENIE.

4. System ubezpieczenia powinien być giętki i dobrze połączony z siłą główną.

Składa się on ze zwiadów i z oddziałów ubezpieczających.

Zwiady skierowane ku punktom lub obszarom szczególnie wrażliwym, interesującym ze względu na rozwój manewru, poszukują dalekich wiadomości o nieprzyjacielu i o stanie dróg. Powierza się je lotnictwu i oddziałom rozpoznającym działającym na ziemi. Oddziały te składają się w zasadzie z karabinów maszynowych na samochodach, mogących szybko poruszać się i opuszczać drogi a wydzielonych z jednostek specjalnych, jakimi kolumna rozporządza, a w braku tychże, z karabinów maszynowych piechoty na szybkich samochodach; zaopatrzone są one w stacje radiotelegraficzne na samochodach i w motocykle do przesyłania wiadomości.

Zwiady wysuwa się na zmienną odległość zależnie od zadania jednostki przewożonej samochodami; w działaniu o wielkim promieniu oraz, jeśli okoliczności na to pozwalają, zwiady przeszukują obszar postoju na odległość przemarszu dziennego samochodów (80 do 100 kilometrów).

Oddziały ubezpieczające (straże przednie, stráže boczne, stráže tylne) osłaniają siłą główną, tworząc, w kierunku nieprzyjaciela, zasłonę, którą przesuwają w miarę posuwania się naprzód.

Trzeba je zgóry zaopatrzyć we wszelkie organa potrzebne im do spełnienia głównych zadań: zdobywania i przesyłania wiadomości, wymanewrowania

oporu odosobnionego, przebicia zasłony, zatrzymania lub opóźnienia nieprzyjaciela i t. p. Lotnictwo obserwacyjne powiadamia oddziały ubezpieczające. Pomaga ono w utrzymaniu ich łączności z siłą główną.

Obecność oddziałów ubezpieczających nie powinna powstrzymywać siły głównej od przedsięwzięcia we wszelkich okolicznościach środków ubezpieczenia bezpośredniego.

STRAŻ PRZEDNIA.

5. Jedna lub kilka straży przednich osłaniają całe ugrupowanie w kierunku marszu.

Straż przednią w zasadzie tworzy się z organów specjalnie przeznaczonych do osłaniania transportów samochodowych; w wielkich kolumnach organa te wzmacnia się oddziałami wydzielonemi z siły głównej.

Posuwa się ona skokami i w ten sposób, aby we wcięciach terenu lub na linjach dogodnych do obrony, utrzymać wyjścia (mosty, ważne rozstaje) z wycinka terenu w chwili, gdy siła główna kolumny wchodzi w ten wycinek. Poza wskazaniami narzuconemi przez teren, położenie lub zadanie, głębokość wycinka może wynosić 20 do 30 kilometrów, co odpowiada około dwóm godzinom marszu kolumny.

Straż przednia rozczłonkowuje się w głąb: tworzy ona jedną lub kilka szpic i oddział główny straży przedniej.

Szpica stanowi zbiornik oddziałów lekkich, które działają jak grabie na froncie co najmniej równym frontowi rozwinięcia osłanianej jednostki. Musi ona być zdolna do szybkiego załatwienia się o własnych siłach z większością wypadków, jakie mogą zdarzyć się podczas ruchu. W skład jej wchodzi w zasadzie samochody

z karabinami maszynowymi, mające rozpoznawać oraz czołgi przeznaczone do uderzenia; gdy istnienie ciągłego frontu ognia uniemożliwia manewry oskrzydłające, posiłki przewożone na lekkich samochodach, mające wspierać wymienione oddziały.

Pod osłoną tych oddziałów działają zwiady drogowe służby samochodowej (punkt 18) i oddziały saperские, mające za zadanie naprawę dróg.

Oddział główny straży przedniej złożony z piechoty i z artylerji na samochodach, postępuje za szpicą wielkimi skokami jedną lub kilkoma drogami.

Skoki określa się w zasadzie zgóry i to w ten sposób, by wozy zatrzymywały się o ile możności w ukryciu przed wzrokiem, czoło oddziałów głównych poza rozwidleniami dróg, pozwalającemi na zmianę kierunku lub na zawrócenie.

Łączność między strażą przednią a siłą główną zapewniają płatowce, motocykliści i radjotelegrafia; kilka lekkich jednostek piechoty można rozczłonkować między strażą przednią a siłą główną celem obserwowania drogi marszu, głównie w trudnych częściach linii marszu.

Straż przednia dokonywa w sieciach telegraficznych i telefonicznych potrzebnych zniszczeń, aby jej ruchu nie można było podać do wiadomości przeciwnika.

Dowódca saperów jednostki pozostaje przy straży przedniej ze względu na ważność postanowień, jakich może wymagać naprawa dróg.

OSŁONA BOKÓW.

6. Osłona boków wynika z dalekiego poszukiwania wiadomości, z zarządzeń powziętych przez straż

przednią celem objęcia ogniem sieci drogowej na szerokim froncie oraz ze stosowania straży bocznych.

Straże boczne wyzyskują o ile możliwości wcięcia terenu, przez które nieprzyjaciel może przejść jedynie w pewnych punktach koniecznego przejścia. Zapewniają one sobie łączność z siłą główną zapomocą radjotelegrafu i motocyklów, ewentualnie przez płatowce.

Mogą one być ruchome albo stałe.

Straże boczne ruchome posuwają się skokami; łącząc się z systemem ubezpieczającym straży przedniej, rozczłonkowują się one na bokach osłanianej kolumny.

Podczas poruszeń w nocy, w terenie zakrytym, w razie prawdopodobnego natarcia na flankę trzeba naogół posiadać straże boczne stałe. Wydziela się je zgóry w pewnych punktach terenu nadających się do obrony; dołączają się one do ogona kolumny po spełnieniu swego zadania; w odstępach między nimi patrole obserwują sieć drogową.

STRAŻ TYLNA.

7. Zadanie i skład straży tylnej zależą od położenia taktycznego.

W marszu naprzód, poza zadaniem osłaniania, straż tylna powinna zbierać oddziały pozostające w tyle.

W marszach odwrotowych straż tylna posuwa się skokami o wielkiej rozciągłości, ewentualnie zatrzymuje nieprzyjaciela na obranym stanowisku przez przeciąg czasu potrzebny, aby siła główna usunęła się z pod ciosu, a później wycofuje się wyzyskując teren lub noc i osłaniając się zapomocą zniszczeń.

UBEZPIECZENIE POSTOJU.

8. Ubezpieczenie postoju zapewniają: rozpoznanie, oddziały ubezpieczające umieszczone we wcięciach terenu

i wystawiające czaty, ugrupowanie siły głównej na postoju oraz środki obrony przedsięwzięte na kwaterach i na biwakach, szczególnie przeciw napadom powietrznym.

PORUSZENIA SIŁY GŁÓWNEJ.

9. Siła główna przesuwa się wielkimi skokami, naogół większemi, niż skoki straży przedniej. Zazwyczaj tworzy ona kilka kolumn, o ile na to pozwala ilość możliwych dróg marszu.

W każdej kolumnie różne jej części (punkt 2) są rozdzielone przez odległości zapewniające giętkość poruszenia.

Piechota obramowuje artylerję.

Jednostki saperów i artylerji przeciwlotniczej nie użyte w straży przedniej maszerują z oddziałami czołowemi.

Tabory bojowe postępują jak najbliżej za swemi jednostkami.

Tabory pułkowe grupuje się na końcu siły głównej. W pewnych wypadkach mogą one stanowić oddzielną kolumnę, posuwającą się bezpieczniejszą drogą albo też przesuwać się w nocy, gdy siła główna już w dzień wykonała poruszenie; w razie potrzeby daje się im eskortę.

ŁĄCZNOŚĆ.

10. Dobre działanie łączności jest rzeczą nadzwyczaj ważną.

Łączność między dowódcą jednostki a różnemi oddziałami, jako też łączność wzajemną różnych oddziałów, zapewniają: radjotelegraf, pługowce, motocykliści lub szybkie samochody.

Gołębi pocztowych można używać na początku działań do przesyłania wiadomości na tyły, gdy chodzi

o to, by nie zdradzić obecności kolumny wskutek używania radjotelegrafu.

Często jest korzystne, jeśli dowódca oddziału zgóry na głównej drodze marszu określi kolejne miejsca ustawienia składnic meldunkowych wyposażonych w środki łączności (stacje radjotelegraficzne, motocykle), gdzie należy wysyłać meldunki i raporty w określonych godzinach lub podczas ustalonych okresów według rozkładu czasu marszu; tak samo jest często korzystne, gdy dowódca oddziału osobiście przesuwa się z jednej składnicy do następnej.

OSŁONA PRZED NAPADAMI POWIETRZNYMI.

11. Osłona przed napadami powietrznymi ma ogromne znaczenie.

Naogół wynika ona z jak najczęstszego, o ile to jest możliwe, stosowania marszów nocnych.

W dzień zapewniają ją własne środki obronne oddziału (ustawienie na samochodach karabinów maszynowych przeciw nisko lecącym płatowcom, a po bokach drogi, którą maszeruje się, dział obrony przeciwlotniczej zgóry ustawionych na najważniejszych punktach) i lotnictwo myśliwskie armji, które usiłuje opanować powietrze w określonych punktach i godzinach.

Na postoju ukrywa się oddziały pod wszelkimi zasłonami; w terenach otwartych rozprasza się je, aby nie tworzyć bardzo wrażliwych ugrupowań i uszykowań geometrycznych zdaleka widocznych.

PORUSZENIA W NOCY.

12. Marsze nocne są korzystne do urzeczywistnienia zaskoczenia i do uniknięcia napadów powietrznych lub

ognia na wielkie odległości. Ułatwiają one wyładowanie w pobliżu nieprzyjaciela.

Jednakże są one wykonalne tylko wówczas, gdy odbywają się z ubezpieczeniem i po drogach, o ruchu starannie wytyczonym. Gdy trzeba maszerować nocą, wówczas tak ustala się działalność oddziałów ubezpieczających, by już za dnia oczyściły one teren, jaki należy przebyć.

ZACHOWANIE SIĘ W RAZIE ZASKOCZENIA.

13. We wszystkich kolumnach bronie samoczynnej przygotowuje się do ostrzeliwania dostępów do drogi marszu.

W razie zaskoczenia uzbrojeni żołnierze napadniętych wozów bronią się na miejscu, o ile możności z ziemi. Puste wozy stawia się w ukryciu. Części, maszerujące bezpośrednio za napadniętymi, wyładowują się i usiłują od tyłu napaść na nieprzyjaciela.

We wszelkich wypadkach zatrzymanie kolumny lub rozkaz dalszego marszu należy do dowódcy oddziałów przewożonych, a w wielkich kolumnach do dowódców, których wyznaczył on przed wyruszeniem.

NAWIĄZANIE STYCZNOŚCI I ROZPOCZĘCIE WALKI.

14. Naogół nawiązanie styczności jest sprawą oddziałów ubezpieczających, które określają przypuszczalny zakres ugrupowania nieprzyjaciela.

Można je mniej lub więcej wzmocnić, aby w razie potrzeby uzyskać dokładniejsze wiadomości.

Wyładowywanie w pobliżu nieprzyjaciela jest działaniem trudnem.

Przeprowadzone za daleko może spowodować utratę korzyści zaskoczenia. Zbyt bliskie naraża na duże straty przez ogień artylerji. Należy starać się przeprowadzać wyładowanie w obszarach ukrytych lub osłoniętych oraz przez pożądaný czas zapewnić opanowanie powietrza; niekiedy z konieczności trzeba tak ustalać poruszenia, aby wyładowywać po zapadnięciu nocy lub na krótko przez brzaskiem dnia.

Dowódca oddziału powinien dołożyć jak największych starań do wyboru swojego terenu rozwinięcia zależnie od sieci drogowej i do określenia punktów wyładowania w taki sposób, by zachować porządek i ułatwić odsyłanie pustych wozów. Szybkość rozwinięcia, łatwość wsparcia przez artylerję i zaopatrywania zależą od bogactwa sieci drogowej w obranym obszarze.

W razie gdy jednostek samochodowych, które przeprowadziły transport, nie można zwolnić po wyładowaniu, kieruje się je w zasadzie do osłoniętych miejsc postoju. Ich obsługa przedsięwzięrze środki obronne na wypadek zaskoczenia; jeżeli to jest potrzebne, oddział piechoty uczestniczy w osłonie samochodów ciężarowych.

Artykuł 4.

Zaopatrywanie.

Ewakuacja chorych i rannych.

15. Oddziały działające na samochodach zaopatrują się częściowo z zasobów kraju, a częściowo z dowozu zaopatrzenia z tyłów, dostarczanego do ośrodków zaopatrywania, o ile możliwości jak najdalej wysuniętych naprzód, do których oddziały kierują swoje tabory.

Naogół oddziały powinny zabierać z sobą żywność na czas po wyładowaniu; ilość jej oznacza się zależnie od okoliczności.

SŁUŻBA ZDROWIA.

16. Służba zdrowia oddziału działającego na samochodach dąży wyłącznie:

1) do leczenia na miejscu ludzi bezwzględnie niezdolnych do przewozu;

2) do szybkiego przewiezienia ludzi, których można ewakuować, do grup sanitarnych podstawy wyruszenia, z zastosowaniem pośrednich punktów oględzin, rozmieszczonych mniej więcej co czterdzieści kilometrów. Punkty te działają z użyciem bardzo ograniczonych środków i w miejscach, gdzie obecność jednostek wojskowych zapewnia ich bezpieczeństwo.

W razie zatrzymania się lub nowego ruszenia naprzód, dowództwo armji jak najprędzej zastępuje formacje sanitarne, które zostały unieruchomione na liniach komunikacyjnych oraz w dalszym ciągu urządza te linje.

W razie odwrotu, rannych i sprzęt ewakuuje się szybko i według zgóry ustalonego planu.

Artykuł 5.

Jednostki na samochodach współdziałające z kawalerją.

17. W pewnych okolicznościach jednostki przewożone na samochodach działają w łączności z jednostkami kawalerji. Całość łączy się zawsze pod jednym dowództwem.

Kawalerja o ile jest już na miejscu, lub jeżeli zdołała dostatecznie wyprzedzić kolumnę samochodową przed jej wyruszeniem, współpracuje w osłanianiu i w ubezpieczaniu całości.

W tym ostatnim wypadku maszeruje ona swoim zwykłym chodem, zwiększając przemarsz dzienny,

jeśli to jest wskazane, przez przedłużenie czasu trwania marszu, przerywając go odpoczynkami potrzebnymi do wyżywienia ludzi i koni.

Oddziały przewożone uzupełniają jej działalność zapomocą swoich szybkich oddziałów zwiadowczych i ubezpieczających.

Jednostka przewożona na samochodach posuwa się wielkimi skokami poza tak zorganizowaną zasłoną.

Jeżeli kawalerja nie mogła wysunąć się na czoło całości, posuwa się ona przede wszystkim drogą równoległą do drogi kolumny samochodowej, z którą usiłuje o ile możności jak najprędzej połączyć się.

Artykuł 6.

Zarządzenia techniczne.

18. Prawidłowość poruszenia w dzień i w nocy zależy od pewnych niezbędnych zarządzeń technicznych: zwiady sieci drogowej, wytyczenie linii marszu, zorganizowanie napraw, karność marszowa.

Wykonanie tych zarządzeń technicznych należy do służby samochodowej pod kierunkiem dowódcy przewożonego oddziału.

Służba samochodowa rozporządza w tym celu obsługą techniczną jednostek przewożowych, wzmocnioną w razie potrzeby przez obsługę techniczną pochodzącą z drogowych komisji regulujących.

Rozpoznanie sieci drogowej i wytyczenie jej mają pierwszorzędne znaczenie.

Te zadania rozpoznania i wytyczenia, rozpoczęte przez zwiady uzupełnia i przeprowadza personel zwiadowców, zależny od straży przedniej.

Zwiadowcy o ile możliwości tworzą dwie grupy, wzajemnie się zmieniające; gdy jedna działa w pewnym wycinku terenu, druga, która rozpoznała i wytyczyła poprzedni wycinek, przygotowuje się do wypełnienia swojego zadania w dalszym terenie i t. d.

Działają one o ile możliwości jak najdalej na przodzie.

Każda grupa oznacza cechy szczególne sieci drogowej interesujące ze względu na prowadzenie kolumny: dogodne punkty wyładowania, możliwe miejsca nawrócenia, drogi bocznych przesunięć, ukrycia i t. p. O szczegółach, które mogą wywrzeć natychmiastowy wpływ, zawiadamia się bezwłocznie.

Służba zwiadowców podobna do tej służby w straży przedniej, ale naogół mniej liczna, działa w zasadzie wprost na korzyść siły głównej.

Od chwili nawiązania styczności zwiadowcy dołączają się do dowódcy straży przedniej lub do dowódcy jednostki, aby mu dawać wyjaśnienia o możliwościach, jakie daje sieć drogowa.

Zorganizowanie naprawy wozów jest przedmiotem ogólnej organizacji, przeprowadzonej w zasadzie oddzielnie dla siły głównej jednostki i dla straży przedniej.

Z wyjątkiem zupełnej niemożliwości, każdy wóz zepsuty należy holować. Przygotowuje się potrzebne środki.

Karność drogowa powinna być ściśle przestrzegana.

Dowódcy jednostek przewozowych lub wyznaczeni oficerowie maszerują w zasadzie za swoją jednostką.

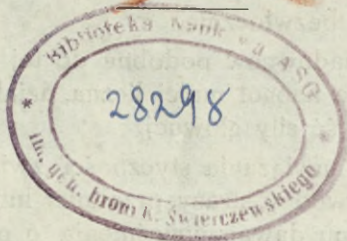
Ustala się starannie i dozoruje sprawę tworzenia każdej kolumny przy wyruszeniu.

Odpoczynki urządzić się zgodnie z przepisami części

VIII. W wielkich kolumnach oraz podczas odpoczynków zgóry ustalonych, należy nakazywać zatrzymanie się wszystkich jednostek o określonej godzinie lub wskazać punkty, gdzie zatrzymają się czoła różnych rzutów. Bez tego środka ostrożności cała kolumna mogłaby stłoczyć się na czołe, a ostatnie człony nie skorzystałyby z czasu przeznaczonego na zatrzymanie się.

Każdy wóz i tabory bojowe przewożą zapas benzyny.

~~BIBLIOTEKA OFICERSKA~~
~~2. PUŁKU STRZELCÓW PODHALANSKICH~~

OMYŁKI DRUKU.

Str.:	Wiersz:	Jest:	Powinno być:
12	4 od góry	kolumnam	kolumnami
27	14 „ dołu	podajesię	podaje się
29	9 „ góry	wykoona nanie	ona wykonanie
36	8 „ dołu	ewakucji	ewakuacji
39	1 „ góry	streszczono	streszczone
44	10 „ „	szczegónie	szczególnie
44	11 „ dołu	rozpōczęcia	rozpoczęciu
49	14 „ góry	Stacj	Stacyj
59	8 „ dołu	rozpoznawczyh	rozpoznawczych
73	15-16 od dołu	shro-nów,	schro-nów.
80	8 od góry	w pas	w pasie
103	2 „ dołu (w odnośniku)	zadania	zдания
105	14 „ „	określowych	określonych
120	2 „ góry	swem	swym
149	2 „ „	oficera	oficera;
169	9 „ dołu	drogi	drogi.
173	6 „ góry	zaopatrzenie	zaopatrzenia
193	13-14 od góry	oddzia-ów	oddzia-tów
201	3 „ „	bądac	będac

BIBLIOTEKA

ASG

NAUKOWA

10712